

Puuetega inimeste toimetuleku ja vajaduste uuring

Uuringuraport

Koostajad: Märt Masso
Katrín Pedastsaar

Tallinn 2006

Sisukord

I. Sissejuhatus	3
II. Puuetega inimesed Eestis	5
III. Sotsiaalne staatus ja majanduslik toimetulek	11
IV. Elamistingimused	19
V. Kõrvalabi	21
VI. Rehabilitatsioon	31
VII. Tervis	35
VIII. Hariduselu	37
IX. Tööelu	40
X. Vabaaja tegevused	45
XI. Sotsiaalsed suhted ja kaasatus	49
XII. Hinnang toetustele ja teenustele	58
XIII. Kokkuvõtteks	61

I. Sissejuhatus

Eestis loetakse puudega inimesteks anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotusega või kõrvalekaldega inimesed, kes vajavad kõrvalabi, juhendamist või järelvalvet (vt ka puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus¹).

2006. aasta alguse seisuga oli puue määratud veidi üle 113 tuhandele inimesele, mis ehk ca 8,4%-le elanikkonnast.

Eeltoodud mõistest ilmneb, et puue on sageli nii terviseprobleem kui ka sotsiaalne probleem. Puuetega inimeste toimetuleku ja vajaduste uuringus ning käesolevas uuringuraportis käsitleme puuet kui sotsiaalset probleemi, mis seisneb selles, et puuetega inimesed vajavad sageli oma erivajadustest lähtuvat toetavat sotsiaalset ja füüsilist keskkonda, samuti ka piisaval hulgal oskusi ja teadmisi igapäevaelus toimetulemiseks. Näiteks lähedaste või abistajate abi, ratastooli kasutajatele sobivad kaldteed, madalapõhjalised ja muud moodi kohandatud ühistranspordivahendid, viipekeeletõlkega telesaated jne võivad puuetega inimestel aidata elada loovat ja rahuldust pakkuvat elu.

Puudega inimesele sobiva elukeskkonna loomisele ning tarvilike oskuste omandamisele saab kaasa aidata nii riik, kohalikud omavalitsused kui ka ühiskond tervikuna.

Riik koos kohalike omavalitsustega saab näiteks osaliselt hüvitada puudest tulenevad lisakulud, toetada puudega inimese töötamist, kehtestada nõuded ehitistele, rajatistele, transpordivahenditele jne. Puuetega inimestele saab osutada väga erinevaid teenuseid - näiteks transporditeenus, isikliku abistaja teenus ja sotsiaaltöötaja teenus, mis võimaldavad igapäevaeluga iseseisvamalt toime tulla ning kergendada puudega inimese lähedaste koormust.

Kuid pakutavad teenused ja toetused ei ole kindlasti piisavad, kui nendega ei kaasne positiivset suhtumist – puuetega inimestele on hindamatu väärtusega ka mõistvad ja toetavad lähedased, kaaslased, eelarvamusteta tööandjad ja kõik teised inimesed, kellega kokku puututakse.

Puuetega inimeste eluolu kohta on uuringutega suhteliselt vähe informatsiooni kogutud. Selleks, et saada paremat ülevaadet puuetega inimeste toimetulekust ning vajadustest, korraldas Sotsiaalministeerium 2005-2006. aastal „Puuetega inimeste toimetuleku ja vajaduste uuringu“ (edaspidi „uuring“).

Uuringu eesmärgiks oli kaardistada puuetega inimeste toimetulekuprobleemid, hinnata probleemide lahendamiseks loodud teenuste - toetuste kättesaadavust ja sobivust ning analüüsida täiendavat abivajadust igapäevaelus toimetulemiseks. Parem probleemitunnetus aitab kaasa riigi ja kohalike omavalitsuste poolt väljatöötatavate sotsiaalpoliitikate kujundamisel ja rakendamisel.

¹ Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus
[<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=924204>]

Püstitatud eesmärgi täitmiseks viidi läbi läbilõikeline küsitlusuuring².

Uuringuankeet ning küsitlemise abivahendid koostati eelkõige Sotsiaalministeeriumi töötajate poolt, nõu ja tuge saadi ka Puuetega Inimeste Kojalt.

Küsitletavate nimekiri moodustati Sotsiaalkindlustusameti registri põhjal, mille andmete alusel makstakse puuetega inimestele sotsiaaltoetusi. Küsitlusuuringusse kaasamiseks küsiti registrist juhuvalikuga võetud 3657-lt 16-74-aastaselt inimeselt nõusolekut uuringus osaleda. Uuringus nõustus osalema 1317 inimest. Küsitlustöö viis läbi Turu-uuringute AS, kes küsitles 967 inimest üle kogu Eesti.

Käesolevas uuringuülevaates keskendume uuringu peamiste tulemuste esitlemisele, teema laiemaks käsitlemiseks oleme taustamaterjalina lisanud ka Sotsiaalkindlustusameti registriandmeid puuetega inimeste kohta.

Raporti esimeses osas annamegi registriandmete põhjal lühikese ülevaate, kui palju ja millise puudega inimesi meie ühiskonnas on. Vaatame ka puuetega inimeste arvu soo, vanuse, puudeliigi ning elukoha lõikes.

Edasised peatükid käsitlevad uuringutulemusi. Saame ülevaate puuetega inimeste majanduslikust toimetulekust - vaatame, kui suured on inimeste sissetulekud, millised on sissetulekuallikad ning milliseid puudest tingitud lisakulutusi inimesed teevad. Seejärel analüüsime inimeste kõrvalabi vajadust, ehk millist lähedase või sotsiaaltöötaja abi, milliseid tehnilisi abivahendeid või elukeskkonna kohandamist puuetega inimesed vajavad.

Järgnevalt vaatame rehabilitatsiooniteenuste kättesaadavust ja ning vajadust rehabilitatsiooniteenuste järele.

Samuti saame ülevaate puuetega inimeste osalemisest haridus- ning tööelus, võimalustest, takistustest ja vajadustest, aga ka sellega seonduvast motivatsioonist, inimeste enda soovidest ja pürgimustest.

Edasi räägime puuetega inimeste sotsiaalsetest võrgustikest ja osalemisest ühiskonnaelus ning kirjeldame üldisi probleeme, mis seonduvad puuetega inimestele suunatud teenuste ja toetustega.

Viimases osas võtame kokku olulisemad punktid, et kirjeldada, millist sotsiaalset ning füüsilist keskkonda ning milliseid oskusi puuetega inimesed vajavad toimetulemiseks ning ühiskonnas osalemiseks.

² Puuetega inimeste toimetuleku ja vajaduste uuringu meetoodika kohta on koostatud ka meetoodikaraport, milles on täpsemalt kirjeldatud ankeeti ja muid küsitlemise materjale, valimit ning küsitlustööd. Meetoodikaraportiga tutvumiseks kirjutage oma soovist aadressile mart.mass@sm.ee või katrin.pedastsaar@sm.ee.

II. Puuetega inimesed Eestis

Peatükk on koostatud Sotsiaalkindlustusameti registriandmete tuginedes ning annab ülevaate inimestest, kellele on riiklikult määratud puude raskusaste.

Eesti sotsiaalpoliitika defineerib puude³ kui inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotuse või kõrvalekalde, millest tingituna inimene võib vajada kõrvalabi, juhendamist, järelevalvet, erivahendeid ja/või – tingimusi. Puude raskusastme määramisel võetakse arvesse inimese tervises seisundit, tegevusvõimet, kõrvalabi, juhendamise ja järelevalve vajadust, elukeskkonda, puudest tingitud lisakulusid ning rehabilitatsiooniplaani olemasolul selles ettenähtud tegevusi. Nende andmete põhjal määratakse puude raskusaste – sügav, raske või keskmine puue:

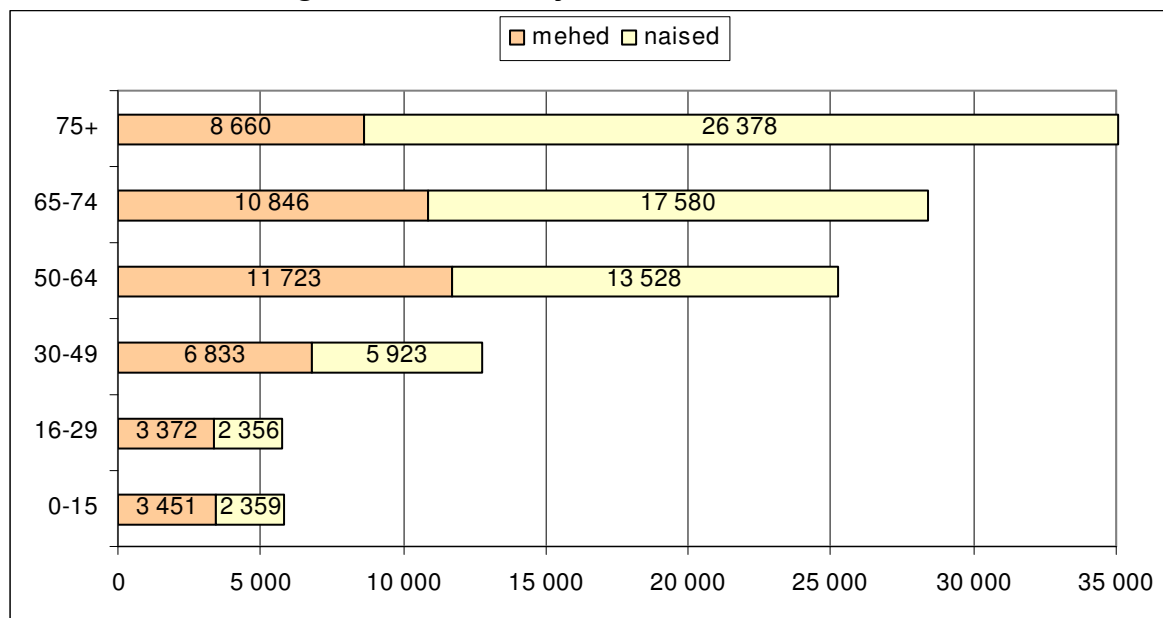
Puude raskusaste on:

- sügav, kui inimene vajab ööpäevaringselt pidevat kõrvalabi, juhendamist või järelevalvet;
- raske, kui inimene vajab igal ööpäeval kõrvalabi, juhendamist või järelevalvet;
- keskmine, kui inimene vajab regulaarset kõrvalabi või juhendamist väljaspool oma elamiskohta vähemalt korra nädalas.

2006. aasta 1. jaanuari seisuga elas Eestis kokku 113 009 inimest, kellele on määratud puude raskusaste. 16-74-aastaseid on nende hulgas veidi üle 72 000.

Puuetega inimeste vanuselist ja soolist jaotust iseloomustab joonis nr. 1.

Joonis # 1: Puuetega inimesed soo ja vanuse lõikes

³ Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus
[<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=924204>]

Puuetega inimeste seas on palju eakaid - 65-aastased ja vanemad moodustavad üle poole (56%) ja üle 75-aastased peaaegu kolmandiku kõigist puuetega inimestest.

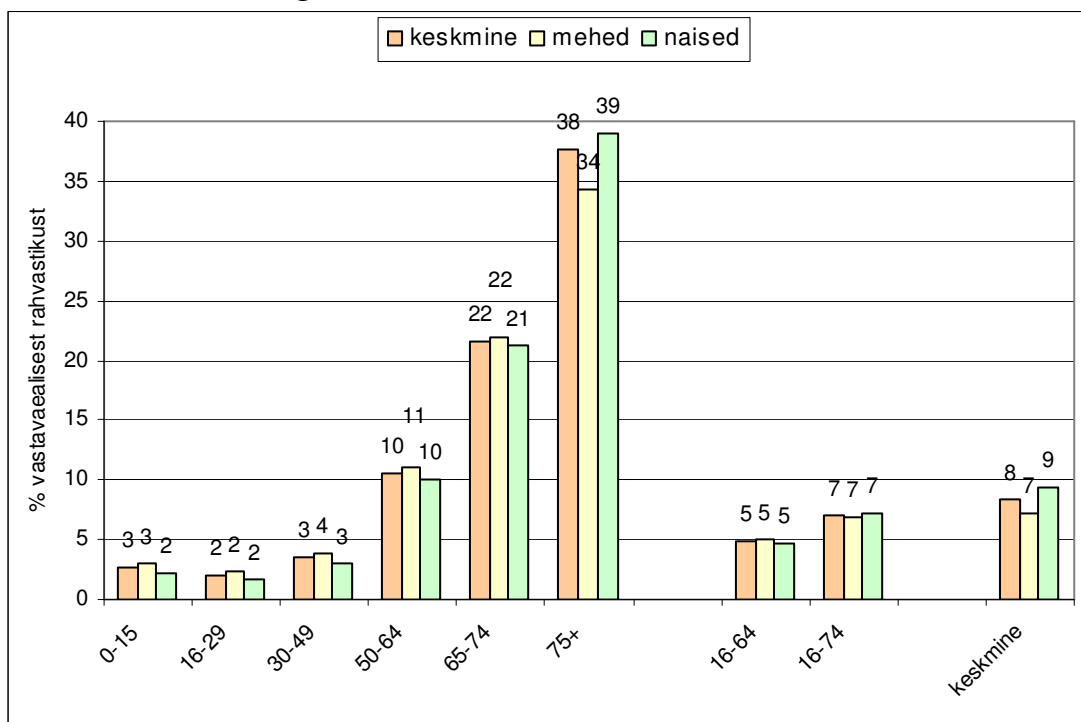
Rahvastikust moodustavad puuetega inimesed keskmiselt 8,4%, kuid vanusegrupiti erinevad osatähtsused märgatavalt (vt joonist 2). Kui vanuserühmas 0-15 on puuetega inimesi keskmiselt 2,6% ja tööealiste (16-64) hulgas 4,9%, siis 65-aastaste ja vanemate seas on vastav näitaja 28,2% ja 75-aastaste ja vanemate seas koguni 37,7%.

Siin peegeldub tõsiasi, et vanuse kasvades sagenevad ja kumuleeruvad inimestel erinevad terviseprobleemid ja funktsioonihalvenemised, mille tulemusena vajavad inimesed rohkem kõrvalabi ja juhendamist ning riigi sotsiaalpoliitika tähelepanu.

Kõigist puuetega inimestest moodustavad naised 60%, kuid alla 50-aastaste puuetega inimeste seas on rohkem mehi. Puuetega meeste osatähtsus kõigis vastavaealistest meestest on mõnevõrra kõrgem naiste vastavast suhtarvust kõigis vanuserühmades v.a 75-aastased ja vanemad.

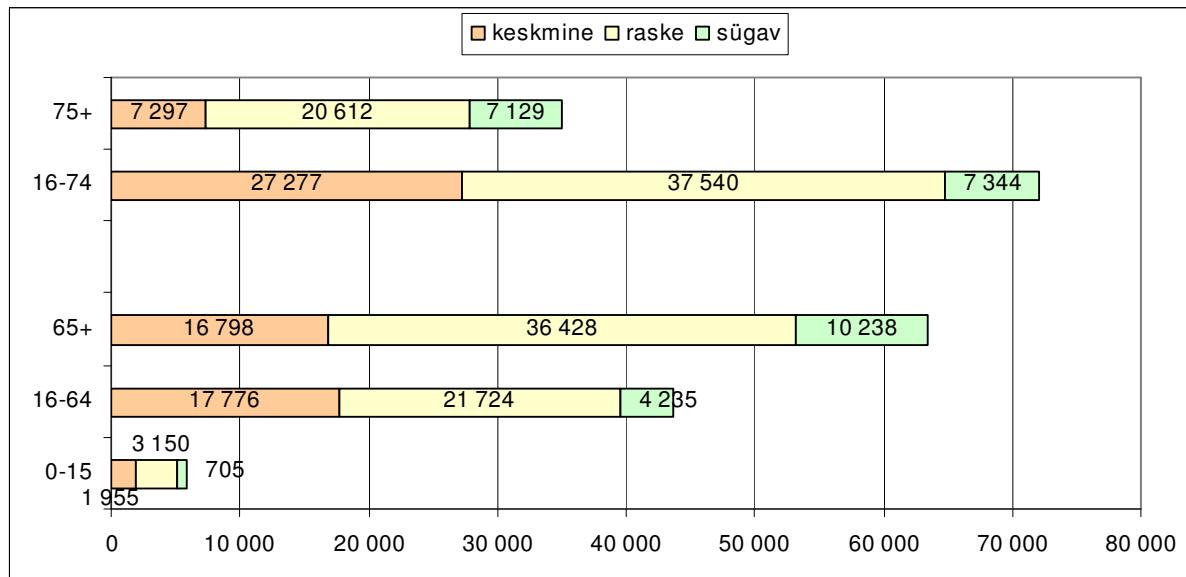
Naiste suurem osatähtsus vanemaalaste puuetega inimeste hulgas on eelkõige tingitud rahvastiku üldisest soo- ja vanusjaotusest - naiste tunduvalt pikem keskmine eluiga tingib ka selle, et naised on eakate puuetega inimeste seas suuremal määral.

Joonis # 2: Puuetega inimeste osakaal rahvastikust

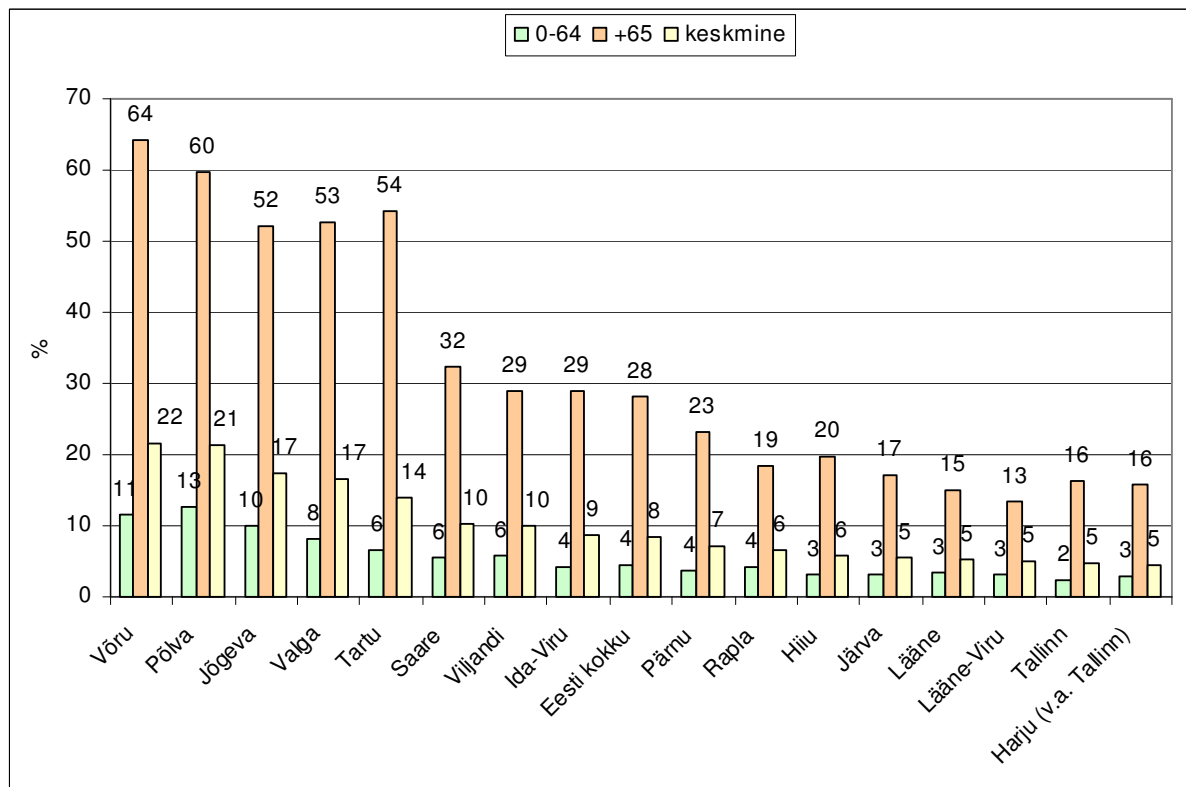
Kui võrrelda puudega inimesi puude raskusastmeti (joonis 3), siis näeme, tööealiste (16-64-aastased) ja laste hulgas on proportsioonid üsna sarnased – veidi üle pooltele on määratud raske, veidi üle kolmandikule keskmine ja kümnendikule sügav puue. Vanemaalaste hulgas on mõnevõrra suurem raske ja sügava puudega inimeste osatähtsus.

Joonis # 3: Puuetega inimesed raskusastme ja vanuse lõikes

Suured vahed ilmnevad, kui vaadata puuetega inimeste osatähtsust rahvastikus maakonniti (joonis 4).

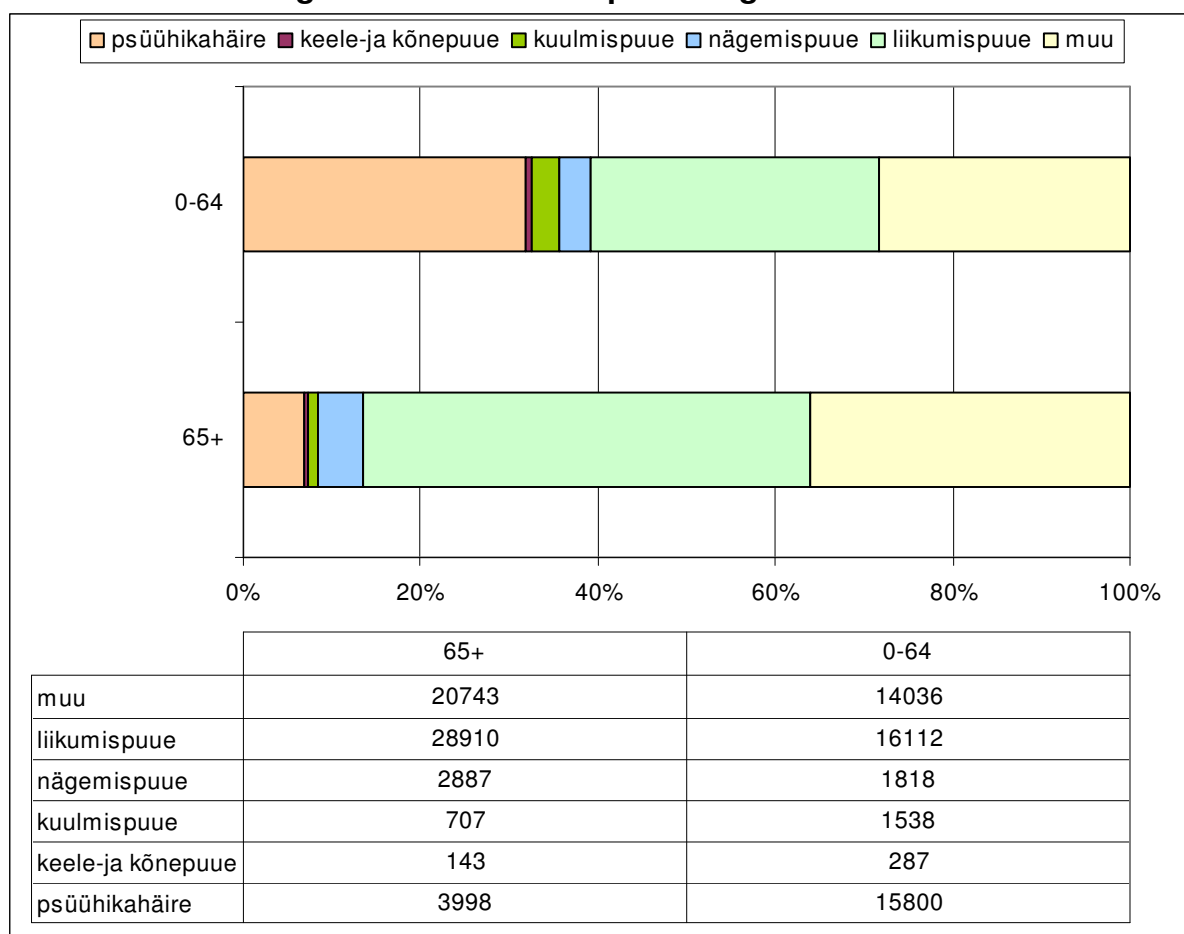
Joonis # 4: Puuetega inimeste osakaal maakonna ja vanuse lõikes

Puuetega inimesed moodustavad märkimisväärse osa rahvastikust ennekõike Lõuna-Eestis, so Jõgeva, Valga, Põlva ja Võru maakonnas ja seda nii alla kui üle 65-aastaste seas. Ühelt poolt on tegu maakondadega, kus eakate osatähtsus on keskmisest mõne protsendipunkti võrra suurem. Teisalt, mitmete elukeskkonda ja tegevusala puudutavate iseärasuste kõrval võivad paikkondlikud erinevused tuleneda ka sellest, et puuetega inimestele makstavad sotsiaaltoetused on osutunud vaesuse leevendamise- või pensionilisaalaadseks lississetulekuallikaks, mis riigi vaesemates ja suurema tööpuudusega piirkondades on ajendanud inimesi sagedamini puuet taotlema.

Registris kajastub valdava osa puuetega inimeste kohta ka peamine puude liik (joonis 5). 42%-l puuetega inimestest on selleks liikumispuue, 32%-l muu üldhaigestumus/pikaajalise terviseprobleemiga ning 18%-l psüühikahäire. Nägemis-, kuulmis- ning keele- ja kõnepuudega inimesi on kokku 7% ringis.

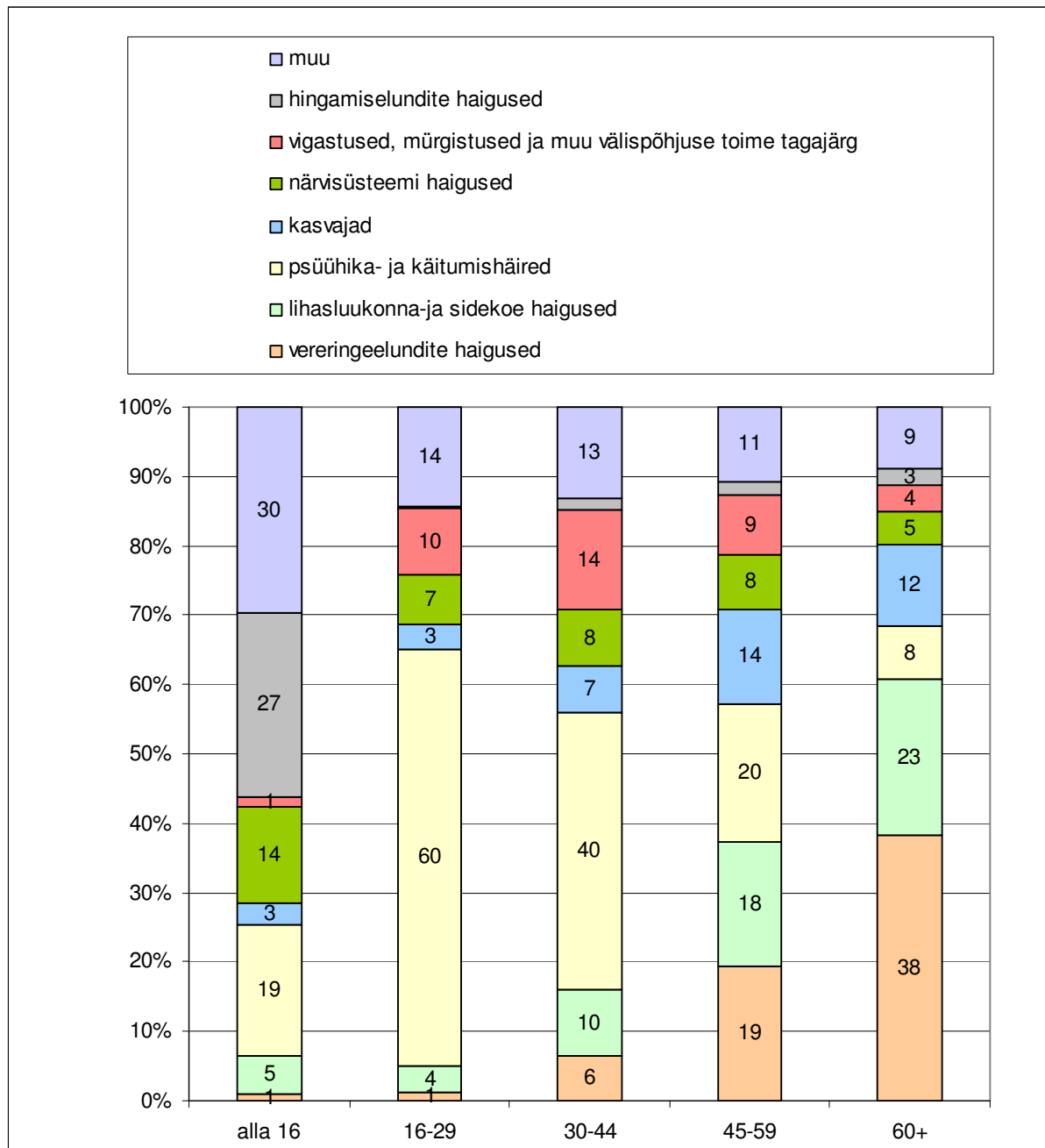
Joonis # 5: Puuetega inimeste osakaal puude liigi lõikes

Analüüsid 2005. aastal määratud esmase puude määramisi haiguste lõikes, näeme, et peamiseks puude „põhjuseks“ on vereringeelundite haigused (27%), lihasluukonna ja sidekoe haigused (19%) ja psüühika- ja käitumishäired (16%). Vigastused, mürgistused ja muu välispõhjuse toime tagajärjed oli 2005. aastal 6% puude määramise põhjuseks. Üsna sarnane oli nimetatud struktuur ka 2004. aastal läbiviidud puude määramiste puhul.

Vanuseti ilmnevad suured erinevused puuet põhjustanud haiguste osas (joonis 6).

Joonis # 6: Esmase puude määramise tinginud haiguse osatähtsus vanusegrupiti, 2005, %

Allikas: Sotsiaalkindlustusamet, riiklik statistiline aruanne „Arstlik ekspertiis 2005“

Näeme, et vanuse kasvades muutuvad järjest olulisemaks puude määramise põhjustajaks vereringeelundite haigused, lihasluu- ja sidekoehaigused, samuti kasvavad.

16-44-aastaste osas on valdavaks psüühika- ja käitumishäired ning teistest vanuserühmadest märgatavalt olulisemaks põhjuseks on ka vigastused ja mürgistused. Lastel seevastu on puue neljandikul juhtudest põhjustatud hingamiselundite haigustest.

III. Sotsiaalne staatus ja majanduslik toimetulek

Järgnevas peatükis liigume edasi uuringutulemuste esitamisele. Esimesena vaatame, kuidas puuetega inimesed majanduslikult toime tulevad. Analüüsime, milline on puuetega inimeste endi ning nende leibkondade sotsiaal-majanduslik staatus ning vaatame ka puuetega inimeste sissetulekuid allikate lõikes ja puudega seonduvad lisakulutusi.

Sotsiaalne staatus

Esmalt vaatame puuetega inimeste ja nende leibkondade sotsiaalset staatust.

Uuringus küsiti vastajatelt nende peamist sotsiaalset staatust. Sotsiaalne staatus iseloomustab seda, mida inimene teeb (näiteks käib tööl, käib koolis, on pensionär jne). Kuigi inimene võib samal ajal olla nii vanaduspensionär kui ka töötaja, siis käesolevas uuringus soovisime teada, kellena inimene ise ennast esimesena määratleb.

16-74-aastastest puuetega inimestest 49% märkisid end mittetöötavaks vanaduspensionäriks, 41% mittetöötavaks töövõimetuspensionäriks ning 7% hõivatuteks. Tulemuste põhjal saab järeldada, et sotsiaalselt staatusest on puuetega inimesed tüüpiliselt mitteaktiivsed.

Sotsiaalne staatus on otseselt seotud inimese vanusega – nii on tööealiste puuetega⁴ inimeste seas 14% inimesi, kes peavad ennast eelkõige töötajaks, pensioniealiste puhul on vastav näitaja alla 2%.

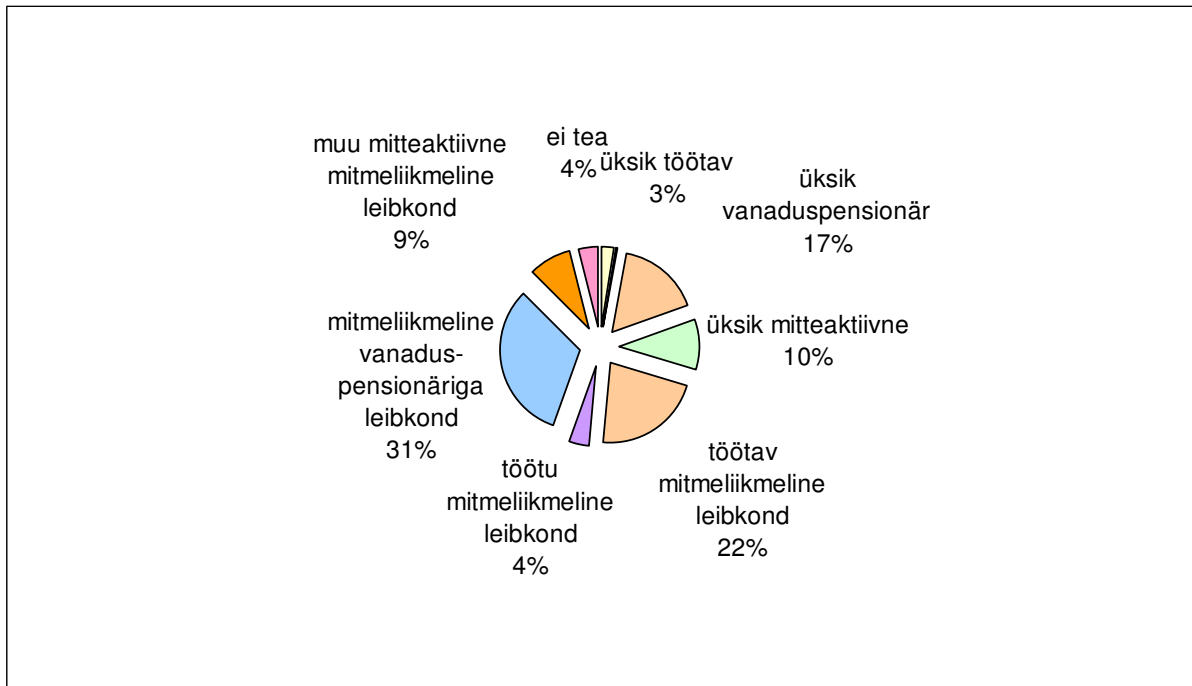
Vanusest tulenevalt on meeste ja naiste sotsiaalne staatus erinev – joonisel 1 nägime, et vanuse kasvades suureneb naiste osakaal puuetega inimeste seas. Sellest tulenevalt on ka naistest vanaduspensionäre 55% ja meestest vaid 42%. Töövõimetuspensionäre on naiste hulgas 36% ja meeste hulgas 49%.

Inimese enda sotsiaalse staatuse kõrval on sotsiaalse toimetuleku iseloomustamiseks samavõrra oluline vaadata tema leibkonna⁵ sotsiaalmajanduslikku tausta (joonis 7). Siin iseloomustame seda, millega tegelevad inimesed, kellega puudega inimene koos elab (tavaliselt tema pereliikmed), kas käivad koolis, käivad tööl, on vanaduspensionärid või tegelevad millegi muuga. Nõnda näiteks, puudega inimest, kes tööl ei käi, kuid elab töötavate inimestega koos, võib iseloomustada parem sotsiaalmajanduslik toimetulek.

⁴ Antud juhul on tööealiste inimestena määratletud naised, kes on sündinud peale 1946. aastat ning mehed, kes on sündinud peale 1942. aastat.

⁵ Leibkonna moodustavad uuringu definitsiooni kohaselt inimesed, kes elavad koos, s.t. jagavad ühte elamispiinda ning kellel on ühised rahalised ja toiduressursid.

Joonis # 7: Leibkonna sotsiaalmajanduslik staatus

Üksik töötav – üksi elav inimene, kes käib töö.

Üksik vanaduspensionär – üksi elav inimene, kes on vanaduspensionär.

Üksik mitteaktiivne – üksi elav inimene, kes ei käi töö, ei otsi tööd, ega ole vanaduspensionär (peamiselt töövõimetuspensionärid).

Töötav mitmeliikmeline leibkond – mitmeliikmeline leibkond, kus vähemalt üks täiskasvanud liige töötab. Töötav mitmeliikmeline leibkond – mitmeliikmeline leibkond, kus puuduvad töötavad liikmed ning vähemalt üks on töötav.

Mitmeliikmeline vanaduspensionäri leibkond – mitmeliikmeline leibkond, kus puuduvad töötavad ja töötud liikmed ning vähemalt üks liige on vanaduspensionär.

Muu mitmeliikmeline mitteaktiivne leibkond – mitmeliikmeline leibkond, kus pole töötavaid, töötuid ega vanaduspensionärist liikmeid (sh töövõimetuspensionäri leibkonnad).

Joonisel esitatud tulemusi kokku võttes näeme, et pooled 16-74-aastastest puuetega inimestest on kas üksikud vanaduspensionärid või elavad vanaduspensionäride leibkonnas, ehk siis leibkonnades, kus on vähemalt üks vanaduspensionärist liige ning pole ei töötavaid ega töötuid liikmeid („vähemalt üks” hulgas on ka puudega inimene ise).

Veerand puuetega inimestest kas töötavad või elavad leibkonnades, kus vähemalt üks liige leibkonnast töötab, so töötavas leibkonnas.

Üsna sagedased on ka sellised üksikud või mitmeliikmelised leibkonnad, kus ei ole ei töötavaid, töötuid ega vanaduspensionärist liikmeid. Neid mitteaktiivseid leibkondi on ligi viiendik kõigist puuetega inimeste leibkonnadest.

Kui hõlmata kõiki puuetega inimese leibkondi, siis mitmekesi elavate puuetega inimeste seas on vähem neid, kelle sissetulek sõltub vaid riigipoolsetest siiretest (toetused, hüvitised jne) ning nende puhul näeme leibkonna/pere toetavat mõju.

Sissetulekud

Järgnevalt käsitleme, millistest allikatest saab puudega inimene oma sissetuleku, ning kui suured on puuetega inimeste endi ja nende leibkondade keskmised sissetulekud.

16-74-aastaste puuetega inimeste leibkonna keskmiseks sissetulekuks saame uuringutulemuste alusel 5150 krooni kuus, 1 leibkonnaliikme kohta keskmiselt 2657 krooni kuus, mis moodustab Eesti keskmisest neto sissetulekust umbes 76%. (Statistikaameti 2005. aasta leibkonna eelarve uuringu andmetel oli Eestis keskmine netosissetulek leibkonnaliikme kohta 3476 krooni).

Puudega inimese enda keskmiseks sissetulekuks on keskmiselt 2708 krooni kuus. Kui võrrelda töötavate ja mittetöötavate puuetega isikute sissetulekuid, siis näeme, et töötamine suurendab märgatavalt inimese sissetulekut ja seeläbi majanduslikku toimetulekut. Töötavate puuetega inimeste keskmine sissetulek ulatub keskmiselt 4209 kroonini kuus, mittetöötavate puuetega inimeste kuusissetulek jääb 2528 krooni ringi.

Tuleb tõdeda, et keskmine kuusissetulek on pensioniealiste puuetega inimeste puhul suurem kui tööealiste puhul. Pensioniealiste sissetulek on keskmiselt 2844 krooni, tööealistel 2484 krooni kuus. Eelpool selgus, et töötavaid puudega inimesi on vähe ning sellest tulenevalt ka tööealiste puudega inimeste keskmine sissetulek jääb väiksemaks kui pensioniealiste keskmine sissetulek. Samuti on pensioniealiste puuetega inimeste puhul tihti tegemist nendega, kes on puude omandanud alles pensionieas ning enne seda omandanud pika staaži kõrgema vanaduspensionisaamiseks.

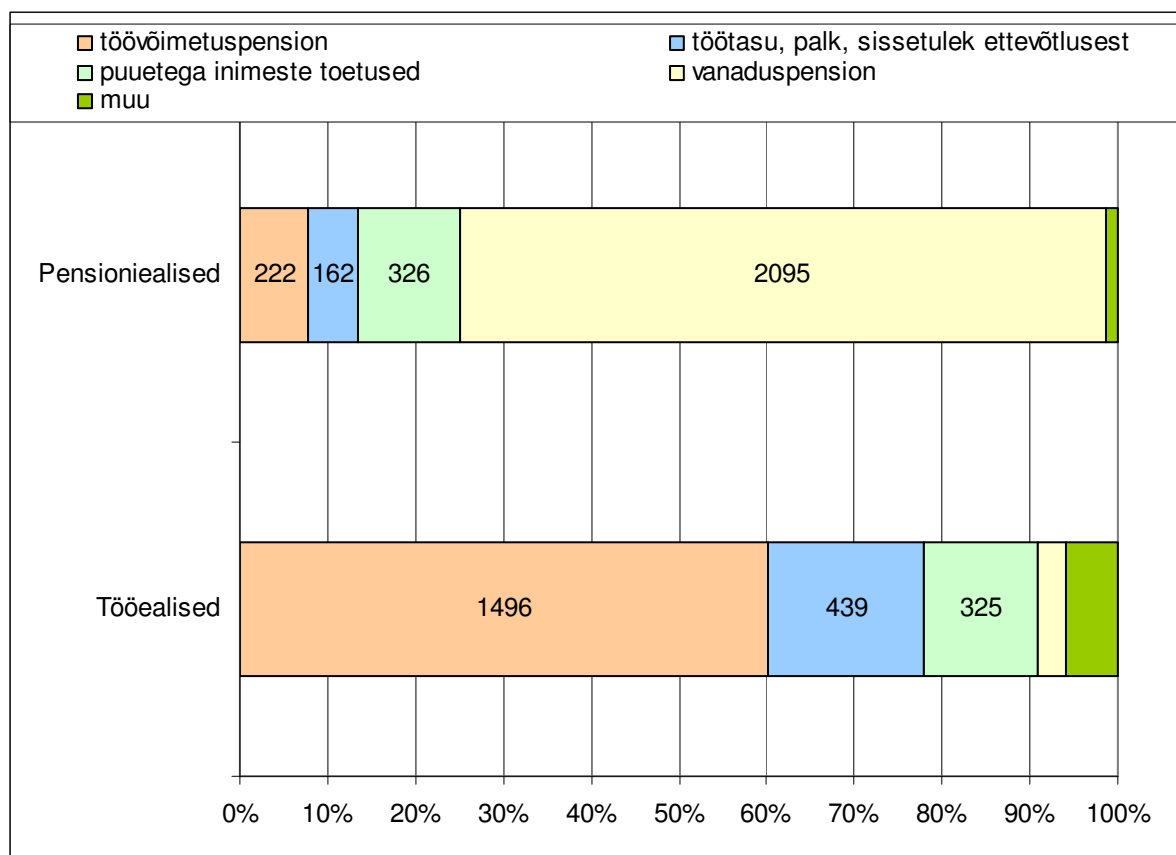
Samuti on märgatav vahe maal ning linnas elavate puuetega inimeste sissetulekus. Kui maal elavate puuetega inimeste keskmine sissetulek on 2490 krooni, siis linnas elavatel on see 2861 krooni.

Nõnda on suuremas sissetulekute nappuse riskis tööealised maal elavad puuetega inimesed.

Vaadates 16-74-aastaste puuetega inimeste keskmist sissetulekute struktuuri näeme, et 44% keskmisest sissetulekust moodustub vanaduspensionist, 29% töövõimetuspensionist, 12% puuetega inimeste sotsiaaltoetustest, 11% töötasust, palgast, ettevõtlustulust. Teised sissetulekuallikad, näiteks teised sotsiaaltoetused, kindlustushüvitised, on juba väga väikesed ja väikse osakaaluga, jäädes 1% ümber.

Järgnevalt vaatame sissetulekute struktuuri tööealiste ja pensioniealiste puuetega inimeste puhul eraldi.

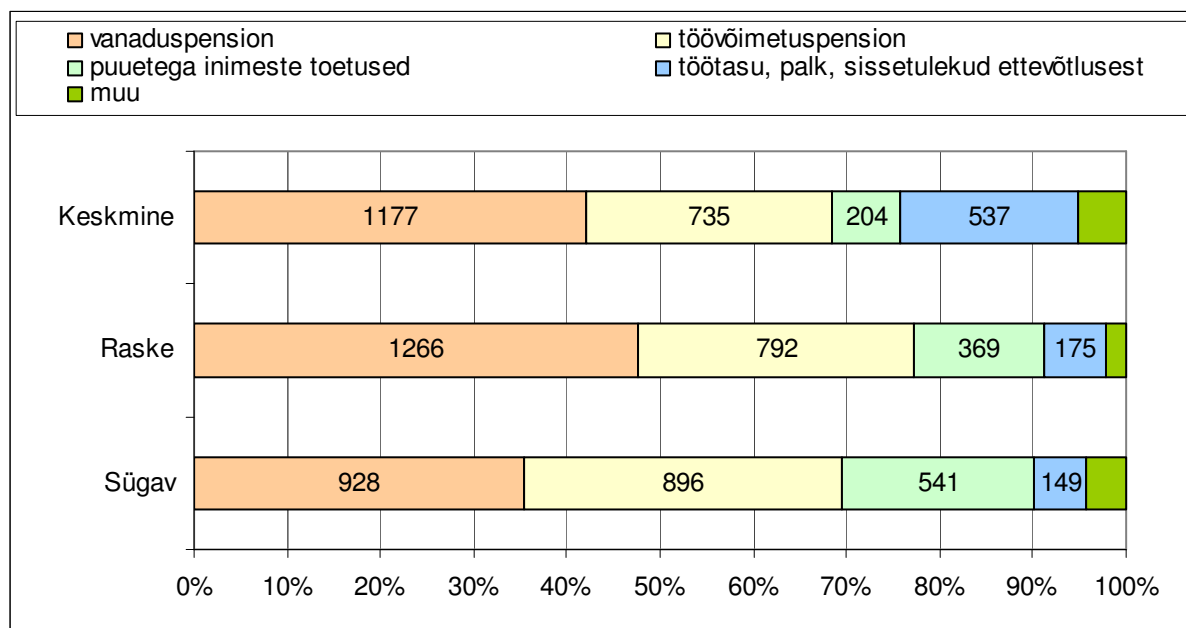
Joonis # 8: Töö – ja pensioniealiste puuetega inimeste keskmine sissetulekute struktuur

Suurim erinevus sissetulekutes tuleneb riikliku vanaduspensioni ning töövõimetuspensioni suurusest ning ka töötasust. Ehk siis sissetulekute erinevuse seletab suurel määral ära puudega inimese vanus, sellega seotud siirete liik ja hulk, ning loomulikult ka tema osalemine tööelus.

Järgnevalt vaatame sissetulekuid puude raskusastmete lõikes. Valimi suhtelise väiksuse tõttu ei saa siinkohal eraldi vanusrühmi kasutada ning seetõttu vaatame 16-74-aastaste puuetega inimeste sissetulekuid koos. Kuna sissetuleku määrab suuremas osas ära vanus ja seeläbi riiklike siirete liik ning suurus, siis vaid puude raskusastme lõikes sissetulekuid võrreldes me väga suuri erinevusi ei näegi (joonis 9).

Joonis # 9: Keskmine sissetulekute struktuur puude raskusastme lõikes

Väikest erinevust raskusastmete lõikes tekitab sissetulek palgatööst, kuna kergema puude raskusastmega inimesed töötavad sagedamini. Erinev on ka sissetulek puuetega inimeste sotsiaaltoetustest, kuna toetused on diferentseeritud vastavalt puude raskusastmele.

Vastajailt küsiti ka hinnangut enda majandusliku iseseisvuse kohta. Ligi pooled neist arvasid, et nad ei sõltu majanduslikult teistest leibkonnaliikmetest või lähedastest; teine pool hindas, et nad sõltuvad täielikult (14% puuetega inimestest) või osaliselt mõnest leibkonnaliikmest (36% puuetega inimestest). Just üksi elavad inimesed hindasid sagedamini, et tulevad majanduslikult iseseisvalt toime ning ei sõltu teistest. Üksi elavatest puuetega inimestest hindas 66% ning kellegagi koos elavatest 43%, et nad ei sõltu materiaalselt mõnest lähedasest inimesest.

Leibkonna majanduslikku toimetulekut iseloomustab ka võimalus leida suurem summa raha, et ootamatult tekkinud kulutustega toime tulla. Küsitletud inimestest 19% leidis, et nende leibkonnal oleks võimalik leida 2000 krooni ettenägematute kulutuste jaoks. 42% tõdesid, et nende leibkonnal oleks võimalik leida raha koos teiste abiga ning 40% vastanute puhul oleks sellise raha leidmine keeruline.

Mõneti pessimistlikumalt hindasid ootamatu kulutuse katteks raha leidmise võimalust tööealised, kellest 44% leidis, et see oleks võimatu. Pensioniealistest pidas seda võimatuks 35%.

Majanduslikust toimetulekust rääkides analüüsisime inimeste hinnanguid enda ja leibkonna toimetulekule. Puuetega inimeste hinnangute järgi 10% leiab, et neil ei ole toimetulekuga probleeme. 57% hinnangul on toimetulemisega mõningad probleemid ning ligi kolmandiku so 33%, hinnangul on neil toimetulemisega suured probleemid.

Suuremad majandusliku toimetulemise probleemid paistavad enda hinnangute järgi olevat tööelistel inimestel. Tööelistest 40% ning pensioniealistest 26% leidis, et neil on toimetulemisega suured probleemid. Samas võrdselt ligikaudu 10% tööelistest ja 10% pensioniealistest hindas, et neil ei ole toimetulemisega probleeme.

Ka üksi elavad inimesed hindasid sagedamini, et neil on toimetulemisega probleemid. 40% üksi elavatest ning 30% kellegagi koos elavatest puuetega inimestest leidis, et neil on toimetulemisega suuremad probleemid.

Loogiliselt ilmnes siin, et töötamine vähendab probleeme majandusliku toimetulekuga. Nõnda on töötajate seas 24% neid, kes tõdes et toimetulemisega probleeme pole, samas kui mittetöötajate seas oli probleemideta inimesi vaid 9%. Samuti, kui töötajate seas oli suurte probleemidega inimesi 23%, siis mittetöötajate seas oli neid 34%.

Kokkuvõtvalt, sissetulekute järgi vaadates on suuremate majandusliku toimetuleku probleemidega tööelised, mittetöötavad ning üksi elavad inimesed.

Lisakulutused

Puuetega inimeste erivajadused väljenduvad otseselt lisakulutustes erinevatele teenustele ja toodetele, mida neil tuleb teha oma puude kompenseerimiseks. Uuringuankeedis küsisime, milliseid puudest tulenevaid lisakulutusi inimesed hetkel teevad ning kui suured oleksid hinnanguliselt nende lisakulutused, kui poleks rahalisi piiranguid.

Tulemusesse tuleb siinkohal suhtuda väikese reservatsiooniga, sest kuigi ankeedis küsiti puudest tingitud lisakulutusi, võib teatud juhtudel olla raske eristada kulutusi, mida tehakse ka siis, kui puuet ei oleks – nt transpordikulud. Samuti on erinevate teenuste ja toodete hinna ja vajaliku mahu hindamine keeruline.

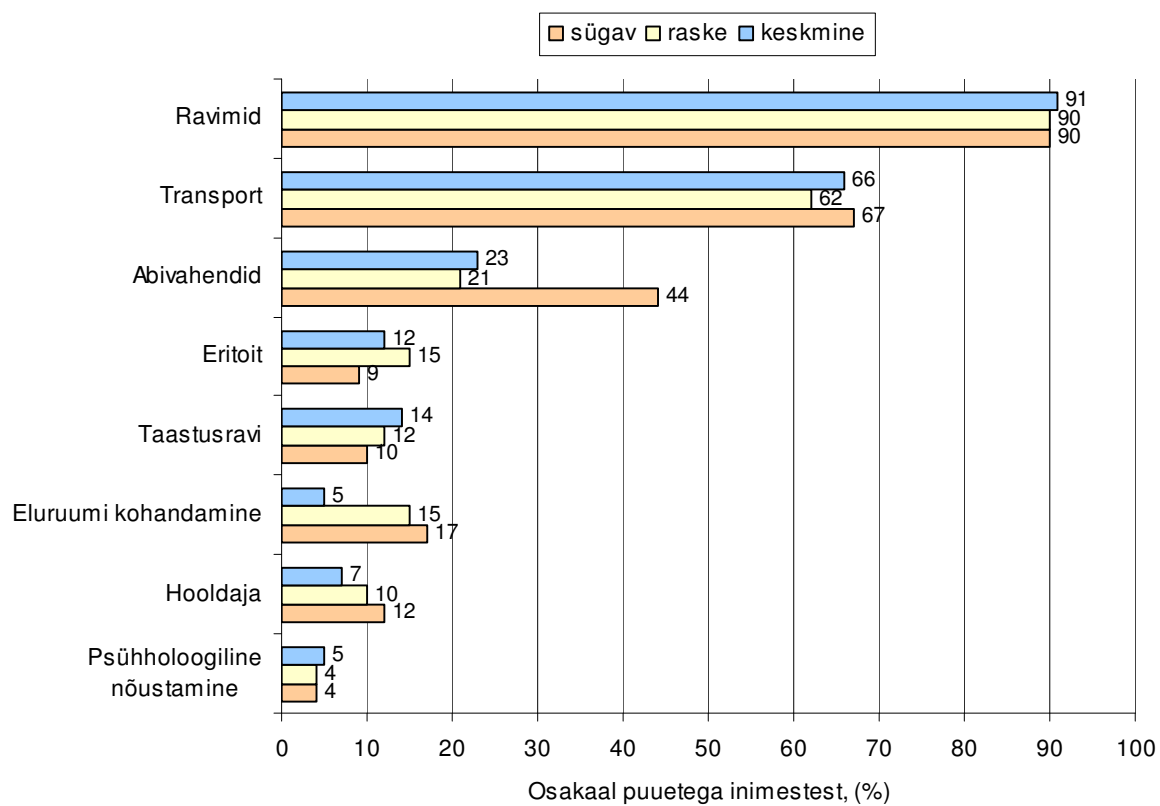
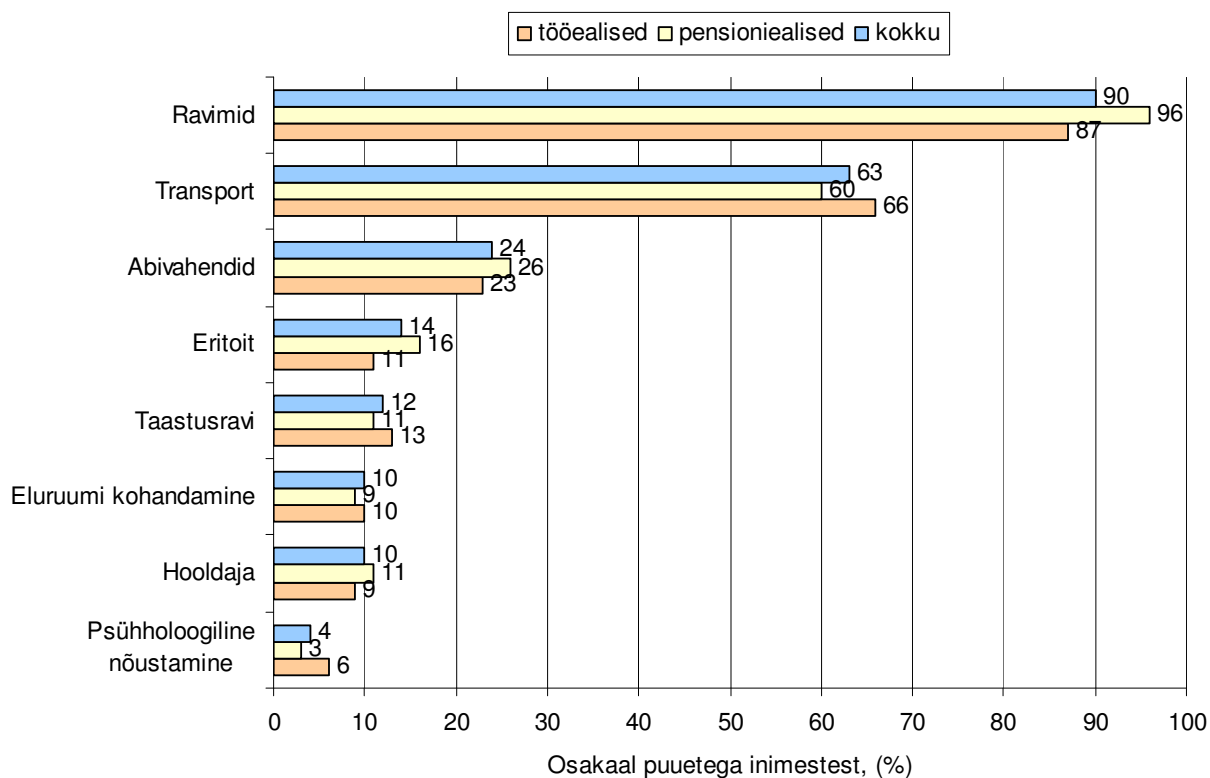
Puudest tingitud lisakulutusi teevad uuringuandmetel 96% 16-74-aastastest puuetega inimestest. Keskmine kuus tehtavate lisakulutuste suurus on 930 krooni. Kusjuures oluliselt ei erine tööeliste ja pensioniealiste lisakulutuste tegijate osakaal ega tehtavate kulutuste suurus.

Lisakulutustest kõige sagedasemad on kulutused ravimitele, abivahenditele ja transpordile. 16-74-aastaste puuetega inimeste seas on ca 17% neid, kellele igapäevaelus toimimiseks on vajalikud kõik need kolm kulutust. Sügava puudega inimeste seas on selliste vajadustega inimesi tervelt 36%.

22%-l puuetega inimestest on kulutused nii ravimitele kui abivahenditele ning 18%-l abivahenditele ja transpordile. 60% puuetega inimestest teevad kulutusi nii ravimitele kui transpordile.

Joonis 10 annab ülevaate sellest, kui suur osakaal puuetega inimestest teevad lisakulutusi erinevatele toodetele ja teenustele.

Joonis # 10: Lisakulutusi tegevate puuetega inimeste osakaal, %

Jooniselt näeme, et keskmiselt 90%-l puuetega inimestest on kulutused ravimitele, 63%-l kulutused transpordile ning veidi alla veerandi kulutused abivahenditele. Ülejäänud kulutuseliigid on sageli seotud mõnevõrra spetsiifilisema erivajadusega ja nii on ka neid kulutusi tegevate puuetega inimeste osakaal väiksem.

Tööealised teevad keskmisest sagedamini kulutusi transpordile (66%) ja taastusravile (13%). Pensioniealistest 96%-l on kulutused ravimitele, ka on nende seas rohkem abivahenditele ja hooldajale kulutajaid (vastavalt 26% ja 11%).

Puude raskusastmeti ei ole olulist erinevust lisakulutustes ravimitele (neid teevad 90-91% puuetega inimestest). Olulisemad erinevused puude raskusastmeti ilmnevad kulutuste tegemises abivahenditele ning hooldajale.

Uuringus küsiti puuetega inimestelt ka hinnangut, kas hetkel tehtavad kulutused on piisavad või kui ei, siis kui suurte lisakulutuste tegemist nad ise optimaalseks peaksid.

Esimesena ilmnes, et üldjuhul, sõltumata sellest kui suures ulatuses inimene saab oma erivajadusest tulenevaid lisakulutusi katta, leiavad inimesed vajadusel ikka leiavad võimalused kulutuste tegemiseks. Suurim lõhe ilmnes taastusravi ning tegevus- ja füsioteraapia puhul, kus 12% puuetega inimestest teeb kulutusi, kuid tervelt 30% tunnetab vajadust selliste kulutuste järele. Ja nõnda on ka puuetega inimestest 20% neid, kes praegu kulutusi taastusravile ei tee, kuid kes tunnetavad vajadust taastusravi järele.

Suurem probleem on aga seotud sellega, et summa, mida inimesed saavad oma erivajadusest tuleneva kulu katmiseks kasutada, on palju väiksem sellest, mida nad vajalikuna tunnetavad. Uuringuandmetest näemegi, et vajadused on üpris alakaetud. Puuetega inimesed hindasid oma keskmiseks vajalikuks lisakulutuse suuruseks ca 2060 krooni kuus.

Siin on märgatav vahe tööealiste ja pensioniealiste puuetega inimeste vajaduste vahel – kui tööealised loevad optimaalseks lisakulude suuruseks keskmiselt 2324 krooni, siis pensioniealised 1850 krooni kuus. Tulemus on ootuspärane, sest näiteks koolis või tööl käimisega ning huvitegevustega tegelemisega kaasnevad suuremad kulutused nt transpordile ja abivahenditele.

Võrreldes tegelikult tehtavaid keskmisi kulutusi hinnangutega vajalikele kulutustele, näeme, et keskmiselt on kaetud 45% vajadustest. Pensioniealised on tööelistest siinjuures paremas seisus – nende vajadustest on kaetud veidi üle poole, tööelistel aga vaid 40%.

Suurem alakaetus on taastusravi (29% vajalikust kaetud), kodukohandamise (36%) ning hooldajale (36%) tehtavate kulutuste osas. Paremini on kaetud ravimikulud (84%), transpordi- (69%) ja ka abivahendikulud (63%). Eelpool nimetatud lisakulude liike võib pidada ka nn möödapääsmaatuteks kuludeks.

IV. Elamistingimused

Elukeskkond ning selle vastavus puuetega inimeste vajadustele, mõjutab tugevalt puuetega inimeste toimetulekut ja elukvaliteeti. Järgnevalt vaatamegi puuetega inimeste elukeskkonda, sealhulgas eluruumi. Võrdleme ka puuetega inimeste ning kogu rahvastiku omandisuhet eluruumi, toetudes Eesti Sotsiaaluuringu 2004. aasta andmetele.

Nii puuetega inimeste kui ka kogurahvastiku puhul elab suurem osa inimestest leibkonnale kuuluval elamispinnal. 16-74-aastastest puuetega inimestest 89% elab leibkonnale kuuluval elamispinnal. Statistikaameti 2005. aasta leibkonna eelarve uuringu andmetel elab kõigest 16-74-aastastest inimestest leibkonnale kuuluvad elamispinnal samavõrd suur osakaal ehk täpsemalt 88%.

Osades kohalikes omavalitsustes on puuetega inimestel võimalik üürida omavalitsusele kuuluvat elamispinda kas siis munitsipaalkorteri või sotsiaalkorteri näol. Uuringu järgi on selliseid puuetega inimesi ligikaudu 4%. Kuna nendel elamispindadel pakutakse sageli ka täiendavaid teenuseid, siis tagab see puuetega inimestele suurema turvalisuse.

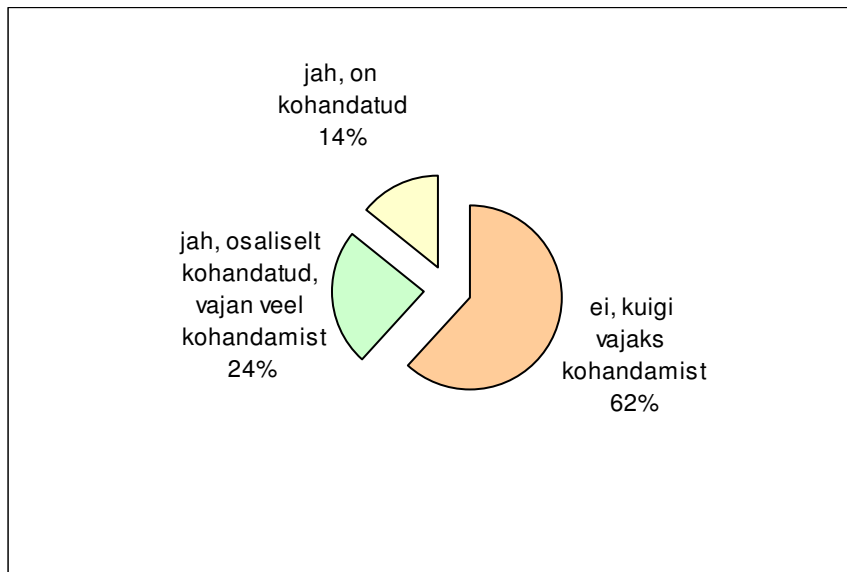
Puuetega inimeste toimetulekut igapäevases elus toetab nende vajadustele vastav eluruumide kohandamine. Eluruumide kohandamisega muudetakse elukeskkonda selliselt, et inimesel oleks vähem iseseisvat toimetulemist piiravaid tegureid ja takistusi. Näiteks liikumispuudega inimesele kohaldatakse ümber trepid, astmed, ukсед ja kapid, või kuulmispuudega inimesele ukse- ja telefonikellad.

65% 16-74-aastastest puuetega inimestest ei vaja enda hinnangul oma eluruumide kohandamist. Seega ligi kaks kolmandikku puuetega inimestest tuleb igapäevaelus toime elukeskkonnas, mis ei vaja kohandamist, ligi kolmandik vajaks aga eluruumide kohandamist. Olulisi erinevusi siin tööealiste ja pensioniealiste lõikes ei ilmnenud.

Elukoha lõikes vaadates ilmneb, et kohandamise vajadus on suurem väljaspool Tallinna. Tallinnas elavatest inimestest 75% ning teistes linnades ja maal elavatest inimestest 63% ei vaja eluruumi kohandamist.

Joonisel 11 on välja toodud, kui suure osa kohandamist vajavate puuetega inimeste kodud ja eluruumid on juba praeguste vajaduste järgi kohandatud.

Joonis # 11: Eluruumi kohandamine

Inimestest, kes vajaks eluruumide kohandamist (füüsilise keskkonna muutmisest lähtuvalt erivajadusest tagamaks paremat toimetulekut ja suuremat iseseisvust), ligi kahel kolmandikul pole eluruum kohandatud. 24%-l eluruumi kohandamist vajavatest inimestest on see kohandatud osaliselt ning soovitakse oma eluruumi täiendavat kohandamist. 14% puuetega inimestest, kes toimetulekuks vajab eluruumi kohandamist, hindab senise kohandamise ulatust piisavaks.

Kodukohandamise katmata vajadus on mõneti suurem pensioniealiste seas. 70% pensioniealistest eluruumi kohandamist vajavatest ning 47% tööelistest eluruumi kohandamist vajavatest puuetega inimestest tõdes, et nende kodu ja eluruumid ei ole kohandatud. Tööelistest puuetega inimestest 30% on kodu kohandatud osaliselt ning 22% täielikult; pensioniealistest on kodu osaliselt kohandatud 20% ja täielikult 10%.

Olulisemateks probleemideks eluruumis, mis raskendavad igapäevaste tegevustega toimetulekut, on takistused liikumisel, mida tõid välja 39% puuetega inimestest. Teisi, mõneti juba spetsiifilisemaid probleeme toodi välja harvem, täpsemalt 10% vastajatest. Nendeks spetsiifilisemateks probleemideks on näiteks sobimatu mööbel ja tööpinnad, sobimatud lingid ja lülitid, allergeenid elukeskkonnas, müra, niiskus, valgustus, temperatuur. Kuna suur osa puuetega inimestest on ka liikumispuudega, siis suurimat kohandamist elukeskkonnas vajaksid trepid, ukseavad, lävepakud mis peamiselt takistavad puuetega inimeste turvalist iseseisvat liikumist ja igapäevaste tegevuste tegemist.

Eespool nägime, et maapiirkondades elavate inimeste vajadus eluruumi kohandamise järele on mõnevõrra suurem kui linnas elavate inimeste vajadus. Samas ei ilmne, et maapiirkonnas elavate puuetega inimeste eluruumis oleks oluliselt sagedamini tegureid, mis raskendavad igapäevaste tegevustega toimetulekut. Linnades on puuetega inimestel sagedamini takistused liikumisel. Linnas tõid selle takistava teguri välja 44% vastajatest, maapiirkonnas aga 32% vastajatest. Võib eeldada, et linnainimeste suurem hulk liikumistakistusi seondub kortermajade arhitektuuriga.

V. Kõrvalabi

Kehtiv puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus defineerib puuet läbi kõrvalabi vajaduse. Eelkõige nähakse kõrvalabina abistaja abikätt inimesele vajalike igapäevaste tegevuste juures ning tehnilisi abivahendeid, mis samuti teevad võimalikuks või abistavad igapäevaste tegevuste tegemise. Vaatamegi järgnevalt neid kaht kõrvalabi vormi eraldi.

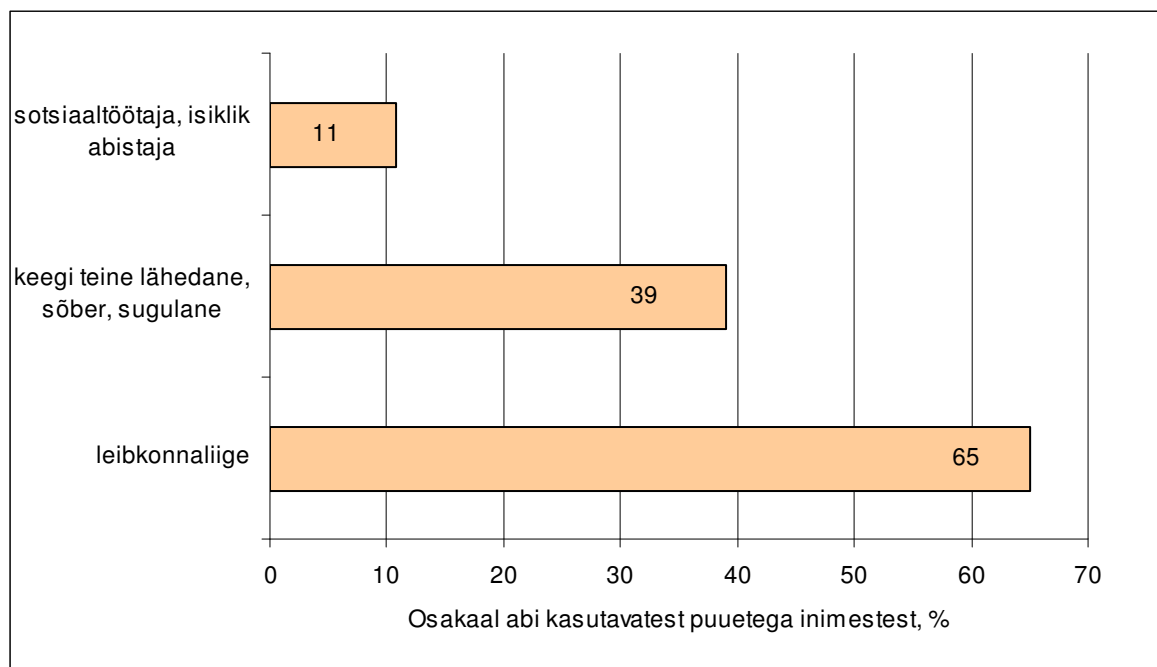
Igapäevane abistamine

16-74-aastastest puuetega inimestest suurusjärgus 15% hindab, et neil ei ole igapäevaste tegevustega toimetulemiseks vaja teise inimese abi. Tallinnas on kõrvalise abita toimetulevate puuetega inimeste osakaal suurem, küündides 23%-ni, väljaspool Tallinna on inimesi, kes abi ei vaja, 13%. Oluline erinevus võib tuleneda nii elukeskkonnast kui elustiilist.

Samas on aga 7% puuetega inimestest olukorras, kus nad tunnetavad vajadust kõrvalise abistamise järele igapäevaste tegevuste juures, kuid abistamas neid siiski kedagi pole. Jällegi on abist puudust tundvaid inimesi, abist ilma jäetud inimesi väljaspool Tallinna rohkem, kus neid on 8%, Tallinnas on neid vaid 3%.

Seega valdav osa, 78% puuetega inimestest saab loota teise inimese abile ja toele igapäevaste tegevuste juures. Vaatame ka, kes on need inimesed, kes tüüpiliselt puuetega inimesi igapäevaselt abistavad (joonis 12).

Joonis # 12: Kõrvaline abistaja

Jooniselt näeme, et valdavalt rahuldab inimese kõrvalabivajaduse temale lähedane inimene, kas siis leibkonnaliige, sugulane või sõber, tuttav. Sotsiaaltöötaja või isikliku abistaja abi kasutab ligikaudu kümnendik abikasutajaist.

Elukoha lõikes vaadates ilmneb, et väljaspool linnu elavad puuetega inimesed kasutavad vaid mõnevõrra harvemini leibkonda mitte kuuluva lähedase, sõbra või muu sugulase abikätt kui linnas elavad puudega inimesed. Nõnda saab maal elavatest puuetega inimestest 35% ning linnas elavatest inimestest 39% vajadusel abi leibkonda mitte kuuluvalt lähedaselt, sõbralt.

Üksi elavatest puuetega inimestest 21% ei vaja igapäevases elus abilise abi. Mitmekesi elavatest ei vaja abi 12%. Samas, 15% üksi elavatest puuetega inimestest ning vaid 4% mitmekesi elavatest puuetega inimestest vajab kõrvalist abi, kuid abilise puudumisel nad seda ei saa. Suurem abivajajate osatähtsus mitmekesi elavate puuetega inimeste hulgas võib tuleneda sellest, et enam abi vajavad inimesed elavad sagedamini koos oma lähedastega, kes neid abistavad.

Üksi elavate inimeste seas on aga suurem osakaal neid, kes vaatamata vajadusele kõrvalist abi ei leia – 15% üksielavatest inimestest ning ligikaudu 4% mitmekesi elavatest inimestest tunnetab vajadust kõrvalise abi järele, kuid abilist aitamas neil pole.

Üksi elavatest abivajajatest 73% abistab talle lähedane inimene – sugulane, sõber, tuttav. Mitmekesi elavatest inimestest leidis lähedaselt inimeselt, kes ei ole leibkonna liige, abi 28%.

Sotsiaaltöötaja, isikliku abistaja abi kasutab aeg-ajalt aga 22% üksielavatest ning 5% mitmekesi elavatest inimestest.

Üpris loogiliselt on üksielavate puuetega inimeste puhul vajadus lähedaste suhete võrgustiku välise abistaja järele suurem kui mitmekesi elavatel ja seeläbi suuremas võrgustikus oleval inimesel.

Kõrvutame nüüd eelnevaga abivajajate hinnanguid abile ja abistajale ning rahulolu abiga. Suurem osa (82%) abi vajavatest ja abi leidvatest inimestest, leiab, et nad saavad just sellist abi mida neil vaja on. 18% inimeste puhul tuleb siis aga tõdeda, et nad ootavad teistsugust abi. Just üksi elavad puuetega inimesed pidid sagedamini tõdema, nad ei saa sellist abi, mida nad tegelikult toimetulemiseks vajavad. Üksi elavatest inimestest 24% ning kellegagi koos elavatest 17% kaldusid hindama, et nad ei saa sellist abi nagu nad toimetulemiseks vajavad.

Kõrge on ka nende inimeste osakaal, kes enda hinnangul saavad abi siis, kui neil seda vaja on. Tarviduse tekkides saavad abi 79% inimestest. Samas üksi elavate inimeste puhul on siin sagedamini neid, kes ei saa alati abi siis, kui neil seda vaja on. 28% üksi elavatest puuetega inimestest ning 19% mitmekesi elavatest puuetega inimestest tunnetas seda probleemi.

Kõrvalise abi sobivust iseloomustab tugevalt, kuivõrd abivajaja soove arvestatakse. 87% hindas, et nende hooldajad arvestavad soovidega. 13% vastajate arvates ei võeta arvesse abivajaja nägemust sellest, milleks ja kuidas aidata. Mõnevõrra rahulolematud olid tööealised, kellest 85% leidis, et nende soovidega arvestatakse, samas kui pensioniealistest leidis 92%, et nende soovidega arvestatakse.

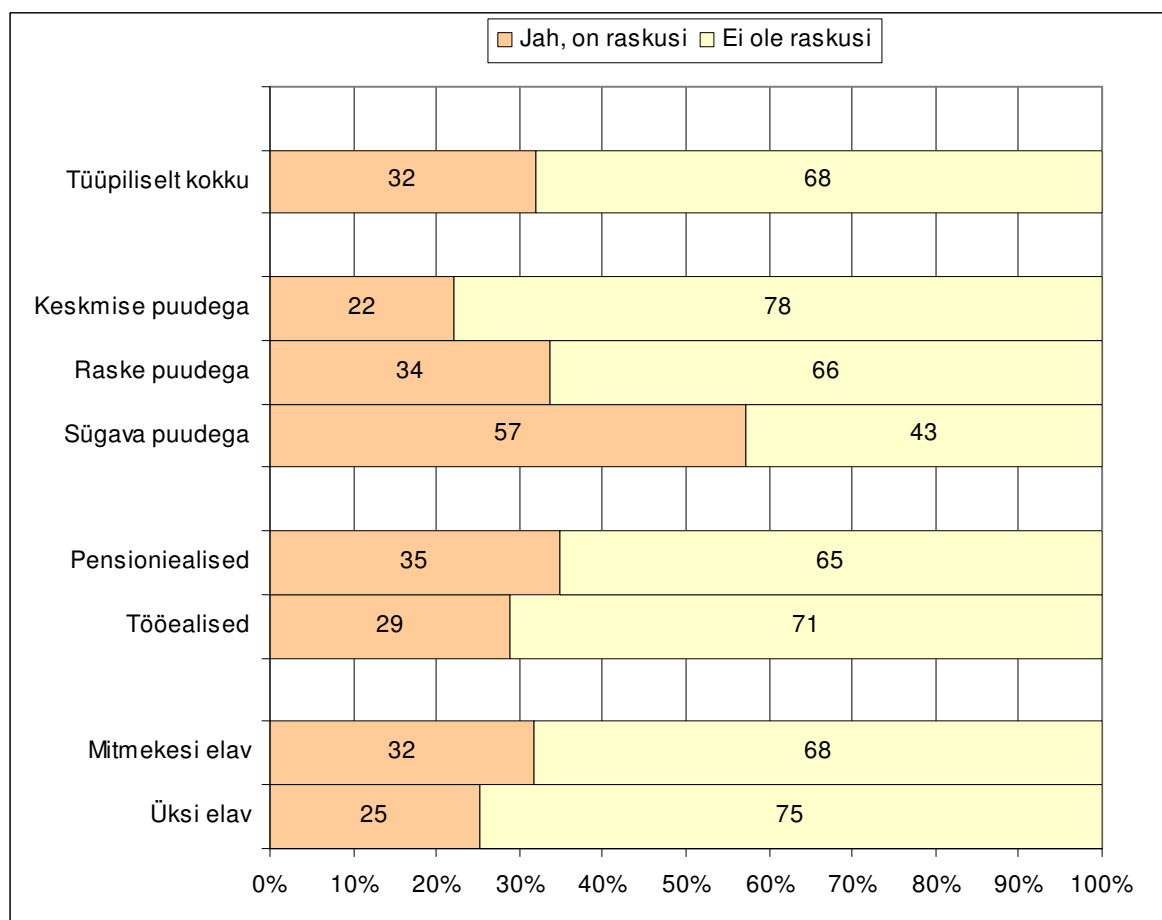
Puuetega inimese abistamine igapäevases elus võtab abistajalt, kelleks sageli on pereliige, oluliselt aega, millest tulenevalt võib olla keerukam ka tema osalemine tööelus. Uuringus küsisime puuetega inimeste enda hinnangut, kas tema lähedasest abistaja on loobunud tööl käimisest, et teda aidata. Ligikaudu 7% leidis, et see võib olla põhjuseks, miks tema abistaja tööl ei käi. Oluliselt suurem on see 16-39-aastaste seas, kus 19% hindas, et lähedane inimene, kes teda abistab, on pidanud seetõttu tööelust loobuma.

Samuti uurisime, kui paljud abistajad on abistamise tõttu tööl poole kohaga. Ilmnes, et pigem on abistajate jaoks ikkagi valik, kas üldse töötada või mitte töötada. Poole kohaga töökäimine on siiski liiga vähelevinud töövorm ning vaid mõned üksikud abistajad on saanud endale valida sellise tööelu vormi.

Kõrvalabi igapäevastes tegevustes

Mõnevõrra sügavamalt uurisime toimetulekut ning kõrvalabivajadust igapäevaste koduste toimingute juures – näiteks söömine, pesemine, poes käimine, majapidamistööd. Joonisel 13 on esitatud erinevate tegevuste lõikes arvatatud keskmised osakaalud.

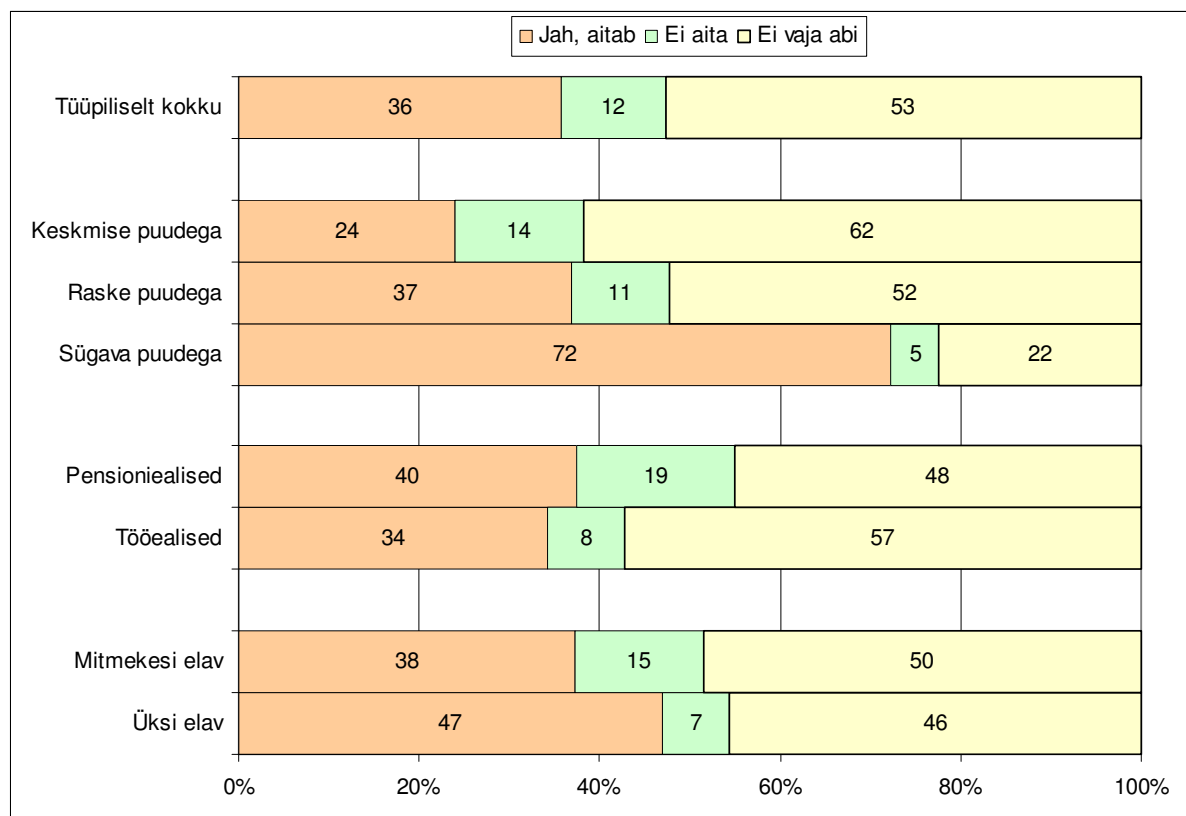
Joonis # 13: Raskused igapäevatoimingute juures

Ilmnes, et ligi kolmandikul 16-74-aastastest puuetega inimestest on raskusi igapäevaste koduste toimingute tegemisel. Väga olulisi erinevusi tööealiste ning pensioniealiste lõikes ning üksi või mitmekesi elavate inimeste lõikes uuringu põhjal ei ilmnenud. Puude raskusastmete lõikes vaadates on aga suuremad probleemid just rohkem kõrvalabi vajavatel, ehk siis raskema puudega inimestel. Nõnda sügava puudega inimestest 57%, raske puudega 33% ning keskmise puudega 22% on raskusi igapäevaste toimingute juures.

Edasi uurisime ka seda, kuidas inimene hindab oma abivajadust nende tegevuste juures ning kas keegi aitab neid. Tulemustest annab ülevaate joonis 14.

Joonis # 14: Abi igapäevatoimingute juures

Umbes kolmandikku puuetega inimestest, so 36% aitab igapäevatoimingute juures abiline. Üksi elavad inimesed saavad mõnevõrra sagedamini abi kui mitmekesi koos elavad inimesed. Mõneti kummutava tulemuse tagamaa on ilmselt selles, et mitmekesi elava inimese puhul on erinevad kodutööd ja tegemised mõne teise pereliikme ülesanne ning kuna puudega inimene otseselt seda ise ka tegema ei pea siis inimene ka ei tunneta vajadust kõrvalabi järele, et need tegevused tehtud saaks.

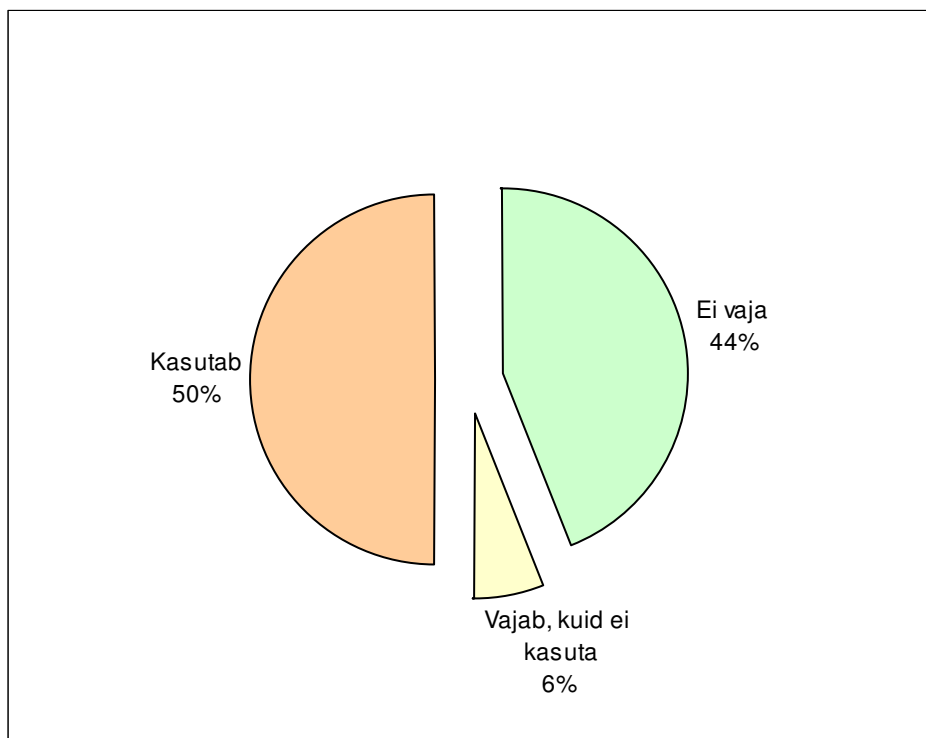
Ligi kümnendikul puuetega inimestest on küll olemas abivajadus, kuid abi nad ei saa. Suurem katmata abivajadus on pensioniealistel, kellest 19% hindas, et vaatamata raskustele igapäevategevuste juures neil kedagi abiks ei ole.

Tehnilised abivahendid

Paljusid puuetega inimesi aitavad igapäevaelus paremini ja iseseisvamalt toime tulla tehnilised abivahendid. Tehnilised abivahendid on erinevad instrumendid, tehnilised süsteemid, mille abil on võimalik täiendada füüsilisi, vaimseid või sotsiaalseid oskusi, sealhulgas ennetada tekkinud või kaasasündinud kahjustuse või puude süvenemist, kompenseerida kahjustusest või puudest tingitud funktsioonihäiret, parandada või säilitada võimalikult kõrget füüsilist ja sotsiaalset iseseisvust ja tegutsemisvõimet. Järgnevalt vaatame, mida abivahendite vajaduse ja kasutamise kohta uuringust teada saime.

Joonisel 15 on kirjeldatud puuetega inimeste vajadus tehniliste abivahendite järele.

Joonis # 15: Tehnilised abivahendid

Jooniselt näeme, et 16-74-aastastest puuetega inimestest 56% tunnetab vajadust mingi tehnilise abivahendi järele. Suuremal osal on ka abivahend olemas, kuid 6% puuetega inimestest (11% abivahendeid vajavatest inimestest) siiski vajadusele vaatamata abivahendeid ei kasuta.

Eakamate puuetega inimeste seas on abivahendeid vajavaid inimesi mõnevõrra rohkem. Tööelistest puuetega inimestest 51% ning pensioniealistest 62% vajavad igapäevaelus toimetulemiseks tehnilisi abivahendeid.

Abivahendite vajadus sõltub loomulikult suuresti puude liigist. Kuna tööaliste puuetega inimeste seas on mõnevõrra vähemal määral liikumispuudega inimesi, siis on ka pensioniealiste puuetega inimeste vajadus abivahendite järele suurem.

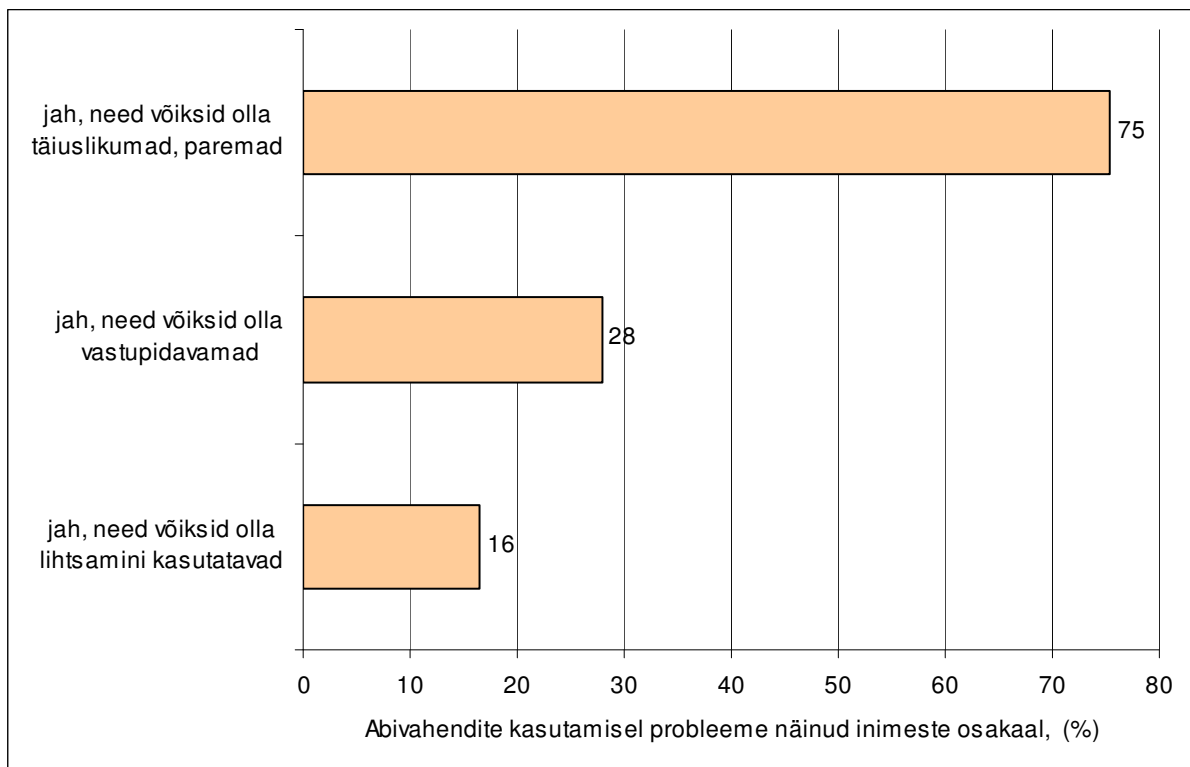
Milliseid abivahendeid puuetega inimesed tüüpiliselt kasutavad? 72%-l abivahendeid kasutavatest puuetega inimestest on selleks liikumisabivahendid, 23%-l nägemisabivahendid. Proteese ja ortoose kasutab 17%, hooldus- ja kaitsevahendeid 14% ja kuulmisabivahendeid 7%.

45% igapäevaelus abivahendeid kasutavatest inimestest ei vaja lisaks olemasolevale täiendavaid abivahendeid. 32% vajaks enda sõnul täiendavalt liikumis-abivahendeid, 11% nägemisel abistavaid abivahendeid, 10% hooldus- ja kaitsevahendeid, 5% kuulmisabivahendeid.

Abivahendite kasutajatelt küsiti ka suuremate abivahenditega seotud puudujääkide ja probleemide kohta. 62% abivahendite kasutajatest oli abivahendiga rahul ning ei leidnud sellel olevat puudujääke.

Järgmisel joonisel vaatame ka, millised on probleeme nägevate kasutajate silmis kõige suuremad probleemid.

Joonis # 16: Probleemid abivahenditega

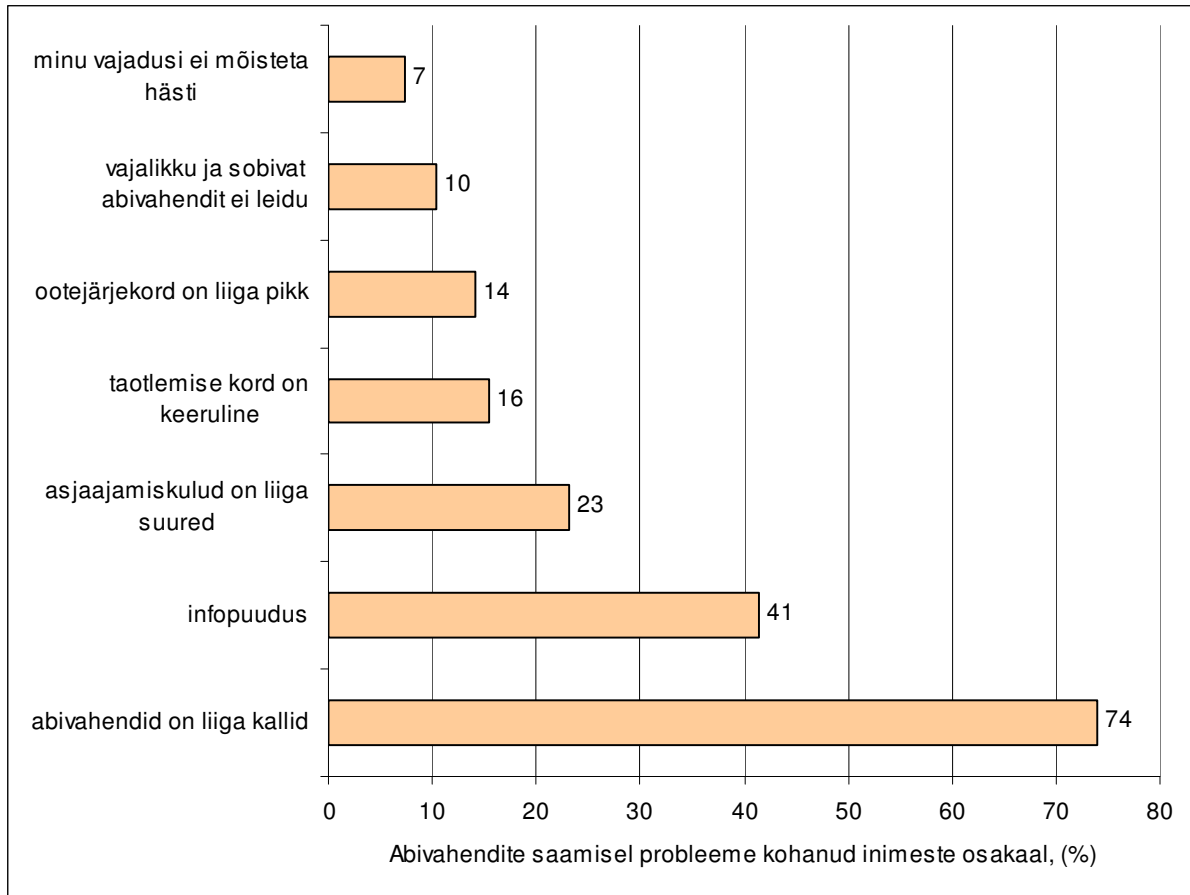
Probleemidest kõige sagedamini toodi välja, et abivahendid võiksid olla täiuslikumad, paremad – st võiksid teha seda, milleks need loodud on, tõhusamalt. Ligi kolmandik probleemidest oli seotud abivahendite vähese vastupidavusega, alla viiendiku töid probleemina välja abivahendi kasutamise keerukuse.

Abivahendi vajajatelt küsiti ka, millised on abivahendite saamisel, hankimisel kõige suuremad probleemid. Abivahendite saamisel ei näinud probleeme neist 27%. Siin on olulised erinevused elukoha lõikes.

Kui Tallinnas elavatest abivahendeid vajavatest inimestest nägi probleeme 37%, siis väljaspool Tallinna nägid probleeme 25% inimestest.

Joonisel 17 on kujutatud abivahendeid vajavate inimeste suuremad probleemid abivahendite saamisel.

Joonis # 17: Probleemid abivahendite saamisel

Kõige olulisem, silmatorkavam probleem oli asjaolu, et abivahendeid peetakse hoolimata nende hinna riigipoolsest osalisest kompenseerimisest liiga kalliks. Ka infopuudust peetakse suuremaks probleemiks. Väga olulisi erinevusi elukoha lõikes siin välja tuua ei saa, ehk siis teenuse kättesaadavuse probleemid tunduvad kogu riigis sarnased olevat.

Liikumine väljaspool kodu

Hoolimata puude liigist võib puudega inimesele valmistada väljaspool kodu liikumine raskusi tulenevalt sellest, et sotsiaalne ja füüsilise keskkond ei arvesta nende erivajadusega. Järgnevalt vaatame, kuidas puuetega inimesed liiguvad väljaspool oma kodu ja eluruume ning millist kõrvalabi nad selleks vajavad ja ootavad.

Uringust selgus, et 5% puuetega inimestest on loobunud väljas käimisest. Valdavalt on need just pensioniealised, väga eakad puuetega inimesed, kellel tervisest tulenevalt on kodust väljaskäimine keeruline.

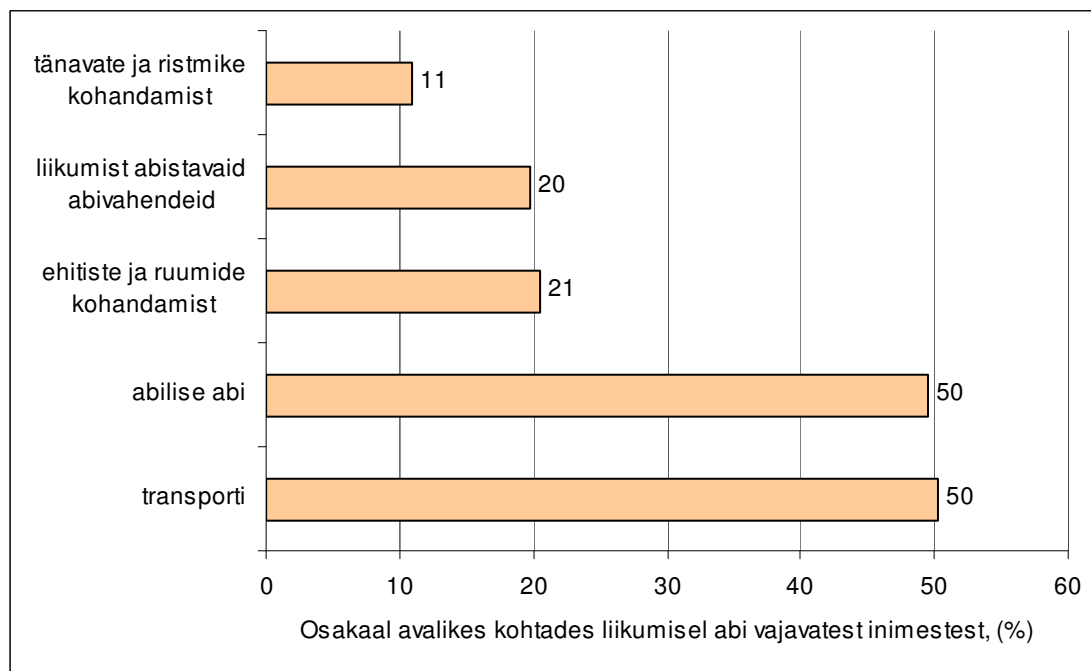
Valdav osa puuetega inimestest käib siiski väljas iga päev või peaaegu iga päev (73% tööelistest, 64% pensioniealistest).

Uuringus puudutati ka teemat, kuidas jõuavad puuetega inimesed erinevatesse neile vajalikesse asutustesse ja kohtadesse (näiteks pood, töökoht, ühissõidukipeatus). 35% inimeste jaoks ei olnud probleeme igapäevaelus vajalikele asutustele ligipääsemisel. Suuremad probleemid on asutuseni jõudmisel (20% jaoks), mis eeldaks transpordi, füüsilise keskkonna kohandamist ja kõrvalabi ning teiseks asutusse sisenemine ja seal liikumine (10% jaoks), mis jällegi eeldaks füüsilise keskkonna kohandamist ning kõrvalabi.

Väljaspool kodu liikumiseks ja tarvilikesse kohtadesse, asutustesse jõudmiseks ei vaja enda sõnul abi 44% puuetega inimestest. Sagedamini vajavad abi väljaspool Tallinna elavad inimesed. Maa-asulates elavatest inimestest 61%, linnades (v.a Tallinnas) elavatest inimestest 56% ning Tallinnas elavatest inimestest 48% vajaks abi väljaspool kodu asuvasse olulistesse asutustesse liikumiseks.

Joonisel 18 on toodud, millist abi puuetega inimestele olulistesse kohtadesse liikumiseks inimesed enda hinnangul vajavad.

Joonis # 18: Abivajadus olulistesse asutustesse ligipääsul

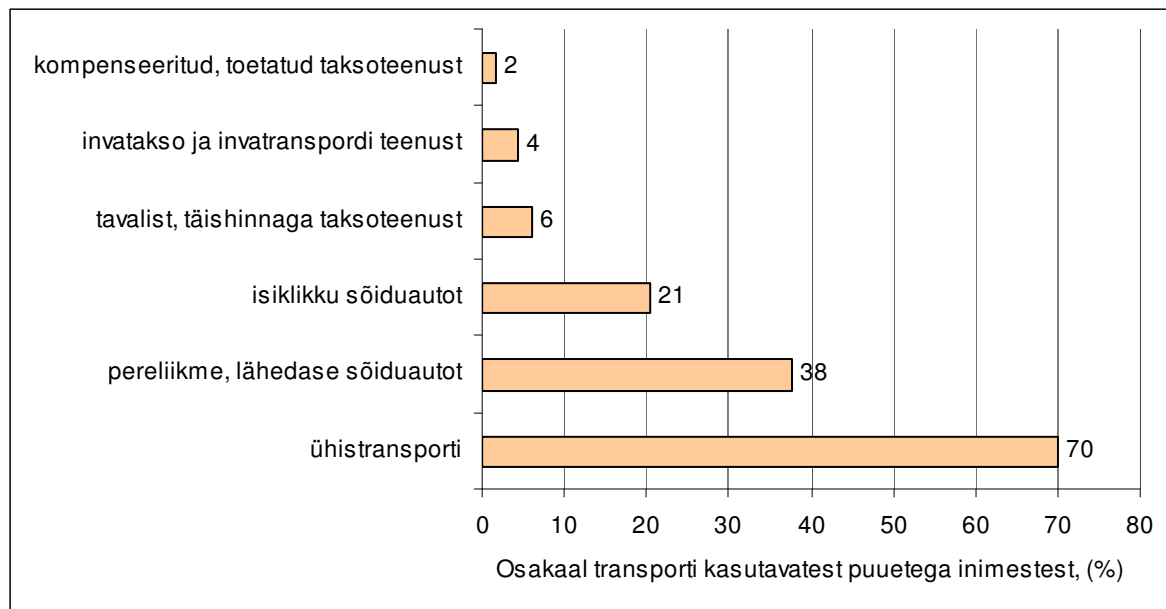
Valdavalt vajatakse olulistesse kohtadesse jõudmiseks transpordi ning abilise abi, viiendik abivajajaid vajaks ehitiste ja ruumide kohandamist. Veidi üle kümnendikule teeb muret tänavate ja ristmike vähene kohandatus.

Tallinnas elavad puuetega inimesed vajavad sagedamini abilise abi. 65% tallinlastest ning 45% väljaspool Tallinna elavatest puuetega inimestest peavad väljaspool kodu liikumisel tarvilikuks abilise abi.

Pensioniealised inimesed vajavad endale olulistesse kohtadesse pääsul harvemini transpordi kui tööealised inimesed. Umbes 53% tööelistest ning 46% pensioniealistest pidas seda enda jaoks oluliseks – ka siit peegeldub tööaliste aktiivsem elulaad ja seeläbi suuremad vajadused.

Valdav osa puuetega inimestest, 95% kasutab väljaspool kodu liikumiseks mingit transpordivahendit. Järgmisel joonisel näeme, millist transporti inimesed sagedamini kasutavad.

Joonis # 19: Transpordivahendite kasutamine

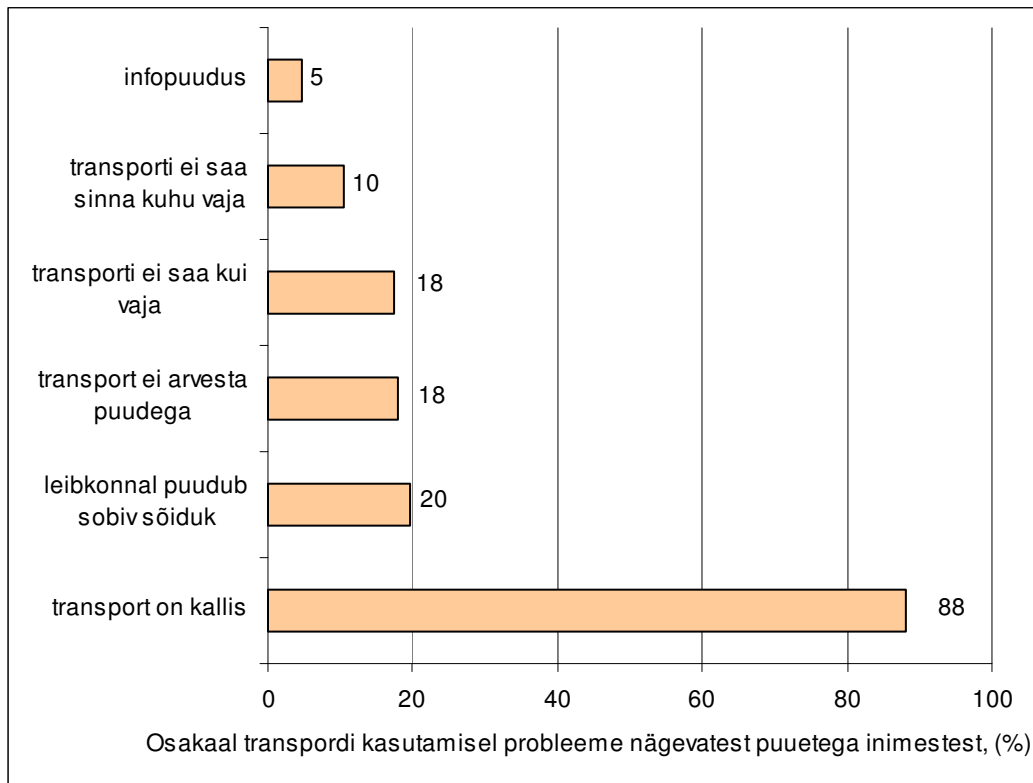
Jooniselt näeme, et vaid väike osa, 4% kasutab liikumiseks spetsiaalselt puuetega inimestele mõeldud ja kohandatud transporditeenust. Samas ei saa seda arvu võtta kui väga väikest, sest ka tavaline ühiskondlik transport peaks arvestama ja olema kohandatud puuetega inimeste erivajadusega.

Olulistest erinevustest toome siinkohal välja, et maakohtades liigutakse rohkem isikliku sõiduvahendiga kui linnades. Nõnda Tallinnas liigub endale kuuluva sõiduvahendiga 11%, leibkonnaliikmele, lähedasele kuuluva sõiduautoga 19%, siis teistes linnades liigub enda sõiduvahendiga 18%, leibkonnaliikmele, lähedasele kuuluva sõiduautoga 38% ning maal elavatest inimestest liigub enda sõidukiga 27% ning lähedase sõidukiga 45%. Ehk siis ühest küljest viitab see maal ja väiksemates linnades elavatele inimestele sobiva ühiskondliku transpordi vajakajäämistele, teisest küljest aga eeldab puuetega inimeselt ja tema leibkonnalt võimalust omandada isiklik sõiduvahend.

Vaatame, millised on puuetega inimeste probleemid transpordi kasutamisel. Ligi kolmandik, täpsemalt 30% puuetega inimestest leidis, et transpordi kasutamisega ei ole olulisi probleeme. Sagedamini leidsid just linnades elavad inimesed, et transpordiga pole probleeme. Nõnda 50% Tallinnas, 33% muudes linnades ning 18% maal elavatest leidis, et transpordi kasutamisega probleeme ei ole.

Järgmisel joonisel on aga esitatud olulisemad probleemid transpordi kasutamisel. Olulisemana torkab siin silma transpordi kasutamise kulukuse probleem.

Joonis # 20: Transpordivahendite kasutamise seonduvad probleemid

Väljaspool linnu elavatele inimestele on olulisemateks probleemideks see, et transport ei liigu sinna, kuhu vaja ning siis kui vaja. Samuti on väljaspool linnu elavatele inimestele mõnevõrra suuremaks probleemiks transpordi mittetaskukohane hind.

Ligi viiendik puuetega inimestest leiab, et transport ei ole puuet arvestav.

Sõnaga, tunduvalt suurem osakaal inimesi sooviks liikumiseks nende erivajadust, puuet arvestavat taskukohast transporditeenust – transport ise peab kohanduma erivajadusega ning samuti peab enam arvestama inimeste liikumisvajadustega.

VI. Rehabilitatsioon

Puuetega inimestele pakutakse rehabilitatsiooniteenuseid, mille eesmärgiks on soodustada ja arendada inimese iseseisvat toimetulekut, tema sotsiaalset kaasatust, võimalust osaleda ühiskonnas, sealhulgas asuda tööle ja teha tööd. Järgnevalt vaatame, milliseid rehabilitatsiooniteenuseid inimesed vajavad ning kuidas nad hindavad teenuste kättesaadavust ning kvaliteeti.

Riiklikult finantseeritavate rehabilitatsiooniteenuste saamiseks peab inimesel olema rehabilitatsiooniplaan, mille koostamise käigus hinnatakse puudega inimese vajadusi ning seostatakse need pakutavate teenustega.

23% puuetega inimeste sõnul on neile koostatud rehabilitatsiooniplaan. Tööelistel puuetega inimestel on rehabilitatsiooniplaan olemas 34%-l, pensioniealistel 15%-l.

Teenuseid detailsemalt kirjeldavate küsimuste vastuseid analüüses jäi mulje, et paljude puuetega inimeste teadlikkus ja informeeritus rehabilitatsiooniteenustest jääb vajaka, ning võib eeldada, et inimesed, kes rehabilitatsiooniteenuseid siiski saavad, ei ole teadlikud, et nad saavad seda rehabilitatsiooniplaani raames.

Siit järeldub, et erinevad institutsioonid peavad tegema oluliselt rohkem selgitustööd, et see oluline teenus oleks läbipaistev ning mõistetav.

85% puudega inimestest vajaks enda sõnul rehabilitatsiooniteenuseid, 47% vastanulist on mingit liiki teenust (teenuseid) saanud.

Ilmnes, et tööliste puuetega inimeste rehabilitatsioonivajadus on suurem pensioniealiste omast – 87% tööelistest ning 82% pensioniealistest tunnetas, et vajab ühte nimetatud rehabilitatsiooniteenust toimetulemisvõime suurendamiseks.

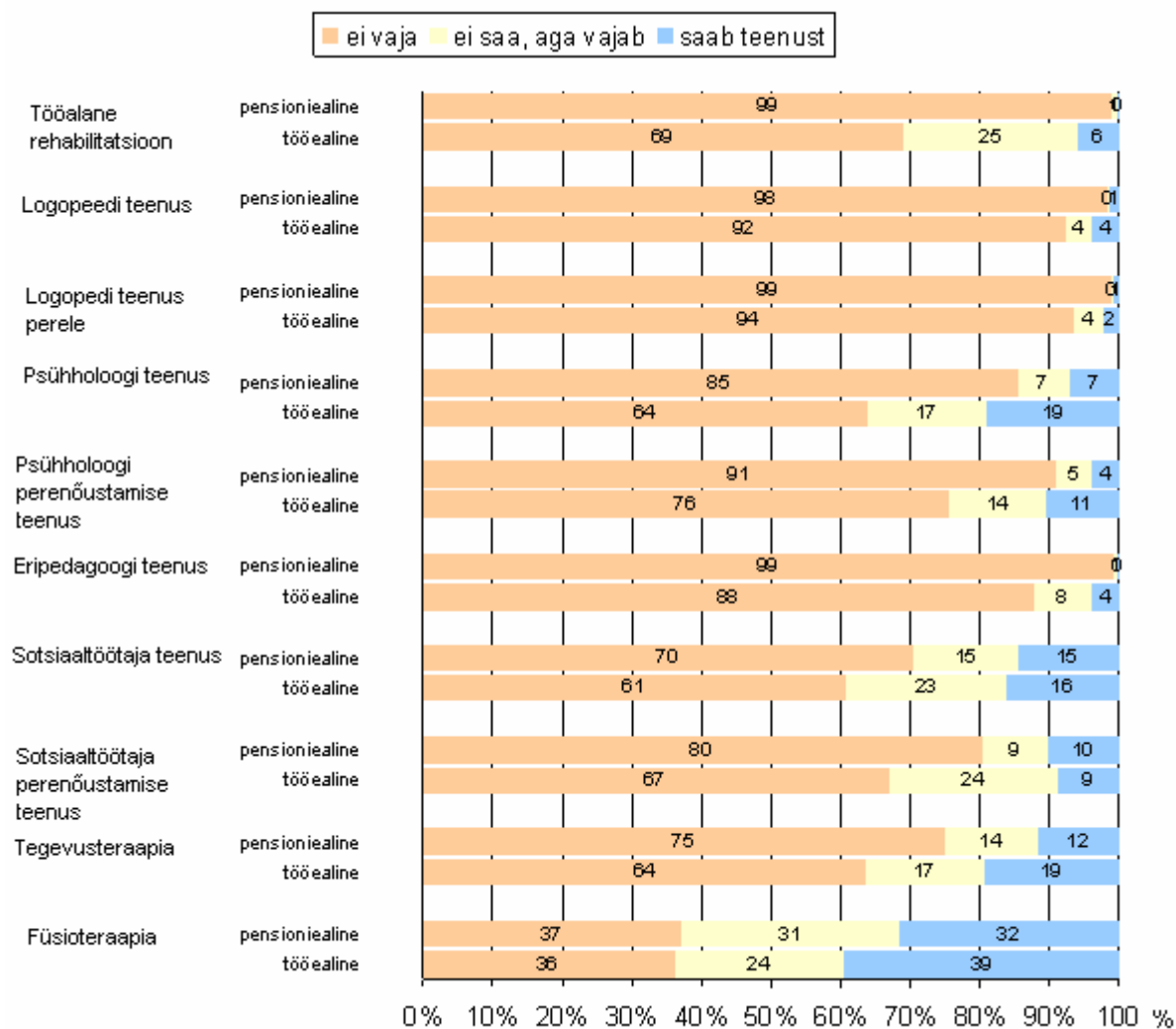
Joonisel 21 on esitatud pensioniealiste ning tööliste puuetega inimeste vajadus erinevate rehabilitatsiooniteenuste järele.

Võrreldes tööliste ning pensioniealiste puuetega inimeste rehabilitatsiooniteenuste kasutamist näeme, et töölistel on üldjuhul sagedamini saanud rehabilitatsiooniteenuseid iseseisva toimetuleku soodustamiseks. Vaid puudega inimese tervele perele mõeldud sotsiaaltöötaja nõustamise teenuse puhul ei ole olulisi erinevusi.

Uringuandmete põhjal prooviti iseloomustada ka täiendavat vajadust teenuste järele, ehk siis kui suur osa puuetega inimestest tunnetab vajadust rehabilitatsiooniteenuste järele, kuid kes seda praegu veel siiski ei saa. Jooniselt 21 näeme, et suuremad käärid inimeste tunnetatud vajaduse ning tegeliku teenusepakkumise vahel on füsioteraapia puhul, kus 31% pensioniealistest ning 24% tööelistest inimestest tunnetab täiendatud vajadust selle teenuse järele. Samuti, kui töölistel rehabilitatsiooniteenust saab ligikaudu 6% tööelistest puuetega inimestest, siis seda teenust sooviks saada mitu korda rohkem, ehk täpsemalt lisaks 25% tööelistest puuetega inimestest.

Ka nii perele kui ka inimesele sihitud sotsiaaltöötaja teenuse puhul paistavad olema suuremad käärid, ja seda just tööliste puuetega inimeste puhul – 23% tööelistest puuetega inimestest vajaks enda hinnangul sotsiaaltöötaja teenust, kuid praegu seda teenust ei saa.

Joonis # 21: Rehabilitatsiooniteenused

Teenuste kättesaadavuse probleemina on välja toodud asjaolu, et erinevates piirkondades elavatel inimestel on erinevad võimalused teenust saada. Vaatamegi, milliste teenuste puhul on vajaduse ja pakkumise vahel kõige suuremad käärid.

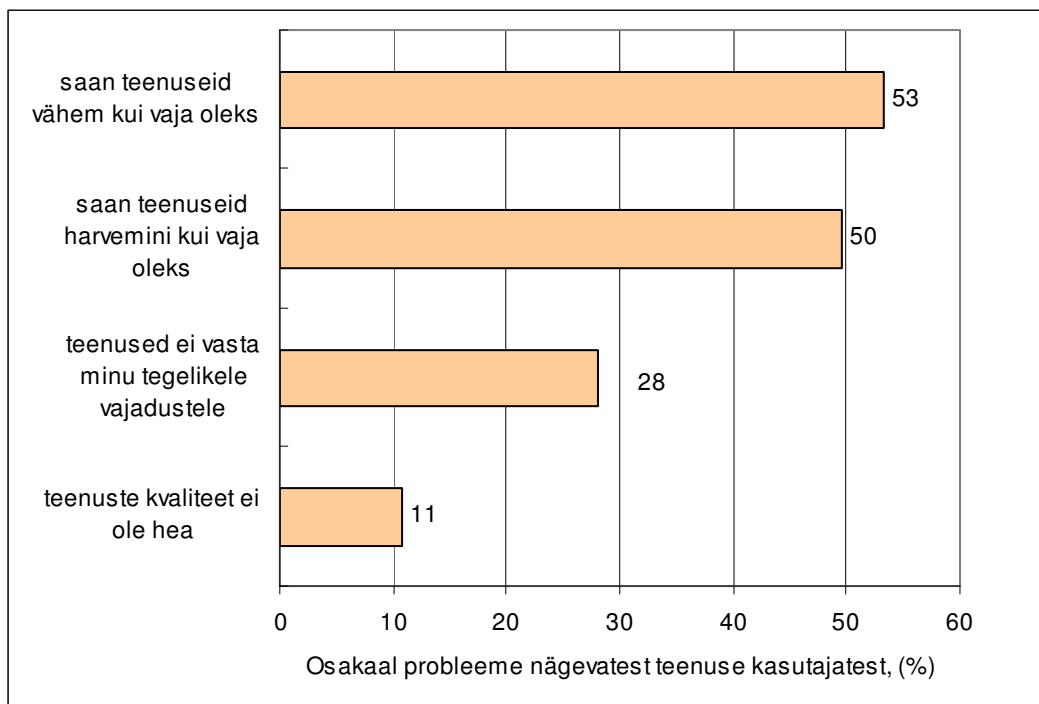
Uuringust ilmnes, et suuremad vahed on füsioteraapia ning sotsiaaltöötaja teenuse juures. Tallinnas elavatest puuetega inimestest 21%, teistes linnades ja maal elavatest inimestest 30% tunnetab katmata vajadust füsioteraapia teenuse järele.

Sotsiaaltöötaja teenuse puhul on suuremad vahed just linnades ja muudes asulates, maal elavate inimeste vahel. Kui linnas elavatest inimestest 14% tunneb, et nad ei ole vajadusele vaatamata sotsiaaltöötaja teenust saanud, siis maal elavatest puuetega inimestest on katmata vajadusega 26%. Ka sotsiaaltöötaja perenõustamise teenuse puhul on sarnased käärid – linnas elavatest inimestest 13% ja maal elavatest inimestest 19% tunneb täiendavalt vajadust selle teenuse järele.

Ankeedis küsisime ka puuetega inimeste hinnanguid sellele, kui võrd rehabilitatsiooniteenused on neid aidanud, st parandanud mingit moodi nende seisundit või võimet iseseisvamalt toime tulla. Suurem osa, 73% leidis, et teenused on parandanud nende seisundit ja võimet tulla iseseisvalt toime.

Järgnevalt vaatame, millised on rehabilitatsiooniteenustega seotud suuremad probleemid. 19% puuetega inimestest, kes on saanud rehabilitatsiooniteenuseid, hindas, et probleeme teenuste osas nad ei näe. Suuremad probleemid nende puuetega inimeste silmis, kes näevad teenuste saamisel probleeme, on aga välja toodud joonisel 22.

Joonis # 22: Probleemid rehabilitatsiooniteenustega (%)

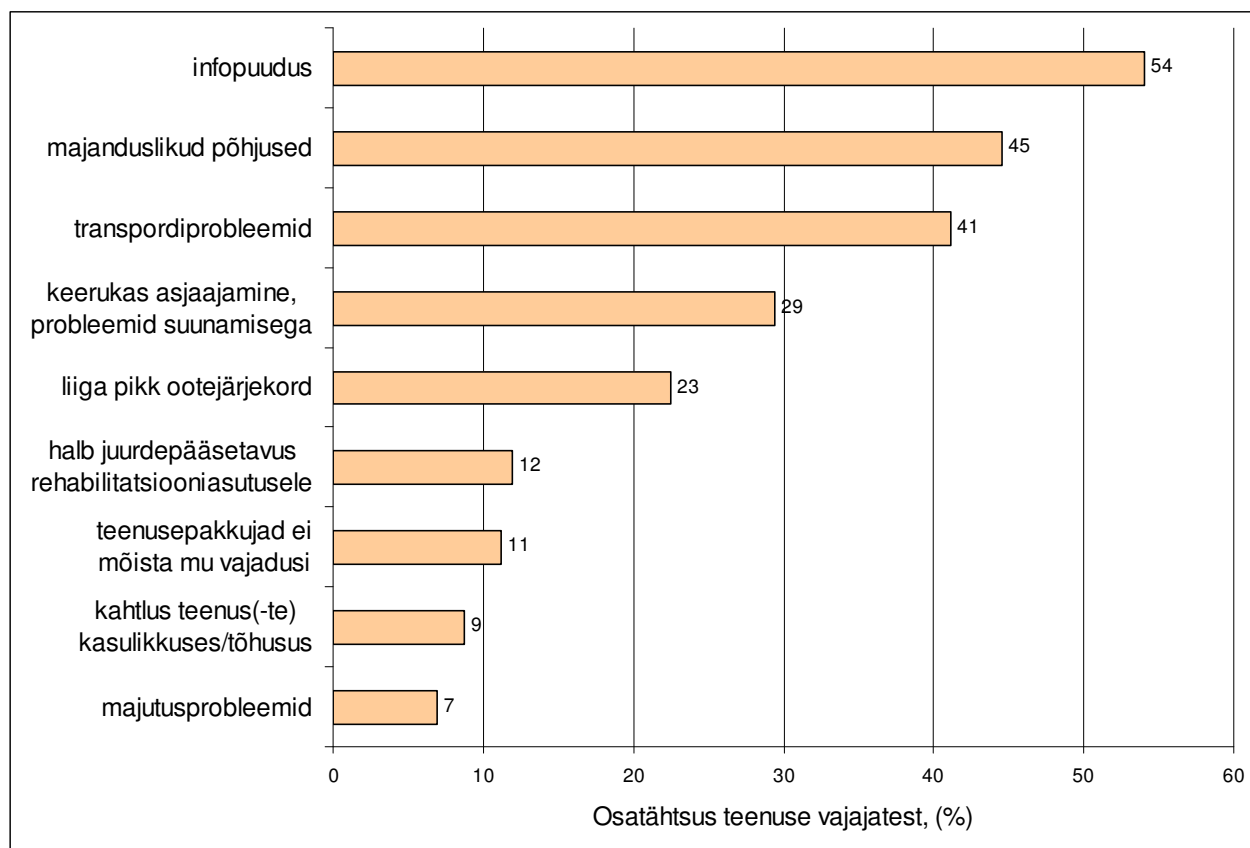

Suuremad probleemid rehabilitatsiooniteenustega on seotud sellega, et teenuseid vajavad inimesed ei saa neid nii palju, kui nad neid vajavad või nii sagedasti kui nad neid vajavad. Teenuste sobivusele ning kvaliteedile viitavaid probleeme toodi välja juba oluliselt vähem.

Probleemid on ilmselt tingitud riiklikult rahastatavate teenuste väikestest piirmääradest ning asjaolust, et omast taskust makstes on rehabilitatsiooniteenused võrdlemisi kallid.

Rehabilitatsiooniteenuste kvaliteeti näitab see, kas inimesed saavad soovivat teenust ning kui võrd rahul on nad teenustega ja millised on probleemid teenuste saamisel. Uuringus paluti inimestel iseloomustada ka neid rehabilitatsiooniteenustega seonduvaid aspekte. Vaid 14% 16-74-aastastest puuetega inimestest, kes kasutavad või vajavad rehabilitatsiooniteenuseid leiavad, et nende saamisega probleeme ei ole. Ehk siis 86% rehabilitatsiooniteenuseid vajavatest inimestest tõdes, et teenuste saamisel on mõningaid probleeme. Joonisel 23 on esitatud peamised probleemid teenuste saamisel.

Joonis # 23: Probleemid rehabilitatsiooniteenuste saamisel (%)

54% vastanuist leidis, et rehabilitatsiooniteenuste taotlemisel ja saamisel on infopuudus suureks probleemiks. 29% tõi probleemina välja keeruka asjaajamise teenuste saamiseks. Suurimaid takistusi teenuste saamiseks on niisiis sihtrühma jaoks vähene informeeritus ning neile sobimatult keeruline korraldus.

Teine suurem probleemidering on seotud teenuste saamisega kaasas käiva suure majandusliku kulu ning liikumisvajadust mittetoetava transpordiga. Transpordiprobleemid on tõsisemad just maal elavate puuetega inimeste seas – 53% maal elavatest puuetega inimestest ning vaid 35% linnades elavatest inimestest toob selle probleemi välja. Maal elavate inimeste jaoks on transpordiprobleem napi info kõrval teiseks olulisemaks probleemiks.

VII. Tervis

Järgnev peatükk kajastab puuetega inimeste hinnanguid oma tervisele. Silmas tuleb aga siin pidada, et puuetega inimeste seas on suur osakaal inimestel, kelle puuet iseloomustabki üldhaigestumus, pikaajaline terviseprobleem (registriandmetel 26% 16-64-aastastest, 36% üle 65-aastastest) või kelle puue seostub terviseprobleemiga ning kes sellest probleemist tulenevalt vajavad kõrvalabi. Nõnda ongi puuetega inimeste hinnangud tervisele küllaltki madalad.

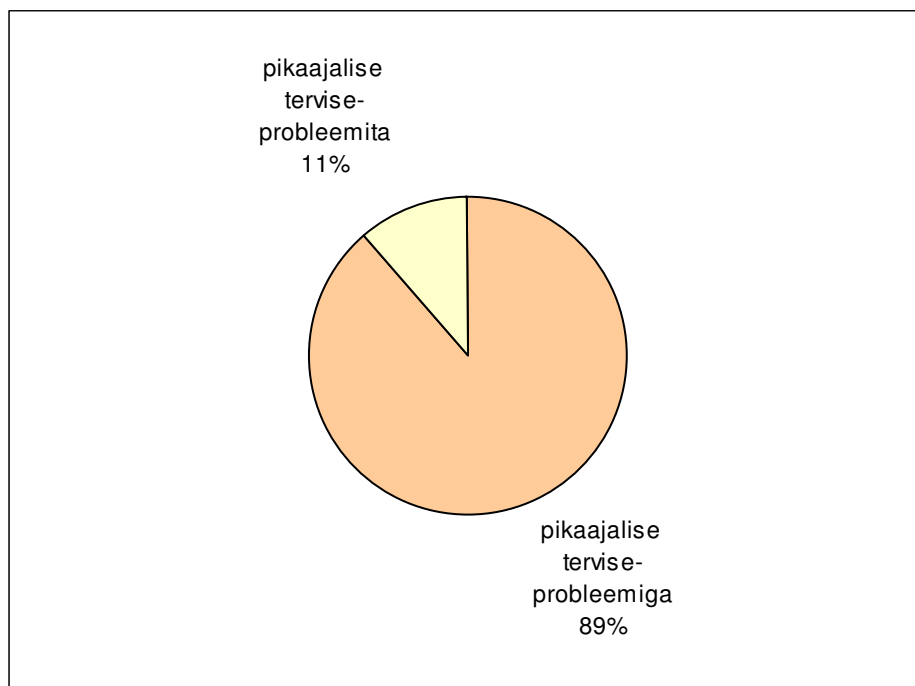
Kõigist 16-74-aastastest puuetega inimestest hindab oma tervist väga heaks või heaks 4%, halvaks või väga halvaks 55%. Ülejäänud 41% hindas oma tervist keskmiseks. Kui seda võrrelda kogu elanikkonna hinnanguga oma tervisele võime tõdeda, et puuetega inimesed hindavad oma tervist selgelt kehvemaks. Kõigi 16-74-aastaste elanike seas hindab oma tervist heaks või väga heaks 53% (Eesti Sotsiaaluuring 2004).

Kui vaatame tööealiste ning pensioniealiste hinnangut oma tervisele eraldi siis ilmneb, et ea kasvades suureneb inimeste osakaal, kes hindavad oma tervist pigem halvaks. Ka siin ilmneb, et vanemaaliste puuetega inimeste seas on oluline osa inimesi, kelle kõrvalabi vajadus on tingitud vananemisega kaasnevatest terviseprobleemidest või funktsionaalsest piiratusest. Nõnda on pensioniealiste seas halva või väga halva tervisega inimesi 65%, tööealiste seas 43%.

Kui võrrelda inimesi, kelle puude liik on „üldhaigestumus, krooniline haigus“ inimestega, kellel on teistsuguse puue, näemegi, et esimeste seas on halva või väga halva tervisega 63%, teiste seas 44%.

Inimestel paluti ka iseloomustada, kas neil on pikaajaline terviseprobleem (joonis 24).

Joonis # 24: Pikaajaline terviseprobleem

Puuetega inimestest valdav osa, ehk 90% näeb endal pikaajalist terviseprobleemi. Kui inimestel, kelle puude määramise aluseks oligi üldhaigestumus, krooniline haigus, on 94% pikaajalise terviseprobleemiga, siis teiste puudeliikidega inimeste seas on endal väitnud olevat pikaajaline terviseprobleem - 80%.

Niisiis määratleb suur osa puuetega inimestest oma puuet kui pikaajalist terviseprobleemi või seondub ka puudega pikaajaline terviseprobleem.

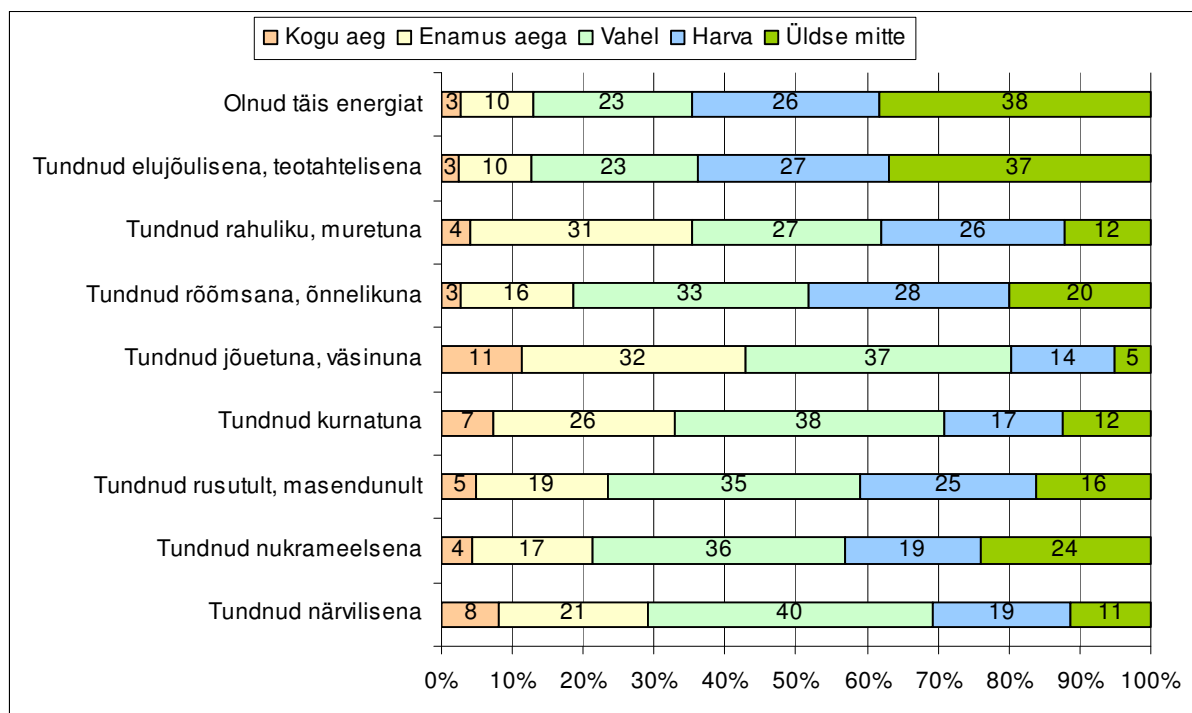
Pikaajalise terviseprobleemiga inimestest 53% leiab, et terviseprobleem on piiranud neid oluliselt igapäevases elus ning tegutsemises. 31% leiab, et see on piiranud, aga mitte oluliselt.

Järgnevalt vaatasime ka vajadust tervishoiuteenuste järele ning teenuste kättesaadavust. 95% 16-74-aastastest puuetega inimestest on viimase aasta jooksul vajanud arstiabi või arsti konsultatsiooni. Tööealiste seas, kelle seas on ka rohkem inimesi, kelle puue ei ole seotud kroonilise haigusega, on neid, kes on abi vajanud mõneti vähem, ehk siis 92%.

Üldjuhul on abi vajanud inimesed abi või konsultatsiooni saanud, kuid siiski 10% sõnas, et nad ei ole abi alati vajadusel saanud. Suuremad takistused arstiabi või konsultatsiooni saamisel on olnud seoses liiga pika ootejärjekorraga, napi majandusliku olukorraga ning sõidu/transpordiprobleemidega.

Inimeste tervisega seondub ka emotsionaalne enesetunne ja meeleolu (joonis 25).

Joonis # 25: Emotsionaalne enesetunne ja meeleolu

Jooniselt näeme, et tüüpilisemalt kalduvad 16-74-aastaste puuetega inimeste hinnangud oma enesetundele ning meeleolule olema küllaltki negatiivsed, suhteliselt sagedamini iseloomustatakse oma enesetunnet ja meeleolu mustades värvides kui helgetes toonides.

VIII. Hariduselu

Üheks tähtsaks ühiskonnaelus osalemise aspektiks on õppimine - uute teadmiste ja oskuste omandamine, ning ka nende oskuste ja teadmiste kasutamine igapäevaelus. Järgnevalt vaatame puuetega inimeste haridustaset ning osalemist õppimisega seotud tegevustes.

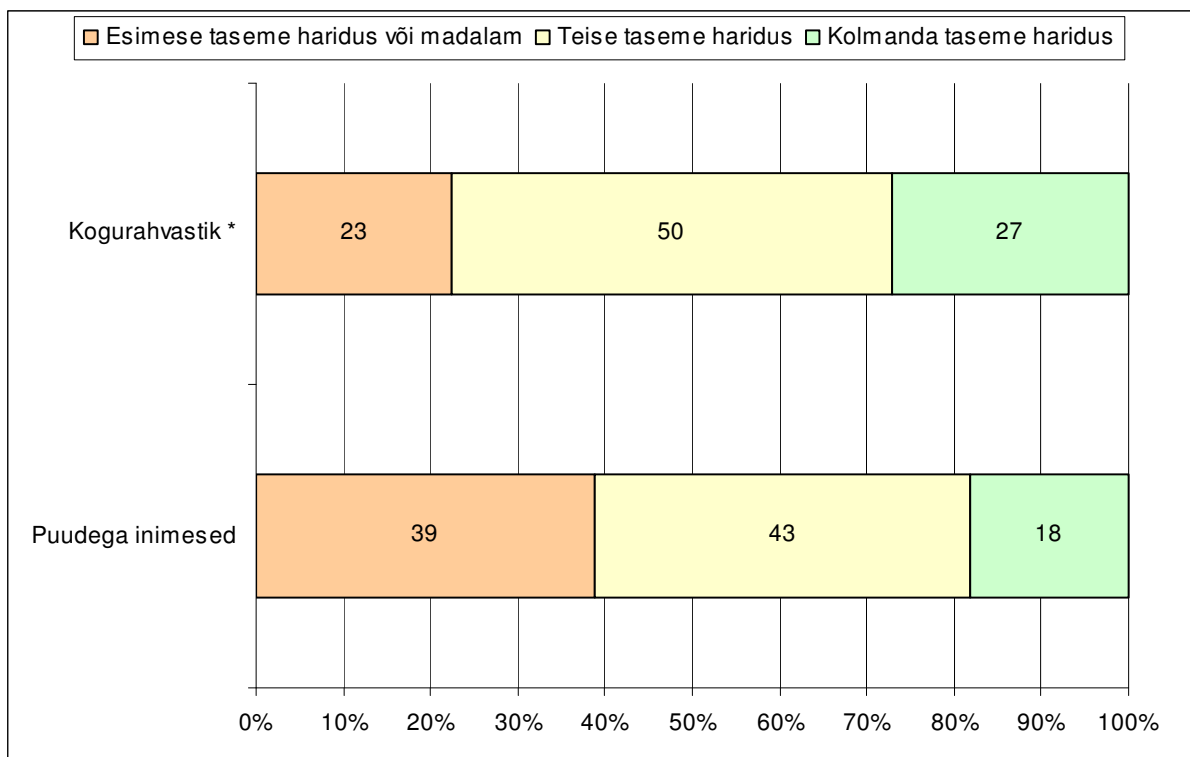
Kõigi vastanute seas on 18% neid, kes on enda sõnul puudest tulenevalt õppinud vähem kui nad sooviksid. Lisaks on 4% neid, kes pole puude tõttu kunagi õppinud. Valdava osa, so 77% hinnangul ei ole nad puudest tulenevalt pidanud vähem õppima.

Kuna just nooremad inimesed õpivad sagedamini, siis vaatame kuni 34-aastaste (ehk siis selle vanusrühma kes sagedamini käivad koolis või osalevad kursustel) hinnanguid. Selles vanuserühmas on 61% neid, kes tunnetavad, et nad on puude tõttu saanud vähem õppida. Siinkohal tuleb kindlasti arvestada ka seda, et paljudel vanemaealistest tekkis puue alles peale hariduse omandamist.

Seega võib öelda, et suure osa puuetega inimeste jaoks on puue olnud takistuseks uute teadmiste ja oskuste omandamisel, ning mida noorem on inimene, seda sagedamini on ta seda tunnetanud.

Võrdleme ka puuetega inimeste haridustaset kõigi inimeste haridustasemega (joonis 26).

Joonis # 26: Kõrgeim lõpetatud haridustase

Esimese taseme haridus või madalam – alghariduseta, algharidusega, põhiharidusega.

Teise taseme haridus – kutseharidus pärast põhiharidust, üldkeskharidus, kutseharidus koos üldkeskharidusega, kutseharidus pärast üldkeskharidust, keskeriharidus pärast põhiharidust.

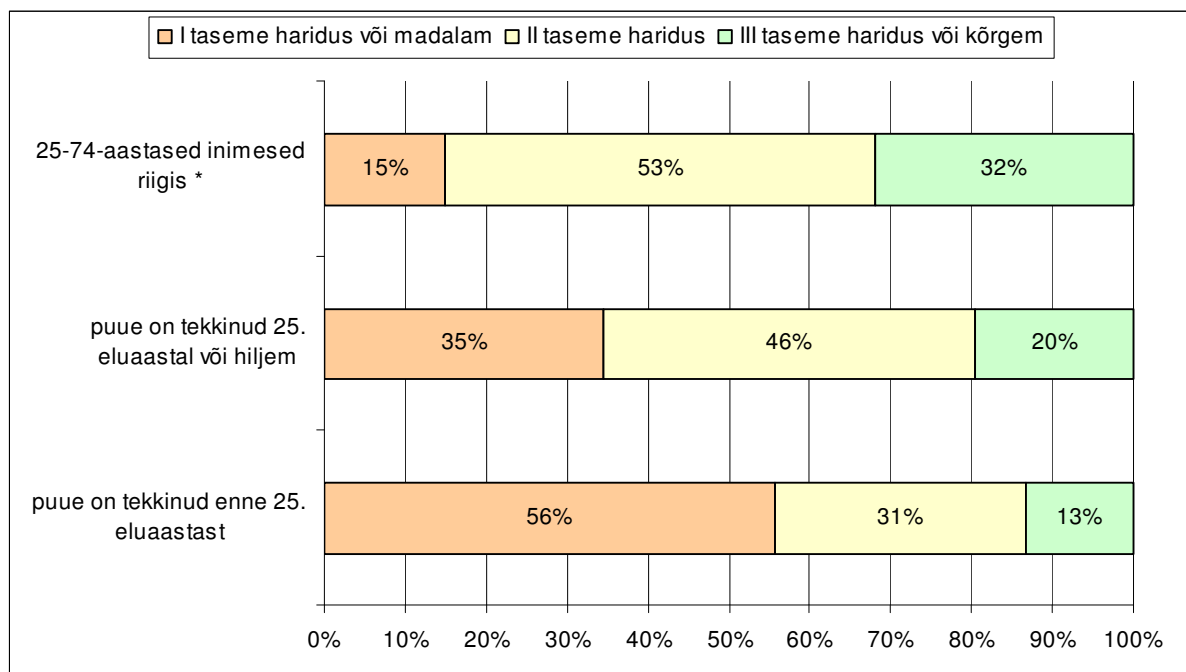
Kolmanda taseme haridus - keskeriharidus pärast üldkeskharidust, kõrgharidus, magistri- ja doktorikraad.

* - andmeallikaks on Statistikaameti Eesti Tööjõu-uuring 2005

Näeme, et puuetega inimeste seas on oluliselt rohkem esimese taseme või sellest madalama hariduse tasemega inimesi (so algharidusega, algharidusega või põhiharidusega) inimesi kui Eesti elanikkonnas tervikuna. Ning puuetega inimeste seas on vähem kolmanda haridustasemega inimesi (so keskeriharidusega keskkooli baasil, kõrgharidusega, magistri- või doktorikraadiga). Joonise tõlgendamisel tuleb silmas pidada, et puue võib väga sageli olla omandatud peale hariduse omandamist, ning seetõttu ei ole see paljudel juhtudel olnud hariduse saamist takistavaks teguriks.

Joonisel 27 võrreldakse 25-aastaste ja vanemate puudega inimeste rühmas nende inimeste haridustaset, kelle puue määrati lapsepõlves või enne 25. eluaastat, nende inimeste haridusega, kelle puue tekkis hilisema elu käigus.

Joonis # 27: Kõrgeim lõpetatud haridustase puude tekkimise ea lõikes

* - andmeallikaks on Statistikaameti Eesti Tööjõu-uuring 2005

Uuringuandmetest ilmneb, et 25-74-aastastel inimestel, kelle puue on kaasasündinud või tekkinud enne 25. eluaastat, on kõrgeim lõpetatud haridustase tunduvalt madalam kui vastavas vanuses elanikkonnal keskmiselt ning kui ka neil, kel puue tekkinud peale 25. eluaastat.

Ehk ka siit ilmneb, et puue mõjutab tugevalt inimese võimalusi omandada haridust ning palju on vaja teha, et sotsiaalne ja füüsiline keskkond, kus õpitakse, arvestaks puuetega inimeste erivajadustega.

Edasi vaatame juba lähemalt osalemist õppimisega seotud tegevustes.

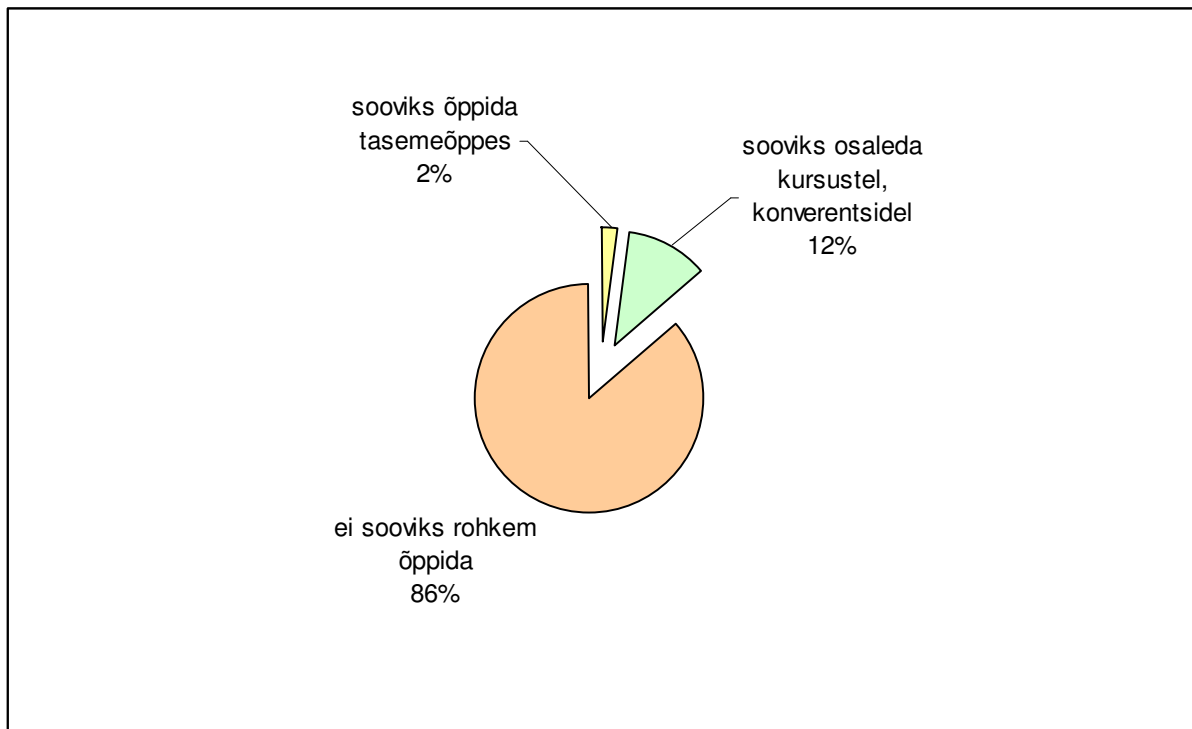
16-34-aastastest osaleb tasemeõppes 19%, kuni 16-24-aastaste seas on tasemeõppes õppijaid 34%. Kõigist samaealistest inimestest õppis Eesti tööjõuuringu andmeil 2005. aastal vastavalt 40% ja 67%. Seega tuleb tõdeda, et

puuetega inimeste osalemine tasemeõppes on pea kaks korda väiksem kui kõigi vastavas vanuserühmas elanike osalemine.

Lisaks tasemeõppele saavad inimesed uusi teadmisi ja oskusi omandada ka kursustel, seminaridel, koolitustel, konverentsidel jne. Sellisel viisil toimuvatest harivatest tegevustest võtab osa 8% 16-74-aastastest puuetega inimestest. Ka siin on nooremate seas rohkem õppivaid inimesi. 16-34-aastastest osales koolitustel, seminaridel, kursustel jne 21%.

Järgnevalt vaatame, kui suur osa puuetega inimestest, kes praegu ei õpi tasemeõppes ega ole osalenud kursustel, koolitustel jne, sooviks õppima minna (joonis 28).

Joonis # 28: Soov õppida

Näeme, et 14% 16-74-aastastest puuetega inimest sooviks uusi teadmisi ja oskusi omandada. Nooremate puuetega inimeste seas, ehk siis 16-34-aastaste seas on soov õppida veel suurem - 44% sooviks veel õppida. 16-24-aastaste seas on õppidasoovijaid juba 49%.

Ligikaudu pooled noorematest puuetega inimestest sooviks õppida tasemeõppes, teine pool sooviks aga ka mõnel teisel moel teadmisi ja oskusi juurde omandada.

Vaatame ka, millist kõrvalabi õppida soovivad puuetega inimesed õppimiseks vajavad. 46% õppida soovijatest hindas, et vajaks mingit tehnilist abivahendit, 43% leidis, et vajaks kõrvalise isiku abi.

Nägime, et puuetega inimesed omandavad tasemeharidust või osalevad muudel uusi teadmisi ja oskusi andvates tegevustes tunduvalt harvemini kui samaealised

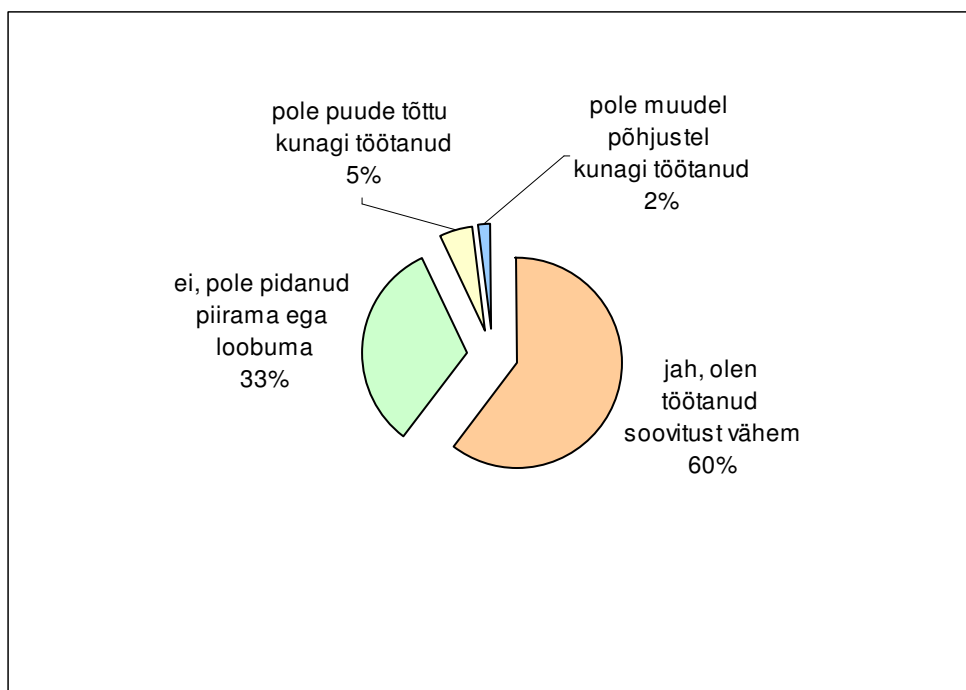
inimesed. Samas kõige innukamas õppimiseas, ehk siis 16-34-aastaste seas on 44% neid, kes sooviksid õppida.

IX. Tööelu

Tänapäeva ühiskonda on sageli nimetatud tööühiskonnaks, ning suurt osa inimese minapildist peegeldab ja kujundab töö, mida inimene teeb. Samamoodi võimalus osaleda tööelus mõjutab tugevalt inimese elukogemust ning ühiskonnas osalemise võimalust. Kuna aga tööelu on valdavalt organiseeritud „töajõuliste” inimeste poolt ja jaoks, on puuetega inimeste osalemiseks tööturul mitmeid takistusi. Järgnevalt vaatamegi, kuidas osalevad puuetega inimesed tööelus ning millisel moel peaks töö olema organiseeritud, et neil oleks võimalus töötada.

Vaatame esmalt 16-74-aastaste puuetega inimeste hinnanguid sellele, kui võrd on puue piiranud nende võimalusi tööelus osaleda (joonis 29)

Joonis # 29: Puude tõttu töötamise piiramine, loobumine

Hinnangute põhjal saame teha üldistuse, et ligi 2/3 jaoks on puue takistanud osalemist tööelus, ehk siis kas inimese individuaalsetest omadustest, töö organiseerimisest ja sotsiaalsest ja füüsilisest keskkonnast tulenevalt osalemine tööelus olnud piiratud.

Kõige levinumaks põhjuseks (38% vastajatest), mis on ajendanud töökogemusega puuetega inimesi varasemalt töökohalt lahkuma, on puue või pikaajaline terviseprobleem.

Uuringu läbiviimise hetkel töötas 16-74-aastastest puuetega inimestest 10%. 2005. aastal töötas Eesti Töajõu-uuringu andmetel kõigist 15-74-aastastest inimestest 58%.

Kui vaatame natuke nooremaid inimesi, 16-64-aastaseid, siis töötavate puuetega inimeste osakaal on küll suurem - 17%, kuid jääb ikkagi väga oluliselt alla kogurahvastiku hõivemäärale – 64%.

Kui vaatame pensioniea piiri mõju tööelus osalemisele siis näeme, et tööelistest töötab 19%, pensioniealistest aga ligi 3%.

Suurem osa puuetega inimestest töötab püsival ametikohal. 83%-l töötavatest puuetega inimestest on tähtajatu tööleping või kokkulepe ning vaid 17% jaoks lõpeb töö tähtajal või töö valmimisel.

Puuetega inimeste töö sisu on selle uuringu suhteliselt väikse valimi põhjal raske iseloomustada, kuid uuringus osalenute vastustest kumas läbi tendents, et puuetega inimesed teevad pigem lihtsaid.

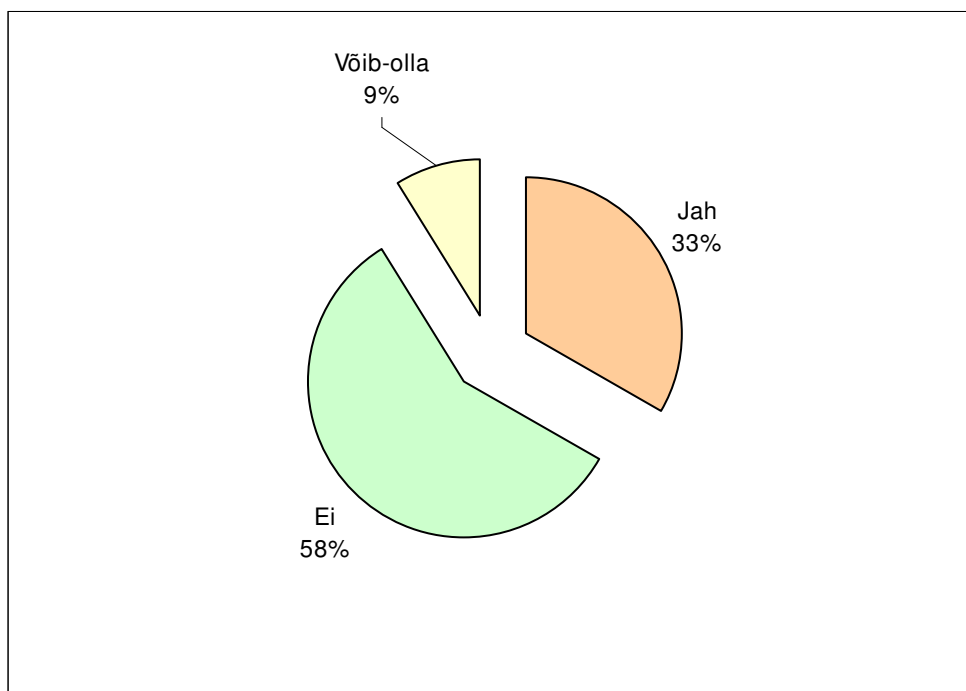
Töötavatest puuetega inimestest ligi viiendik pole omandanud eriala ning 41% inimestest teeb erialast tööd. 26% tõdeb, et just puude tõttu ei saa teha erialast tööd. 10% on neid, kes erinevatel muudel põhjustel ei saa teha või pole leidnud erialast tööd.

Kolm suuremat teemaderingi, läbi mille iseloomustame puuetega inimeste tööelus osalemist, on oskused ja teadmised, töökorraldus ning kõrvalabi vajadus.

Uuringuandmetest selgub, et puuetega inimeste valmidus tööle minna on üpris madal. 16-74-aastastest puuetega inimestest, kes ei tööta ega tegele ettevõtlusega, sooviks tööle minna vaid 19%, 75% ei soovi tööle minna ning 6% on kõhklevad seisukohal.

Joonisel nr 30 on esitatud samad näitajad ka 16-64-aastaste puuetega inimeste kohta.

Joonis # 30: Mittetöötavate puuetega inimeste soov tööle minna

Näeme, et kolmandik 16-64-aastastest sooviks tööle minna ning veel ligi kümnendik on kõhklevad seisukohal. Samas aga üle poole ei soovi tööle minna.

Tööle minemise soov sõltub mõningal määral ka puudega inimese ja tema leibkonna majanduslikust olukorrast.

Need tööealised, kellel on enda hinnangul suuremad probleemid majandusliku toimetulekuga, soovivad siiski ka mõnevõrra sagedamini tööle minna. Neist, kes soovivad tööle minna, on suurte toimetulekuprobleemidega 48% ning neist, kes ei soovi tööle minna – 41%.

Kokkuvõtvalt, võrreldes puuetega inimeste tööelus osalemist kõigi inimeste tööelus osalemisega näeme ilmselt erinevust tööelus osalemises puuetega inimeste kahjuks. Samas aga on ka mittetöötavate puuetega inimeste valmisolek ja sisemine soov tööle minna suhteliselt madal.

Edasi vaatame, kas ja kuidas on tööle minna soovivad inimesed tööd otsinud.

Tööle minna soovivatest 16-64-aastastest puuetega inimestest on aktiivselt tööd otsinud siiski vaid kolmandik.

Peamiste kanalitena töö leidmiseks on inimesed kasutanud töökuulutusi (54% juhtudel), lähedaste ja tuttavate abi (43% juhtudel). Teisi tööleidmisi võimalusi kasutati juba mõnevõrra vähem. Otse tööandja poole pöördus 23% puuetega töötajatest, töötajate soovil avaldas 16%. Puuetega inimesi kui tööturu riskirühma oskaks aidata ka tööturuamet, kus pakutakse tööleidmiseks sobivaid toetavaid teenuseid, ning puuetega inimeste organisatsioonid, mis omavad küllaltki siduvaid võrgustikke, kuid siiski on neid kasutanud suhteliselt väike hulk tööd otsivatest puuetega inimestest, vastavalt 10% ja 13%.

Uuringus proovisime iseloomustada ka tegureid, mis motiveerivad tööealist puudega inimest tööle asuma. Inimesed arvasid, et enam motiveerib tööle minema vajadus teenida raha ja olla seeläbi majanduslikult sõltumatum (88% vastajatest). Teine motivaator tööleminemiseks on soov ennast läbi töö teostada ja midagi saavutada (80% vastajatest). Nõnda motiveerib sarnaselt mittepuuetega inimestele puuetega inimesi tööle minema nii pürgimus majanduslikule heaolule kui ka eneseteostusele.

Tööelus osalemist kujundavaks asjaoluks on töösuhte ja töökorralduse vorm. Vaatamegi, millist töösuhet ja töövormi tööle minna soovivad puuetega inimesed eelistaksid, ehk milline töösuhe või töökorraldus aitaks puuetega inimestel tööelus osaleda. Täisajatööd, so 40 tundi nädalas eelistaks 30% tööle minna soovivatest puuetega inimestest. Nende seast ligi kaks kolmandikku aga oleks valmis vastu võtma ka osaaajatöö. 60% eelistaks osaaajatööd ning neist kolmandik võtaks vastu ka täisajatöö. Seega 10% tööle minna soovijatest ei oma eelistust tööaja suhtes.

Samuti uurisime, kas inimesed eelistaksid alalist või ajutist tööd. Inimeste eelistus kaldub siin alalise töö poole. Pigem alalist tööd eelistaks 50% tööle minna soovivatest puuetega inimestest. 37% eelistaks alalist tööd, kuid võtaks vastu ka ajutise töö, vaid alalist tööd eelistaks 13%.

Ajutist tööd eelistaks pigem 31% - neist ainult ajutist tööd 17%, 14% võtaks vastu ka alalise töö.

Eelistust, kas töötada ajutisel või alalisel töökohal ei oma 19%, ning nende jaoks on peamine, et oleks töö, mida teha.

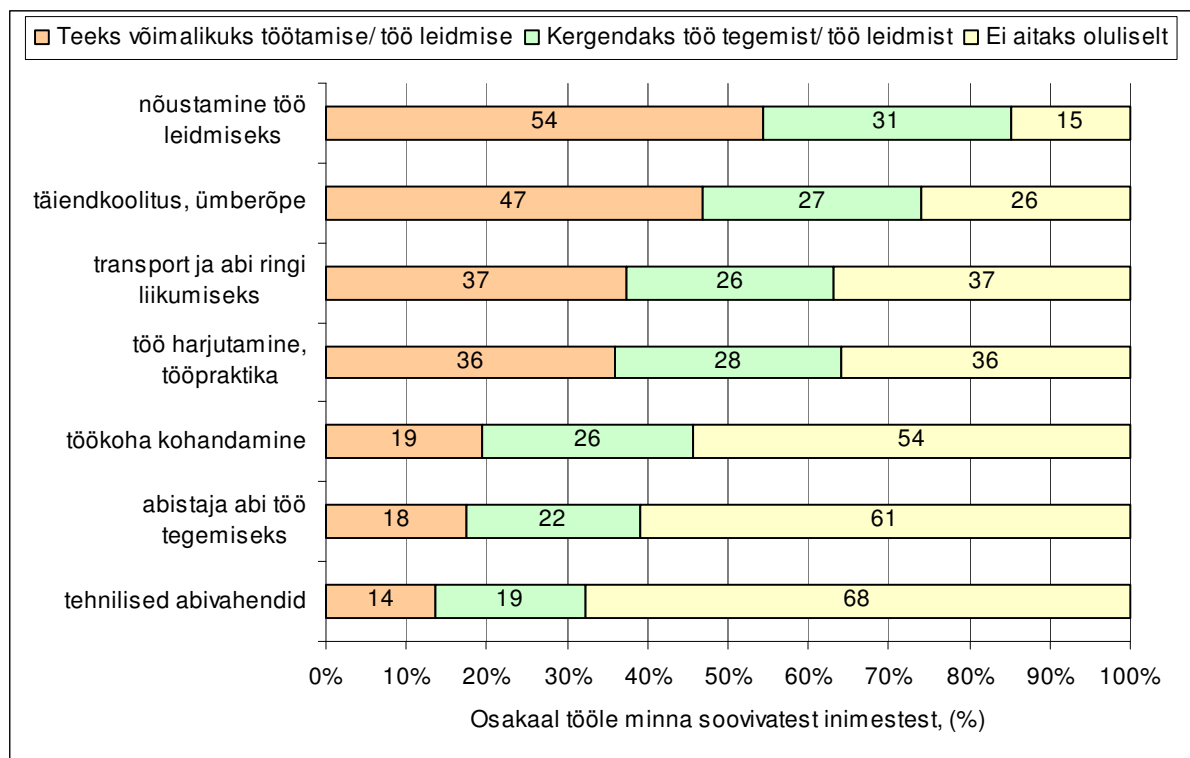
Inimeste eelistus töötamise koha suhtes kaldub töökohas, ettevõttes oleva töökoha poole. Nõnda arvas 54% tööle minna soovivatest inimestest, et nad eelistaksid

töötada ettevõttes asuval töökohal. 40% nendest aga oli valmis töötama ka kodus. Päriselt kodus töötamist eelistaks 15%, 21% eelistaks kodus töötamist aga valimis töötama ka ettevõtte töökohal. Ka siin 10% inimestest ei oma eelistust.

Niisiis kuuluvad puuetega inimesed tööjõu hulka, kes pigem eelistaks kindlat ja püsivat töökohta, kuid sooviks töötada osaaajaga. Samas on osaaajatöö siiski Eestis veel suhteliselt ebatüüpiline ning puuetega inimeste töölesaamiseks peab ka riik otsima teid, et neile sobivad ebatüüpilised töövormid leviksid ettevõtete töökorralduspraktikas.

Lisaks erivajadusi arvestavale töökorraldusele vajavad puuetega inimesed erinevat kõrvalabi, oskuste arendamist ning toetavat keskkonda. Järgmisel joonisel vaatamegi, millist abi tööealised puuetega inimesed töö leidmiseks, tööl käimiseks ning töö tegemiseks vajaksid.

Joonis # 31: Abi töötamiseks

Näeme, et mõneti rohkem vajaksid inimesed abi, mis arendaks nende inimkapitali – koolitus, praktika, nõustamine. Selle taustaks küsisimegi inimeste valimisolekut õppida, töötamiseks uusi oskusi ja teadmisi omandada. Kaks kolmandikku, so 76% oli ka nõus ümber õppima või uut eriala omandama.

Samuti on oluline transpordiprobleem – puuetega inimesed ei tunneta praegu, et neil oleksid olemas tarvilikud võimalused liikumiseks, et tööl käia ja tööd teha. Samuti vajatakse kõrvalist abi ning füüsilise keskkonna kohandamist.

Töö leidmise ja tööle saamise takistustena kumas läbi teatud pessimism – 91% tööle minna soovijatest oli pigem seisukohal, et neil on puude tõttu raske neile sobivat tööd

leida. Samuti 78% arvas, et tööandjad eelistavad tema puudega inimesi mitte tööle võtta.

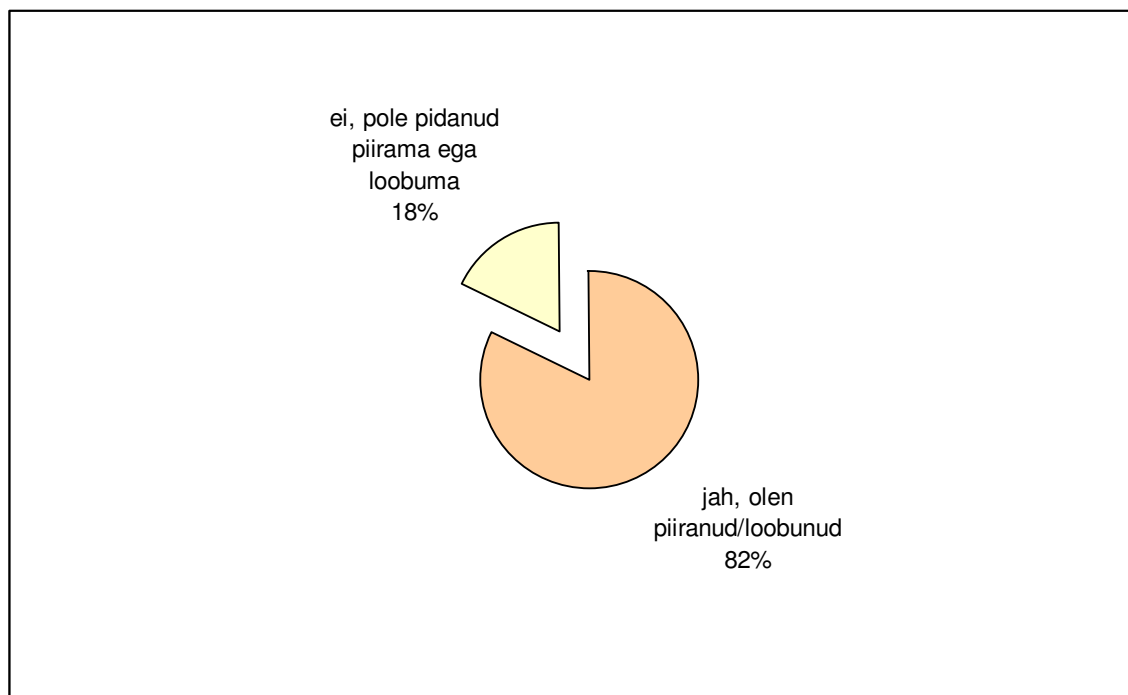
Seega, mittetöötavatel puuetega inimestel on teatud valmisolek tööle minna. Samas eeldaks tööle asumise valmisoleku realiseerimine nii puuetega arvestavat töökohta, võimalusi arendada töötamiseks vajalikke oskusi ja teadmisi, ning erivajadust toetavat kõrvalabi ja füüsilist keskkonda, sh transporti.

X. Vabaaja tegevused

Tänapäeva ühiskonnas on inimeste ajakasutus suhteliselt standardset kujundatud – tööeline elanikkond käib tüüpiliselt 8 tundi tööl, ligikaudu 8 tundi võtab uneaeg, ülejäänud ajast suure osa võtavad kodutööd ja muud tarvilikud tegevused. Ülejäänud aja moodustabki vaba aeg, mille sisustamisel on inimesel suuremad või väiksemad valikuvõimalused. Järgnevas peatükis vaatame, kuidas puuetega inimesed veedavad vaba aega, ning kuidas nende erivajadused nende valikuid suunavad.

Vaatame kõigepealt, kui suur osa 16-74-aastastest puuetega inimestest on tunnetanud, et puue on piiranud neil veeta vaba aega soovitud viisil (joonis 32).

Joonis # 32: Puude tõttu vabaaja tegevuste piiramine

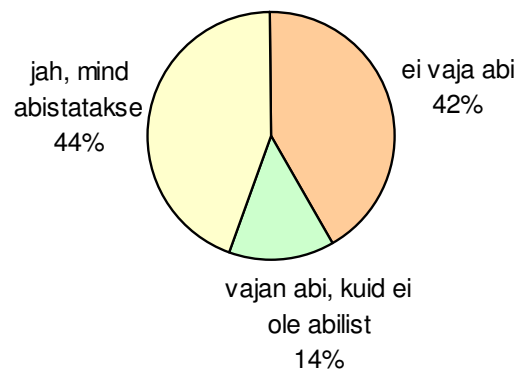

Jooniselt näeme, et viiendik puuetega inimestest pole enda hinnangul pidanud puude tõttu piirama vaba aja veetmist ning soovitatavate tegevuste tegemist. Ilmneb ka, et mida vanem on inimene, seda sagedamini ta tunnetab, et on pidanud piirama vabaaja tegevuste tegemist. Kuni 34-aastastest on 70%, tööelistest 79% ning pensioniealistest 85% pidanud loobuma või piirama vaba aja veetmist meeldivate tegevustega.

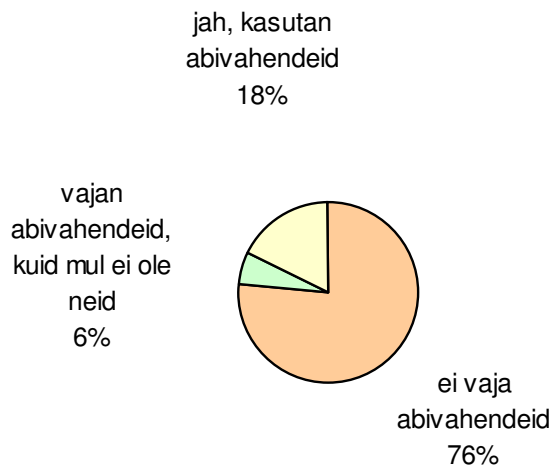
Millest tingituna siis puuetega inimesed on pidanud loobuma ja piirama vaba aja veetmist? Vaatame esimesena, milline on puuetega inimeste kõrvalabi vajadus vaba aja veetmiseks (joonis 33).

Joonis # 33: Kõrvalabi vabaaja veetmisel

Abilise abi

Abivahendite abi

Jooniselt näeme, et 44% inimestest kasutab abilise abi ning 18% tehniliste abivahendite abi, et olla ka vabaajategevustes aktiivne. Siiski on katmata kõrvalabi vajadus märkimisväärselt suur. 14% vastuunist tunnetab, et neil oleks abilist vaja, kuid seda pole, ning 6%, et neil oleks abivahendeid vaja, kuid pole.

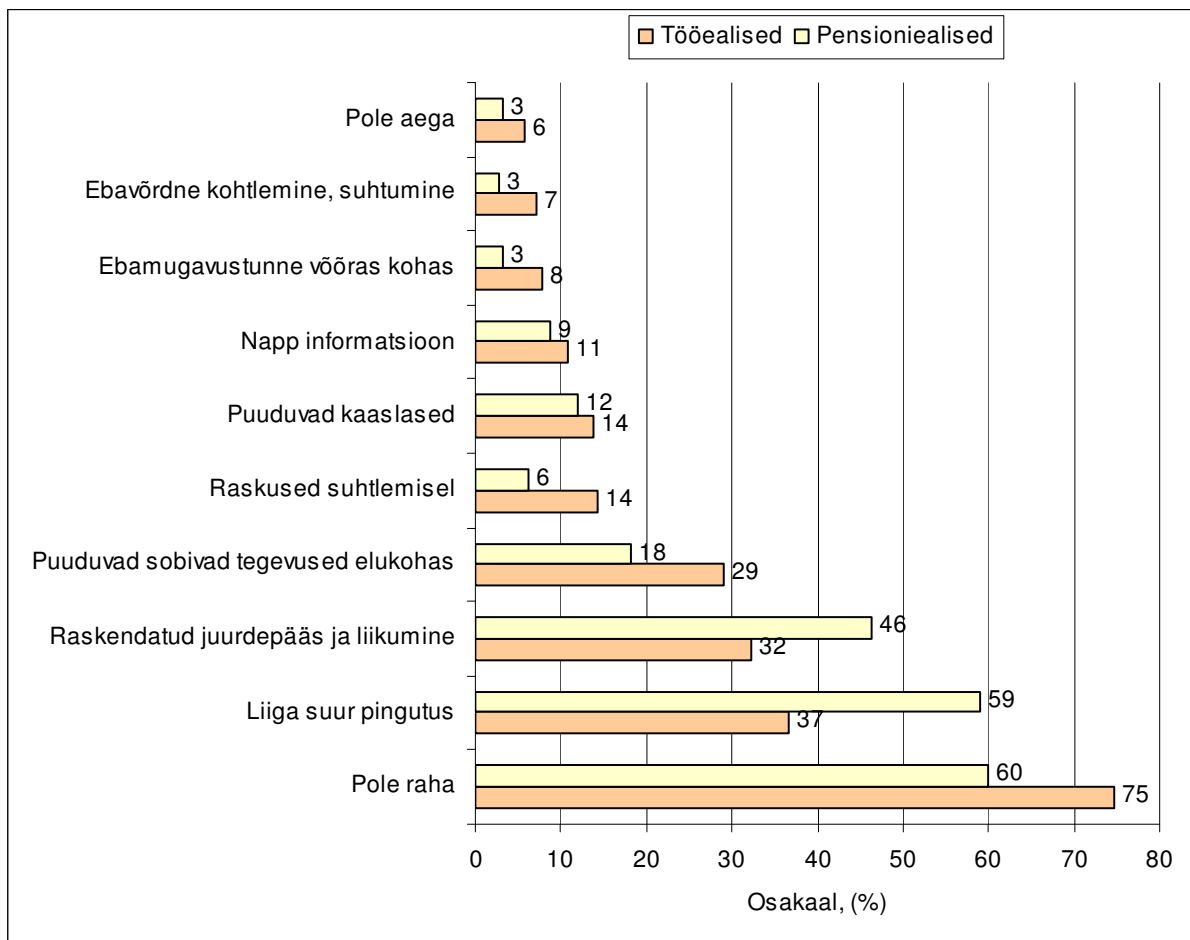
Samuti, 13% abilise abi kasutajatest ning tervelt 62% abivahendite kasutajatest leidis, et abi ei ole piisav. Sõnaga, inimesed vajavad enam kõrvalabi, et saaksid läbi vabaajategevuste olla sotsiaalselt kaasatud.

Lisaks kõrvalabivajadusele on olulised ka teised tegurid, mis suunavad vaba aja veetmist.

Vaid 16% puuetega inimestest leidis, et neil ei ole probleeme vaba aja veetmisega. Pensioniealised arvavad mõnevõrra sagedamini kui tööealised, et neil pole probleeme neile sobival ja meeldival viisil vaba aja veetmisega (vastavalt 20 ja 12%).

Ülevaatliku pildi teistest teguritest annab joonis nr. 34.

Joonis # 34: Probleemid vaba aja veetmisel

Kui tööealiste valikuid ja võimalusi piirab rohkem raha ning sobivate võimaluste puudumine meelisharrastusteks, siis pensioniealised kurdavad, et kodust välja minek ning millegi tegemine on liialt suur ettevõtmine ning liikumine ja juurdepääs asutustele on küllaltki raskendatud.

Olulised erinevused inimeste võimalustes on elukoha lõikes. Kui linnas elavatest puuetega inimestest tões 13%, et sobivaid ja huvitavaid tegevusi elukohas ei ole, siis maainimesed tõi selle tunduvalt sagedamini välja – 66% leidis, et sobivate ja huvitavate tegevuste puudus elukohas piirab võimalusi olla vabal ajal aktiivne. Siinkohal pole aga ilmselt tegu ainult puudespetsiifilise probleemiga.

Tallinnas leidis ka väiksem osa inimesi, et juurdepääs ja liikumine on raskendatud. Kui tallinlastest kurtis raskendatud liikumist ja juurdepääsu, kui vabaaja veetmist piiravat tegurit 14% puuetega inimestest, siis teistes linnades ja maapiirkondades töid selle piirava teguri välja 43% inimestest.

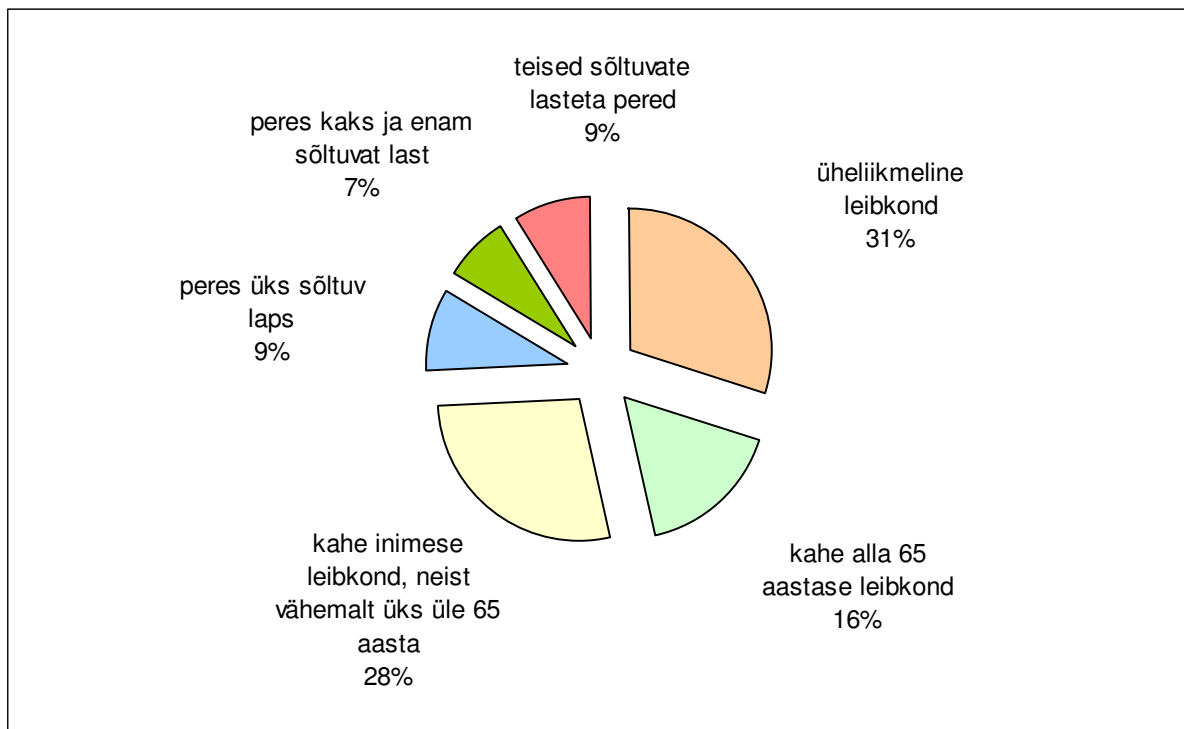
XI. Sotsiaalsed suhted ja kaasatus

Inimese eluolu kujundavad ja määratlevad tema sotsiaalsed suhted. Ilma toimiva sotsiaalse suhtlusvõrgustikuta ei ole aktiivset sotsiaalset tegevust ega inimeste kaasatust. Ilmekad ja olulised on siin lähisuhtevõrgustikud, osalemine sotsiaalseid suhteid loovates tegevustes, kui ka laiem osalemine ühiskonnaelus tervikuna.

Esmalt vaatame 16-74-aastaste puuetega inimeste lähisuhete võrgustikku peres.

Joonisel 35 on esitatud puuetega inimeste leibkonnatüübid.

Joonis # 35: Peretüüp

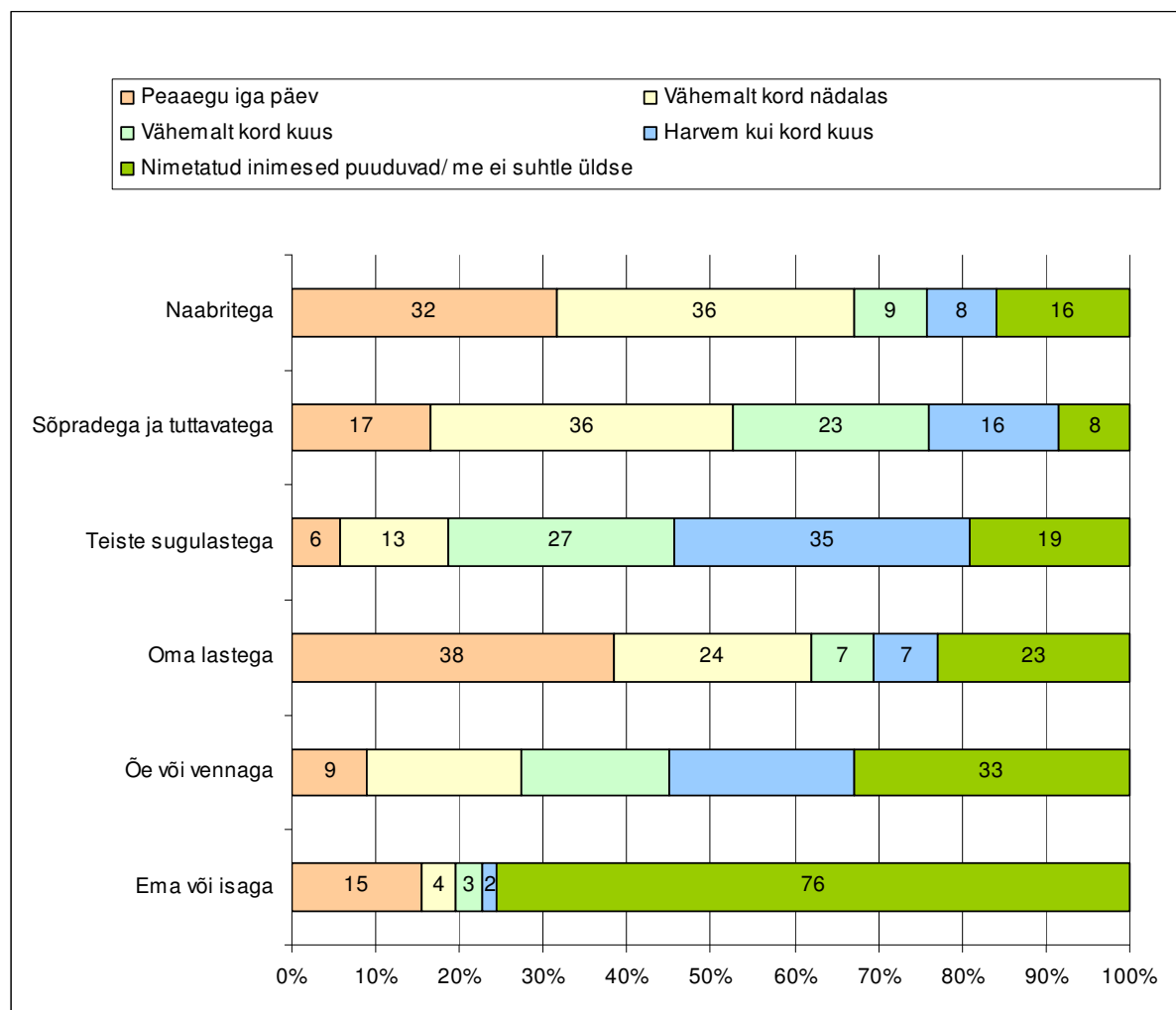

Ligi kolmandik, täpsemalt 31% puuetega inimestest elab üheliikmelises leibkonnas. Seega on üsna suur osa puuetega inimestest suuremas sotsiaalses riskis, et nad ei saa vajaduse tekkimisel, mõne probleemi korral kohest abi leibkonnaliikmetelt ega edaspidi vajalikku pidevat toetust ning abi.

Tööelistest elab üksinda 24% puuetega inimestest, pensioniealistest 36% - ehk siis eakamad puuetega inimesed on sagedamini sotsiaalsest isolatsioonist ohustatud. Üksi elavate inimeste seas on ka rohkem naisi – 72% üksi elavatest puuetega inimestest on naised.

Järgnevalt vaatame, kes on need inimesed, kellega inimesed kõige sagedamini suhtlevad, ehk kes on need inimesed, kes moodustavad inimese kõige tihedama sotsiaalsete suhete võrgustiku. Suhtlemise sagedust iseloomustab joonis 36.

Joonis # 36: Sotsiaalsete suhete võrgustik

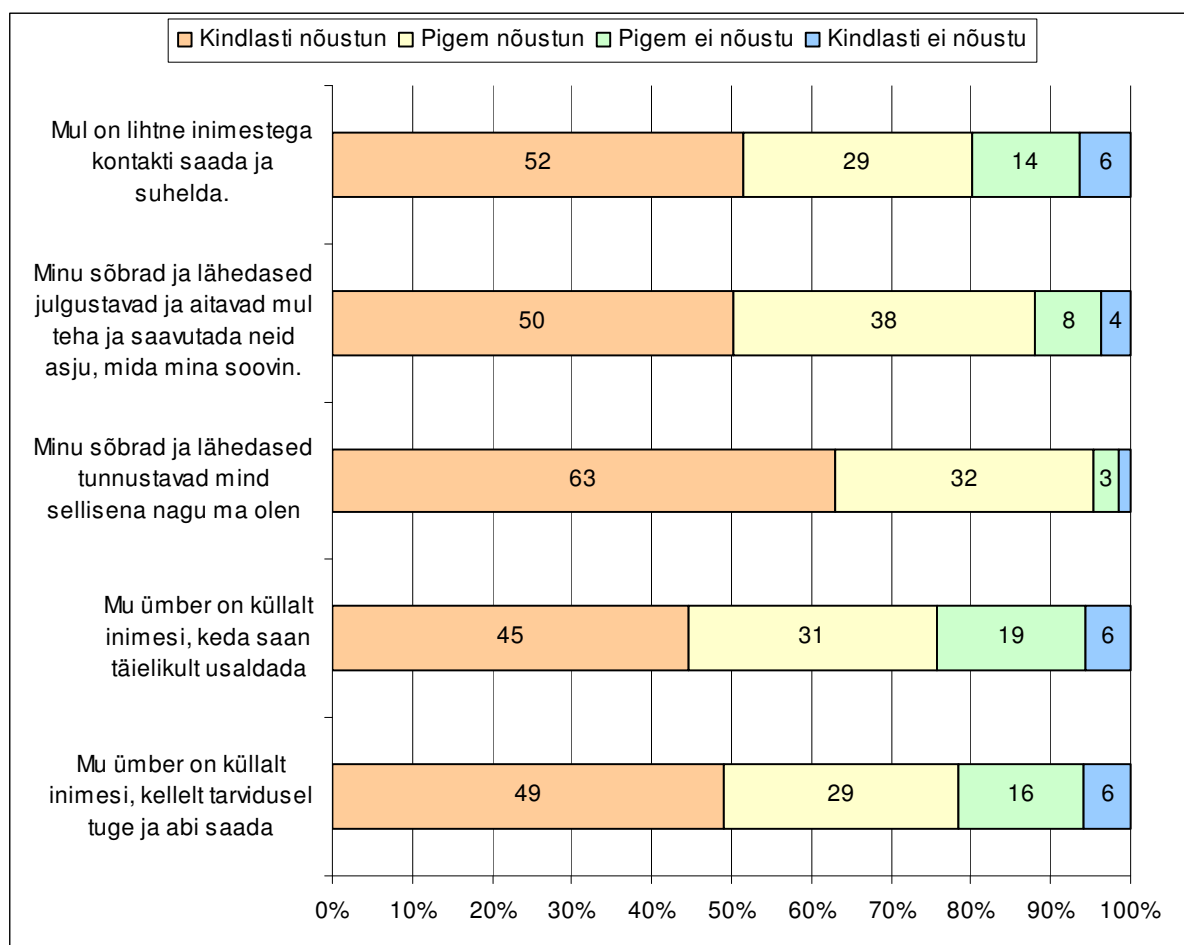
Jooniselt näeme, et puuetega inimeste sotsiaalsete suhete võrgustiku moodustavad eelkõige naabrid ja lapsed, veidi harvem suheldakse sõpradega ja tuttavatega. Ka selles suhtlemisvõrgustiku mustris peegeldub puuetega inimeste kõrgem eluiga, näiteks vähesed suhtlevad vanematega, kuna need on juba elust lahkunud.

Üksi elavate puuetega inimeste lähisuhetevõrgustik kellegagi kooselavaist selles osas väga oluliselt ei erine.

Analüüsis selgus, et marginaalselt on neid puuetega inimesi, kes eelpool loetletud inimestega suhtlevad harvem kui kord kuus, ei suhtle üldse või need isikud puuduvad, ehk siis inimesi, kes on sügavas sotsiaalses isolatsioonis.

Kui seni oleme vaadanud sotsiaalsete suhete ja võrgustike rohkest ja kontaktide tihedust, siis järgnevalt vaatame sotsiaalsete suhete kvalitatiivseid külgi. Vaatame, kuidas inimesed ise oma sotsiaalseid suhteid kirjeldavad (joonis 37).

Joonis # 37: Sotsiaalsed suhted

Näeme, et valdav osa hindab oma sotsiaalsete suhete võrgustikku piisavalt heaks, et tunda ennast kaasatuna, tunnustatuna ning toetatuna.

Kui 16-39-aastastest puuetega inimestest tunneb 62%, et neil on lihtne inimestega kontakti saada ja suhelda, siis vanemate kui 40-aastaste hinnangud on siin oluliselt paremad ning 81% neist leiab, et kontakti saamine ja suhtlemine pole keeruline.

Sarnane tendents on ka siis, kui vaatame, kuidas nooremad ja vanemad hindavad lähedaste julgustust ja abi. Kui 88% 16-39-aastastest leiab, et nende lähedased ja sõbrad tunnustavad neid sellistena nagu nad on, siis 40-64-aastastest ning 65-74-aastastest leiab enda väitel tunnustust vastavalt 94 ja 97% puuetega inimestest.

Nooremad tunnevad mõnevõrra sagedamini, et nende ümber pole piisavalt inimesi, keda nad saaksid usaldada. 16-39-aastastest tunneb usaldusisikust puudust 31%, 40-64 aastastest 26% ja veel vanematest 22%

Kes on aga need, kelle hinnangud sagedamini näitavad sotsiaalsete suhete vajakajäämisi, puudujääke? Kui võrdleme taas pensioniealisi ja tööelisi, siis ilmneb, et tööelised nõustuvad 6 protsendipunkti võrra harvemini väitega „Sõbrad ja lähedased julgustavad ja aitavad mul teha ja saavutada neid asju, mida mina

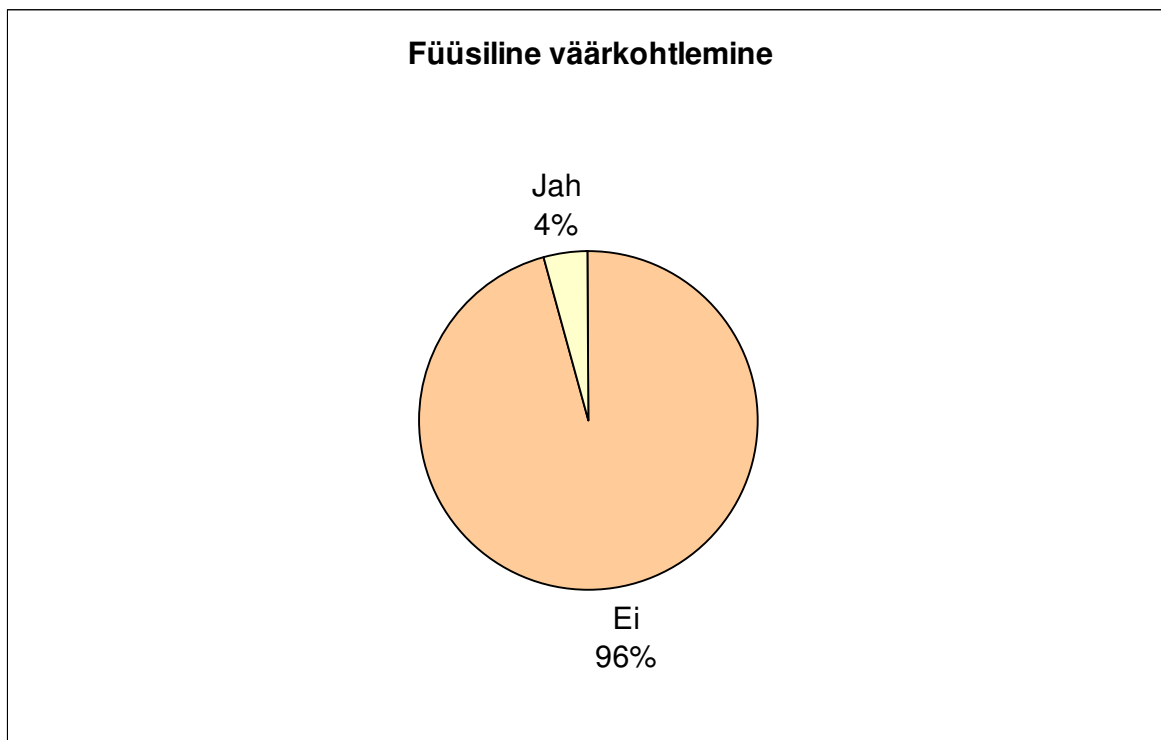
soovin“. Samuti nõustuvad tööealised 10 protsendipunkti võrra vähem väitega, et neil on lihtne inimestega kontakti saada ja suhelda.

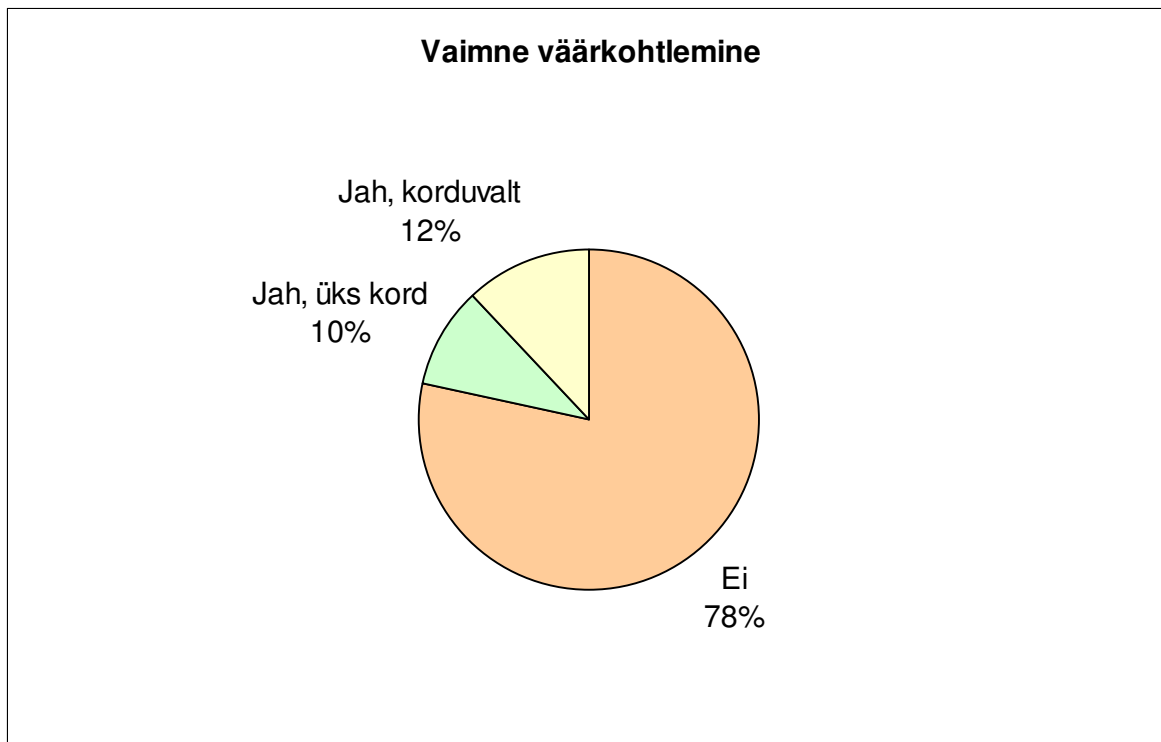
Sotsiaalsete suhete varjupooleks on väärkohtlemine. Uuringus küsisime inimestelt nii füüsilise, vaimse kui ka seksuaalse väärkohtlemise kohta. Füüsilise väärkohtlemise all mõistame löömist, peksmist või muul viisil füüsilise kannatuse põhjustamist; vaimseks väärkohtlemiseks loeme rängalt solvamist, alavääristamist, mõnitamist, ähvardamist või muude hingeliste kannatuste põhjustamist; seksuaalne väärkohtlemine on vastu tahtmist seksuaalvahekorda sundimine, vahekorra üritamine või muul viisil ära kasutamine.

Uuringust ei ilmnenud, et seksuaalne väärkohtlemine oleks levinud (ka küsimusele mitte vastata soovijaid oli küsitletute seas vaid mõned). Teisisõnu, seksuaalne väärkohtlemine on vaieldamatult ohvritele tõsine üleelamine, kuid antud väärkohtlemise vorm ei ole nii levinud/teadvustatud, et antud küsitlusuuringuga selle levi ulatust puuetega inimeste seas saaks hinnata.

Jooniselt 38 aga näeme vaimse ja füüsilise väärkohtlemise osaks saanud puuetega inimeste osatähtsust.

Joonis # 38: Väärkohtlemine

Jooniselt näeme, et kui füüsiline väärkohtlemine on marginaalne, vähem levinud nähtus puuetega inimeste seas, siis vaimset väärkohtlemist on kogatud sagedamini. Nõnda on füüsilist väärkohtlemist kogunud 4%, vaimset väärkohtlemist 22% puuetega inimestest

Vaimse väärkohtlemise ohvriks on oluliselt sagedamini langenud töörealised inimesed – 29% töörealistest ning 17% pensioniealistest on kogunud vaimset vägivalda. Samuti on naised sagedamini vaimse vägivalda ohvriks langenud – 26% naistest ning 16% meestest.

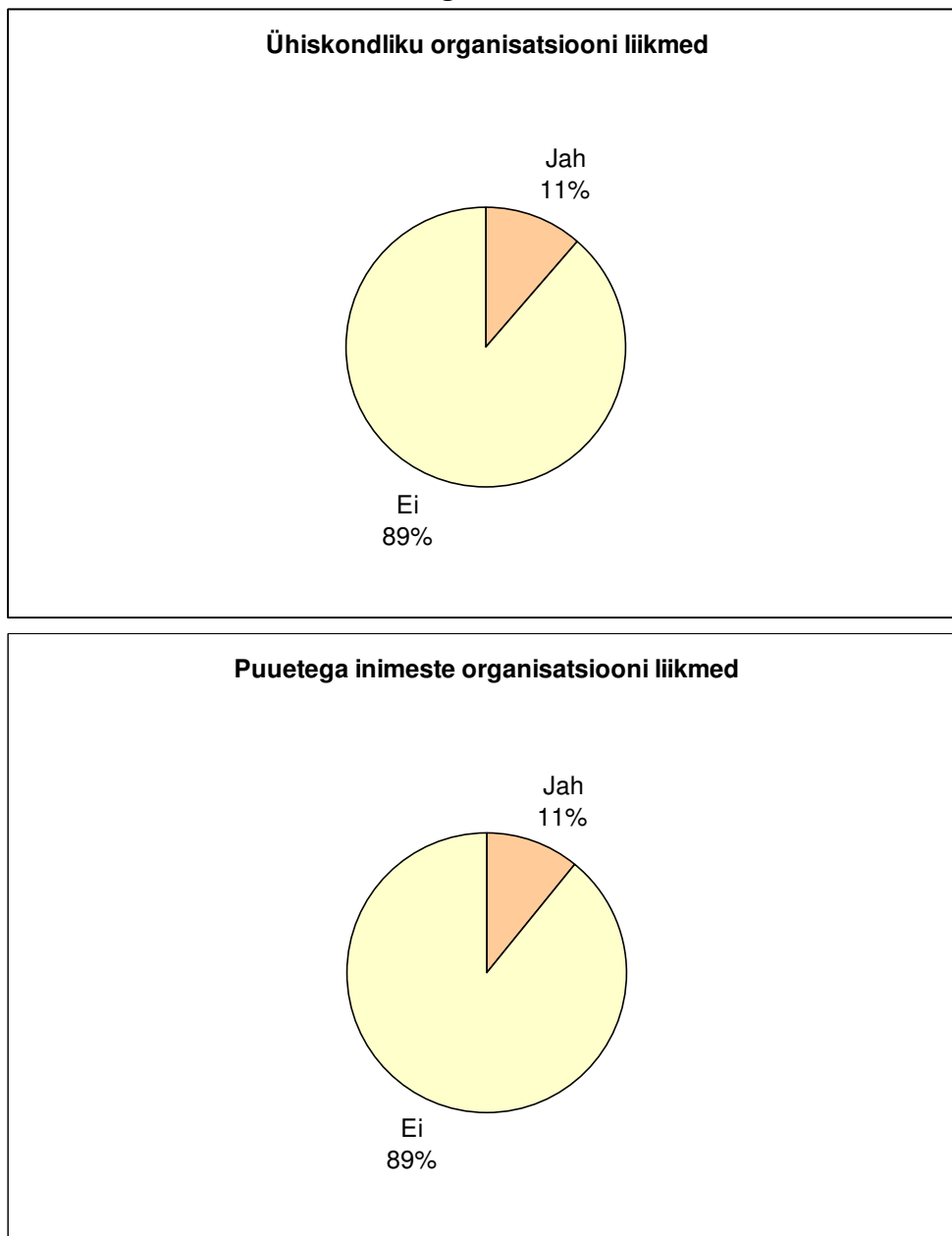
Füüsilist vägivalda on kogunud mõnevõrra sagedamini töörealised – 7%, pensioniealistest väitis sama 3% vastanutest.

Väärkohtlemist iseloomustame ka väärkohtlemise toimumise koha ning teo toimepanija isiku läbi. Väärkohtlemist kogunud puuetega inimestest 48% tõdes, et see toimus avalikus kohas, 35% kodus, ülejäänud 17% kuskil mujal.

Suur osakaal väärkoheldutest (29%) ei tihanud öelda, kes väärkohtleja oli. Teiste vastustest aga ilmneb, et sagedamini on väärkohtlejaks võõras isik (42% väärkoheldutest), 30% oli aga väärkohtlejaks inimesele lähedane või tuttav isik.

Järgnevalt vaatame puuetega inimeste sotsiaalseid võrgustikke laiemalt ja keskendume inimeste osalemisele ühiskonnaelus läbi organisatsioonide (joonis 39).

Joonis # 39: Ühiskondlikes organisatsioonides osalemine

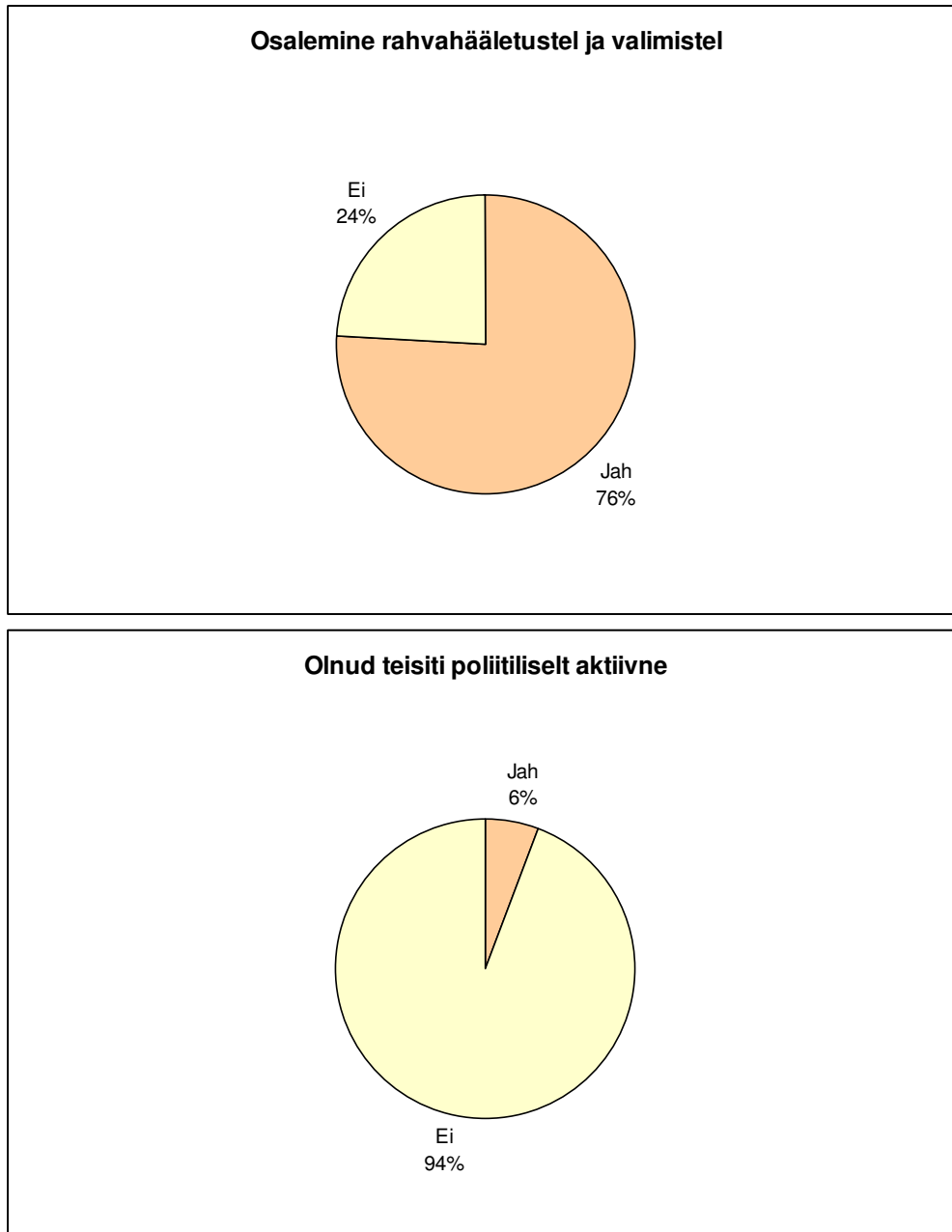

Näeme, et ligi kümnendik puuetega inimestest on kas puuetega inimeste organisatsioonide või mingite teiste ühiskondlike organisatsioonide liikmed. Ning kui vaatame, kui palju on neid, kes kuuluvad kas ühte või teise siis näeme, et 19% kuulub mõnda ühiskondlikku organisatsiooni. Kui võrrelda puuetega inimeste osalemist ühiskondlikes organisatsioonides kõigi eestimaalaste osalemisega (Eesti Sotsiaaluuringu 2004. aasta andmete põhjal), siis näeme, et puuetega inimesed

osalevad ühiskondlikes organisatsioonides mõnevõrra harvemini – 36% eestimaalastest osaleb mõnes ühiskondlikus organisatsioonis liikmena.

Joonis 40 kirjeldab puuetega inimeste osalemist poliitilises tegevuses. Vaatluse all on nii osavõtmine valimistest ja rahvahääletustest viimase 5 aasta jooksul kui osalemine demonstratsioonidel, streikidel, poliitiliste nõudmistega esitamine.

Joonis # 40: Poliitiline osalemine

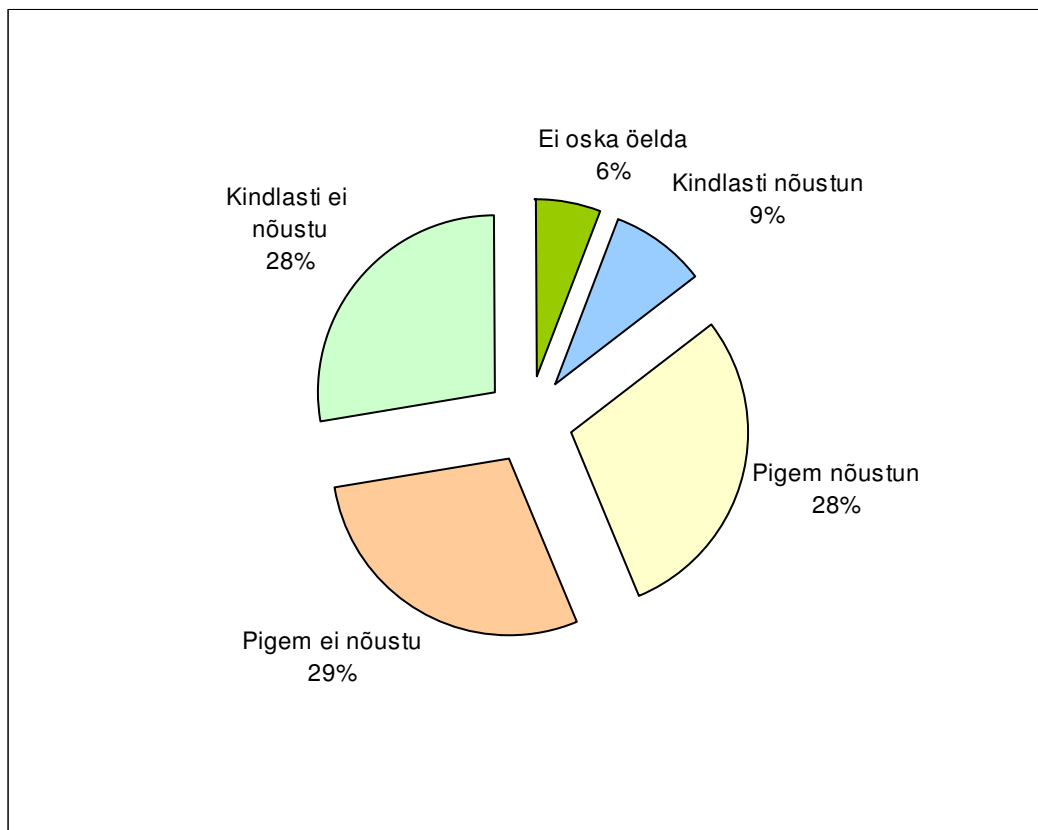
Näeme, et ligi kolmveerand puuetega inimestest on osalenud valimistel, kuid vaid 6% osalenud aktiivselt poliitilises elus muud moodi.

2004. aasta Eesti Sotsiaaluuringu andmetel osales kogurahvastikust 67% viimase 5 aasta jooksul valimistel, ning 5% rahvastikust ka muul moel poliitilistes tegevustes. Näeme, et puuetega inimesed on isegi veidi aktiivsemad valimas käijad. (Siin ei saa

siiski andmeid üks-üheselt võrrelda, sest meetodika, ajaperiood ja ka küsitlute vanusepiirid olid veidi erinevad).

Puuetega inimestelt küsiti ka arvamust, kuivõrd nõustuvad nad väitega „Mulle on tagatud kõik võimalused olla poliitiliselt ja ühiskondlikult aktiivne“. Tulemused on esitatud joonisel 41.

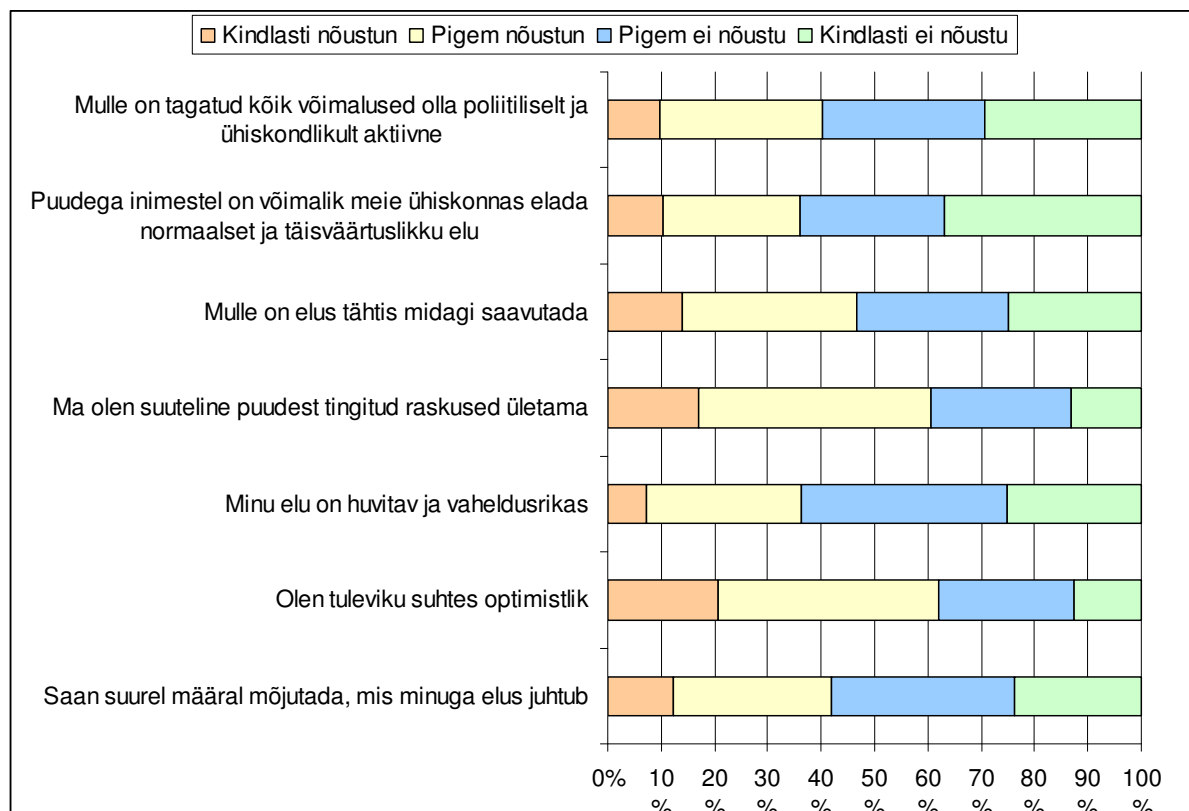
Joonis # 41: Võimalus olla poliitiliselt ja ühiskondlikult aktiivne

Hoolimata kogurahvastikule sarnanevast poliitilisest ja ühiskondlikust käitumisest, arvas puuetega inimeste seas ometi üle poolte, so 57%, et neile pole tagatud kõik võimalused olla poliitiliselt ning ühiskondlikult aktiivne.

Sotsiaalsete suhete võrgustikke ning inimese võimalust ja valmisolekut osaleda ühiskonnas peegeldab ka see, millisena ta maailma ja ennast maailmas tajub. Kujutlused, mis ühest küljest peegeldavad olukorda ja teisest küljest loovad olukorda, suunavad ka inimeste tegelikku käitumist. Joonisel 42 on esitatud uuringus osalenud inimeste vastused mõningatele väidetele puuetega inimeste eluolu kohta ning valmisoleku kohta ühiskonnas osaleda.

Joonis # 42: Hinnangud osalemisele

Hinnangutes kumab läbi pigem pessimistlik alatoon hetkesituatsiooni osas, mis väljendab, et ühiskond ei kaasa puuetega inimesi piisavalt kui ka seda, et inimeste enda valmisolek osaleda on madal. Ligi 2/3 vastanuist arvavad, et puuetega inimestel pole meie ühiskonnas võimalik elada normaalset ja täisväärtuslikku elu ning et nende elu pole huvitav ja vaheldusrikas. Vaid veidi üle 40% vastanuist arvavad, et nad saavad suurel määral mõjutada, mis nendega elus juhtub.

Siiski kumab vastustest läbi ka optimismi tuleviku suhtes ja usku endasse, et ollakse võimelised puudest tingitud raskused ületama.

Üle 60% vastanuist on tuleviku suhtes optimistlikult meelestatud ning 47% väitis, et nende jaoks on oluline midagi elus saavutada. Nooremates vanusgruppides oli saavutusvajadus aga tunduvalt kõrgem. Kui 65-74- aastastest puuetega inimestest leidis 28% ja 40-64- aastastest inimestest 57%, et neile on oluline elus midagi saavutada, siis 16-39-aastastest inimestest arvas nii 77%.

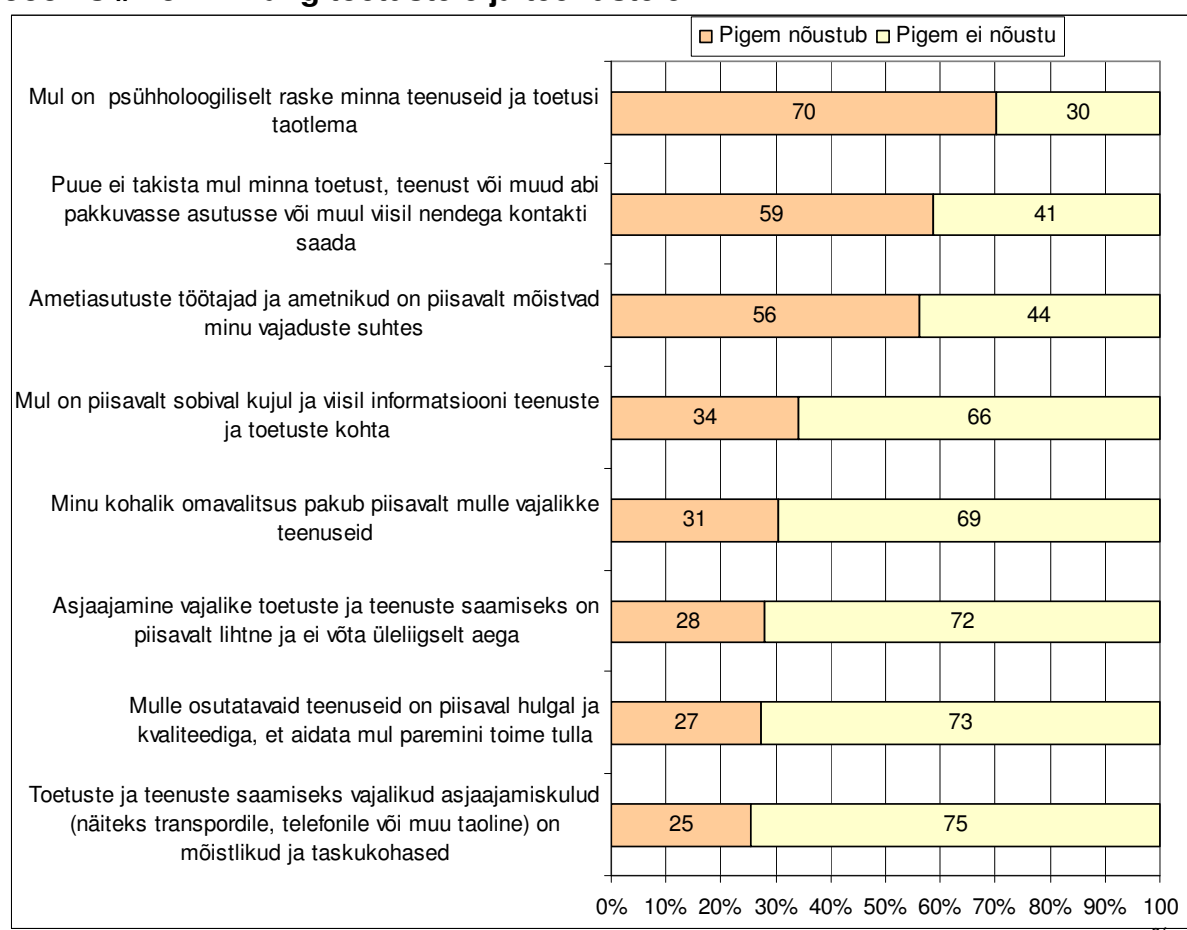
Uringuandmetest nähtub, et puuetega inimesi ümbritsevad toimivad ja toetavad sotsiaalsed võrgustikud, nad osalevad üsna aktiivselt poliitilises ja ühiskondlikus elus ning näevad oma tulevikku siiski küllaltki helgetes toonides. Hetkeolukorda aga nii kõrgelt ei hinnata ja valdav osa puuetega inimestest leiab, et nende elu Eesti ühiskonnas ei ole normaalne ja täisväärtuslik.

XII. Hinnang toetustele ja teenustele

Riik sekkub inimeste eluolusse ning sotsiaalsetesse suhetesse eesmärgiga suunata inimeste käitumist ning aidata inimestel toime tulla igapäevases elus. Läbi uuringutulemuste ülevaate oleme näinud nii puuetega inimeste suurt vajadust kõrvalabi järele, kui ka vajadust panustada sotsiaalsesse ja füüsilisse keskkonda, mis toetaks puuetega inimeste osalemist haridus-, töö- ja ühiskondlikus elus. Kuid samuti ilmnes uuringutulemustest vajadus lihtsalt julgustamise ja toetamise järele, et kasvatada soovi ja motivatsiooni aktiivsemaks ühiskonnaelus osalemiseks.

Kuidas aga hindavad puuetega inimesed avaliku sektori poolt seni pakutavaid teenuseid üldisemalt? Joonis 43 annab ülevaate sellest, kuidas puuetega inimesed hindasid tervikuna toetuste ja teenuste sobivust nende erivajadustega ning toetuste ja teenuste kättesaadavust.

Joonis # 43: Hinnang toetustele ja teenustele

41% puuetega inimestest leiab, et puue takistab neil minna toetust või teenust pakkuvasse asutusse või saada muul viisil nende asutustega kontakti. Tööealistest hindab selle probleemi tõsidust 38%, pensioniealistest 45%.

Ehk siis oluline osa puuetega inimestest tunnetab, et erivajadustega inimestele abi osutavad asutused ja inimesed ise väga ei arvesta nende erivajadustega.

Üsna kõnekas on fakt, et vaid veidi üle pooled puuetega inimestest leiavad, et ametiasutuste töötajad suhtuvad nende vajadustesse mõistvalt. Mõneti halvem on

olukord linnades (va Tallinn), kus keskmiselt kõigest 49% leiab, et nende vajadustesse suhtutakse mõistvalt. Maal elavatest inimest hindasid olukorda paremaks - 63% tunnustas seda, kuidas nende vajadusi tunnetatakse ja mõistetakse.

Tööealised inimesed tunnevad mõnevõrra sagedamini kui pensioniealised, et nende vajadusi ei mõisteta hästi. 49% tööelistest ja 40% pensioniealistest tõdes, et abi pakkuvate asutuste töötajad ei ole piisavalt mõistvad nende vajaduste suhtes.

Andmetest selgub, et küllaltki problemaatiliseks hinnatakse toetuste ja teenuste kohta informatsiooni kättesaadavust, mõistetavust ja hulka. 66% puuetega inimestest ei ole enda hinnangul saanud piisavalt informatsiooni võimalike toetuste ja teenuste kohta, mis neid igapäevaelus toimetulemisel aidata võiks. Siin ilmneb ka, et väljaspool Tallinna elavad inimesed on vähem informeeritud. Teistes linnades elavatest puuetega inimestest 70% ja maapiirkondades elavatest inimestest 65% hindas, et toetuste ja teenuste kohta napib informatsiooni või ei pakuta seda sobival viisil.

Vaid kolmandik puuetega inimestest leidis, et neil on läbi oma kohaliku omavalitsuse võimalik saada piisavalt neid teenuseid, mida nad vajavad. Olukord on natuke parem Tallinnas ning maapiirkondades, kus vastavalt 38% ja 35% puuetega inimestest hindas, et nad saavad vajalikke teenuseid. Väiksemates linnades elavad inimesed hindasid olukorda halvemaks – vaid 24% leidis, et neil on oma kohalikust omavalitsusest võimalik saada neile sobivaid ja vajalikke teenuseid.

Toetuste ja teenuste saamine eeldab kas puuetega inimestelt endalt või lähedaselt/hooldajalt asjaajamist. Uuringust ilmnes, et $\frac{3}{4}$ puuetega inimestest hindab asjaajamist liiga keerukaks ning aegavõtvaks, ning see väljendab ootust asjaajamise lihtsustamiseks.

Kui tallinlastest hindab 41%, et asjaajamine toetuste ja teenuste saamiseks on piisavalt lihtne ja ei võta liigselt aega, siis väljaspool pealinna elavatest puuetega inimestest arvas nõnda vaid 26%. Ehk siis väljaspool Tallinna elavate puuetega inimeste jaoks on asjaajamine toetuste ja teenuste jaoks keeruline ning aega võttev. Samuti leidsid tööealised natuke harvemini kui pensioniealised - vastavalt 25% ja 30%, et toetuste ja teenuste saamine on piisavalt lihtne.

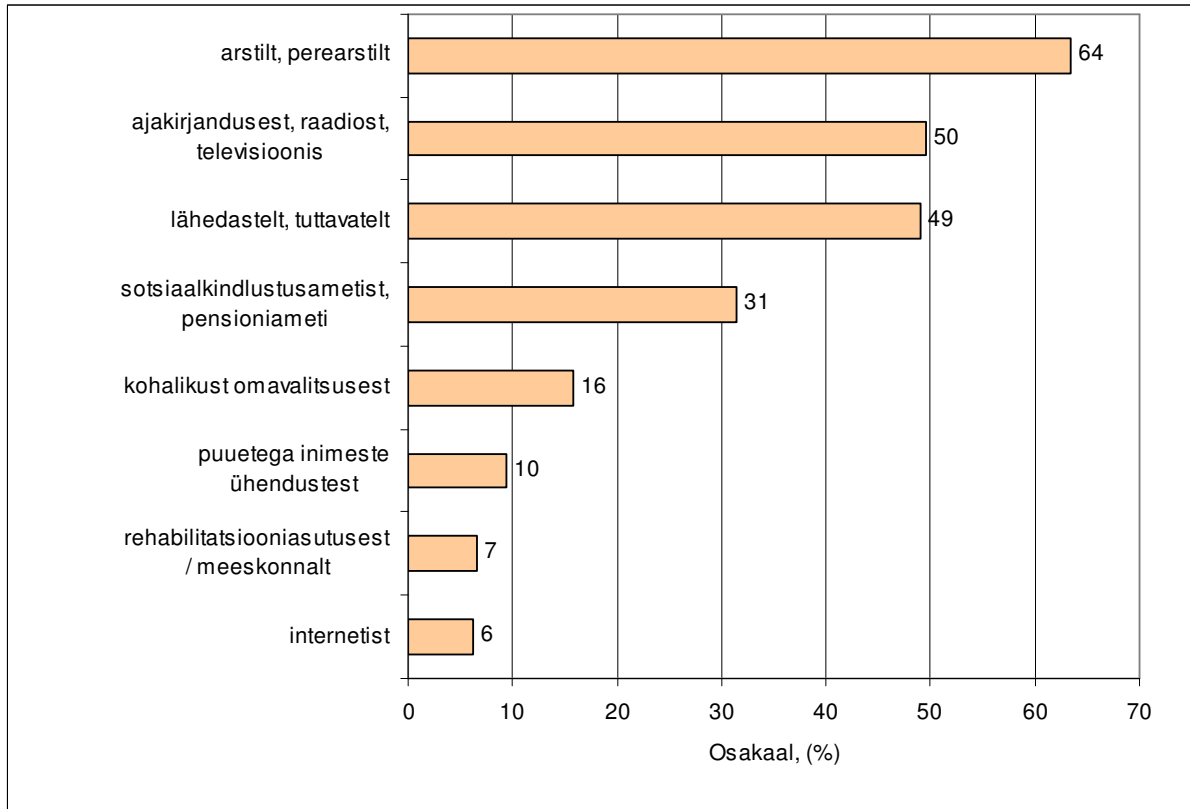
Vaid 28% puuetega inimestest hindas, et neile osutatavaid teenuseid on piisavas hulgas ja kvaliteediga, et aidata neil paremini toime tulla. Tallinlased hindavad olukorda paremaks (40% nõustus selle väitega), väljaspool Tallinna elavatest puuetega inimestest aga vaid 25% nõustus selle väitega.

Teenuste ja toetuste saamisega kaasnevad sageli ka täiendavad kulud, mis jäävad toetuse ja teenuse taotleja kanda. Ka siin ilmneb olukord, et kui tallinlastest hindab 51%, et toetuste ja teenuste saamiseks vajalikud asjaajamiskulud (näiteks transpordile, telefonile või muu taoline) on mõistlikud ja taskukohased, siis väljaspool Tallinna arvab nii vaid 21% vastajatest.

Viimaks näeme ka, et kõige sagedamini hindavad 16-74-aastased puuetega inimesed, et neil on psühholoogiliselt raske minna neile vajalikke toetusi ja teenuseid taotlema, ning siin olulisi erinevusi tööeliste ning pensioniealiste puuetega inimeste hinnangutes ei ole.

Eespool nägime, et puuetega inimesed ei hinda eriti kõrgelt informatsiooni kättesaadavust. Järgnevalt vaatame, millistest allikatest puuetega inimesed tüüpiliselt informatsiooni hangivad (joonis 43).

Joonis # 44: Informatsiooniallikad puuetega inimestele osutatavate teenuste kohta

Uuringuandmetest selgus, et kolm kõige olulisemat infoallikat on arst (sh perearst), ajakirjandus ning lähedased ja tuttavad. Maapiirkondades on olulisemaks infoallikaks kohalik omavalitsus, kui mujal Eestis nimetab seda olulisimaks 10% inimestest, siis maapiirkondades koguni 26% inimestest.

Linnaelanikele on mõnevõrra tähtsamaks infoallikaks pensioniamet või Sotsiaalkindlustusamet (mis on ka loogiline, kuna need asutused asuvadki linnades). Kui linnaelanikest 35% nimetas seda üheks kolmest olulisemaks infoallikaks, siis maal elavatest inimestest 25% pidas seda oluliseks.

Näeme, et inimesed ei hinnanud väga kõrgelt kohalike omavalitsuste ja sotsiaalkindlustusameti/pensioniametite rolli informeerimisel. Viimased, eelkõige kohalik omavalitsus, peaksid olema toetuste ja teenuste saamisel esmatasandi kontaktiks. Võimalik, et see tuleneb sellest, et infovahetust nende asutuste ametnikega ei peeta alati informeerimiseks – see on pigem juba toetuse, teenuse saamine mitte nende kohta informatsiooni kogumine. Teisalt võiks ideaalis olla siiski kohalik omavalitsus see koht, kuhu inimene oma murega ja probleemidega pöördub ja kus sellele ka lahendus leitakse.

XIII. Kokkuvõtteks

Käesoleva uuringu eesmärgiks oli kaardistada puuetega inimeste toimetulemise probleeme, hinnata probleemide lahendamiseks loodud teenuste - toetuste kättesaadavust ja sobivust ning analüüsida täiendavat abivajadust igapäevaelus toimetulemiseks.

Küsitlusele kaasati 967 16-74-aastasest puudega inimest üle Eesti, ning neilt saadud vastuste ja hinnangute põhjal võib välja tuua järgmisi olulisemaid punkte.

Puuetega inimesed on sotsiaalselt staatusest valdavalt mitteaktiivsed (töövõimetus- või vanaduspensionärid), kui seda defineerida tööturu mõttes. Vaid 14% tööealistest puuetega inimestest peab end staatusest peamiselt töötavaks. Tööhõive määr (16-64) ei ole sellest näitajast oluliselt kõrgem – 17%.

Puudega liikmega leibkonna keskmine sissetulek ühe liikme kohta moodustas 2005. aastal vaid 76% Eesti keskmisest. Kuna puuetega inimeste tööhõive määr on madal, on ka palgatulu puuetega inimeste sissetulekus väga väikse osakaaluga, ning sissetulek ja heaolu sõltub suuresti vaid riiklikest siiretest (pensionidest ja toetustest). Osaliselt sellest tulenevalt on tööealiste puuetega inimeste sissetulekud keskmiselt väiksemad ka pensioniealiste sissetulekutest. Kolmandikul puuetega inimestest on enda sõnul majandusliku toimetulekuga tõsised probleemid ning vaid 10% väitsid uuringus, et neil majanduslikke probleeme pole.

Uuringust ilmnes, et praktiliselt kõik puudega inimesed (96%) teevad puudest tulenevalt lisakulutusi - kõige sagedamini on nendeks kulutused ravimitele, transpordile, abivahenditele. Tulustest selgus, et keskmiselt kuus on lisakulutuste suurus veidi alla 1000 krooni, kuid tegelikkuses vajalik summa oleks ligi kaks korda suurem. Sageli jäävad puuduvate ressursside tõttu saamata taastusraviteenused ning kohandamata eluruum.

Puuetega inimesi võib igapäevaste tegevustega paremaks toimetulekuks aidata eluruumide kohandamine, mis arvestaks tema erivajaduse spetsiifikaga – uuringust ilmnes, et selline vajadus on 35%-l puuetega inimestest. Neist 62% puhul on aga vajalikud kohandused tegemata.

Puuetega inimeste heaolu ja võimalus ühiskonnas sõltub tugevalt tema lähemast sotsiaalsest võrgustikust, tema leibkonnast. Tervelt 31% 16-74-aastasest puuetega inimestest elab üksinda, ning sellest tulenevalt on oluliselt erinevad ka toimetulekustrateegiad ja vajadused/ootused teenustele ja toetustele ning kõrvalisele abile. Üksi elavatest abivajajatest tervelt 15%-l pole aga ei leibkonnaliiget, lähedast, tuttavat ega sotsiaaltöötajat vajaduse korral aitamas.

Kõrvalist abi vajavad enda sõnul 85% puuetega inimestest, 7% seda uuringuandmetel siiski ei saa. Abi osutamisel on pere- ja tutvusringkonna väliste abistajate osatähtsus väga väike. Vaid umbes kümnendikku aidatakse hoolekandeteenuse raames (isiklik abistaja, koduhooldustöötaja vms). 65% abisaajaist saab seda oma pereliikmetelt, 40% tuttavatelt - sõpradelt.

Perekonna majanduslikku seisut halvendab kindlasti ka see, kui puudega inimese peresisene hooldaja on sunnitud hooldamisvajaduse tõttu töölt ära jääma. Kui kõigist küsitletud puuetega inimestest 7% arvas, et see kehtib nende pere puhul, siis noorematest (16-39-aastasest) puuetega inimestest leidis seda tervelt viiendik.

56% puuetega inimestest vajaks enda sõnul igapäevaelus paremaks toimetulekuks tehnilist abivahendit, neist 90%-l on see ka olemas. Üldiselt ollakse saadud abivahendiga rahul, pigem nähakse probleeme abivahendite saamise protsessis. Hoolimata osalisest abivahendite hinna riigipoolsest kompenseerimisest, peetakse abivahendeid ikkagi liiga kalliks. Oluliseks mureks on ka infopuudus.

73% rehabilitatsiooniteenuseid kasutavatest inimestest tõdes, et teenus aitab neil paremini toime tulla; kuid siiski ligi pooled hindasid, et saavad teenust vähem või harvem kui vaja oleks. Uuringust ilmselgelt, et teenuse osutamise korraldust peetakse keeruliseks ning inimestelt liigseid lisaressursse nõudvaks. Rehabilitatsiooniteenuse saamist näeb vajalikuna 85% puuetega inimestest, kuid vaid veidi alla poole on enda sõnul mõnda neist teenustest ka saanud.

Väljaspool kodu liikumisel on puuetega inimeste sõnul kõige suuremaks probleemiks sobiva transpordivõimaluse puudumine. Eriti suur on see probleem maal ja väiksemates linnades.

Sotsiaalteenuste kasutamise koha pealt on suurimaks probleemiks asjaajamise keerukus ja kulukus, sobivate teenuste puudumine või vähesus (eriti väljaspool Tallinna) ning infopuudus. Ka leiab vaid veidi üle poole puuetega inimestest, et ametiasutuste töötajad on nende suhtes mõistvad ning 70%-le vastanuid on nende sõnul psühholoogiliselt raske minna asutusse teenuseid ja toetusi taotlema.

Puue mõjutab tugevalt inimese võimalusi haridust omandada. Puuetega inimeste seas on tunduvalt rohkem madalaima haridustasemega inimesi, samuti jõuavad nad väiksema tõenäosusega kõrgema taseme hariduseni kui rahvastik keskmiselt. Kui 16-24-aastastest puuetega noortest õpib tasemeõppes 34%, siis kogurahvastikus on sama näitaja ligi 2 korda kõrgem. Samas näitavad uuringuandmed puuetega inimeste (eriti nooremate) soovi õppida. Kõrvalabi, õppekorralduse ja keskkonna kohandamine aitaks jõudsalt kaasa puuetega inimeste aktiivsemale hariduselus osalemisele. Võimetele vastava hariduse kättesaadavuse tagamine on oluliseks võtmekohaks, millega luuakse alus puuetega inimeste võimalikult iseseisvaks eluks.

16-64-aastastest puuetega inimestest töötab ainult 17%. Mittetöötajatest soovib tööle minna vaid kolmandik ja aktiivselt tööd üldiselt ei otsita. Tööleidmist takistab ilmselt ka juurdunud pessimistlik suhtumine oma väljavaadetes – 90% tööle minna soovijatest arvab, et puude tõttu on raske sobivat tööd leida ja 80% arvab, et tööandjad eelistavad puudega inimesi mitte tööle võtta.

Nõnda on puuetega inimeste aktiivsemaks kaasamiseks tööturule vajalik tõsta nende osalemise motivatsiooni, pakkuda võimalust osajatööks, oskuste ja teadmiste arendamiseks, kohandada keskkonda ning parandada transpordi- ja kõrvalabiteenuse kättesaadavust. Ka oleks vajalik tõsta tööandjate motiveeritust puuetega inimeste töölevõtmisel ning tõhusalt aidata neil töökohti puuetega inimestele sobivaiks kohandada.

Mis puudutab osalemist poliitilises ja ühiskondlikus elus, siis 57% puuetega inimestest leiab, et neile pole selleks võimalusi loodud. Samas näitavad uuringuandmed, et kolmveerand puuetega inimestest käib valimas ning 19% kuulub mõnda poliitilisse või puuetega inimeste organisatsiooni.

Puuetega inimeste hinnangud oma olukorrale on üldiselt pessimistlikud - 2/3 puuetega inimeste arvates pole puudega inimesel võimalik elada meie ühiskonnas normaalset ja täisväärtuslikku elu. Õnneks nähtus vastustest, et tulevikku nähakse

helgemates toonides ning paljud (eriti nooremad) puudega inimesed soovivad oma elus midagi saavutada.

Puuetega inimeste olukorda Eesti ühiskonnas sobib hästi iseloomustama PITE projekti nõuniku M. Buckley mõne aasta tagune tsitaat:

„Puuetega inimesed kogevad oma puude tõttu erinevaid takistusi – iga päev ja igas eluvaldkonnas, alustades füüsilistest barjääridest (ligipääsmatud hooned, tänavad ja sõiduvahendid) ning lõpetades ühiskonnas ikka veel levinud eelarvamustega. Paljud neist takistustest kerkivad puuetega inimeste teele sel lihtsal põhjusel, et mitte keegi ei ole mõelnud, kuidas nende vajadustega arvestada.“

Võib-olla ei ole reaalsus enam nii drastiline, kuid uuringutulemuste põhjal võib väita, et nii ühiskonnal tervikuna kui ka riigil on käia pikk tee, et võimaldada puuetega inimestele heaolu ning tagada nende võrdne kaasatus ühiskonda. Riigi ja ühiskonna tegutsemise sihiks peab saama soov luua puuetega inimesi igakülgselt kaasav sotsiaalne ja füüsiline keskkond, ning läbi erinevate tasandite koostöö tagada puuetega inimeste erivajadustele vastavad teenused ja elukeskkond kõikjal üle Eesti.

Ka on oluline, et puuetega inimeste endi eluhoiak muutuks aktiivsemaks ja et vaatamata raskustele ja probleemidele, otsitaks ka ise võimalusi parandada oma majanduslikku olukorda ning muuta oma elu vaheldusrikkamaks.

Uuringumeeskond tänab Puuetega Inimeste Koda ning kolleege Sotsiaalministeeriumist abi ja toetuse eest uuringu ettevalmistamisel ning läbiviimisel.